

แนวทางในการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย
แบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน
เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

โดย

นายกมล เชียงวงศ์
รองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด
กระทรวงมหาดไทย

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๕๙-๒๕๖๐

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางในการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทยแบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ลักษณะวิชา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี

ผู้วิจัย นายกมล เชียงวงศ์ **หลักสูตร** วปอ. รุ่นที่ ๕๙

การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้เชี่ยวชาญ ประกอบกับการวิจัยเชิงเอกสาร โดยมีวัตถุประสงค์และผลการศึกษา ดังนี้

๑. การศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย โดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน พบว่า มีปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติ (๒) ข้อระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับ (๓) การส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ และ (๔) การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่ขาดเอกภาพ

๒. การศึกษาแนวทาง ยุทธศาสตร์ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยใช้จังหวัดน่านเป็นกรณีศึกษาพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมดนี้ จะเป็นตัวแสดงสำคัญในการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและครบวงจร

๓. ตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ และปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป พบว่าได้พัฒนาตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อน่านอย่างยั่งยืน” โดยมี หลักการสำคัญ ๓ ด้าน คือการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ทั้งนี้ โดยผ่านกิจกรรมตามโครงการ “เมนูทางเลือก การเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน ๑๔ เมนู + ๔” ซึ่งเป็น การบูรณาการกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน โดยการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน การศึกษานี้นำเสนอข้อเสนอแนะใน ๓ ระดับ ได้แก่ (๑) ข้อเสนอระดับชาติกฎหมาย ระเบียบนโยบาย เน้นการสร้างจุดสมดุลในเชิงนโยบายระหว่างการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำในจังหวัดน่าน และทิศทางการพัฒนาพื้นที่และส่งเสริมอาชีพประชาชน (๒) ข้อเสนอแนะในระดับพื้นที่เน้นการสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีเอกภาพการส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชน และในระดับชุมชนบทบาทของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ (๓) ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

คำนำ

การวิจัยเรื่องแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย แบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๕๙ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวทางในการบริหารจัดการเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย แบบมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าเอกสารวิจัยฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจ และเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่เกี่ยวข้องด้านพลังงานทดแทนในอนาคตต่อไป

(นายกมล เชียงวงศ์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ.รุ่นที่ ๕๙

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
คำนำ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
ขอบเขตของการวิจัย	๕
วิธีดำเนินการวิจัย	๕
ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้	๗
แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน	๑๙
การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	๒๒
แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้	๒๕
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓๑
ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน	๓๒
กรอบความคิดของการวิจัย	๓๘
สรุป	๓๙
บทที่ ๓ สภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน	๔๐
นโยบายด้านทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย	๔๐
ข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน	๔๖
สภาพปัญหาในภาพรวมของทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน	๕๐
สภาพปัญหาเชิงนโยบาย และระเบียบกฎหมาย	๕๓

สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการเพื่อสร้างมายั่งยืน	๕๓
สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ	๕๕
ประเด็นคำถามสภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน	๕๖
ประเด็นคำถามแนวทางการบริหารจัดการป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน	๖๐
สรุป	๖๕
บทที่ ๔ แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน	๖๖
แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านในช่วงที่ผ่านมา	๖๖
การวิเคราะห์แผนงาน โครงการ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน	๖๘
แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน	๗๒
สรุป	๘๖
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๘๗
สรุป	๘๗
ข้อเสนอแนะ	๙๒
บรรณานุกรม	๙๖
ประวัติย่อผู้วิจัย	๙๘

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๒ - ๑	๒๙
๒ - ๒	๓๕
๒ - ๓	๓๖
๒ - ๔	๓๖
๓ - ๑	๔๗
๓ - ๒	๔๘
๓ - ๓	๕๖
๔ - ๑	๖๖
๔ - ๒	๖๗
๔ - ๓	๗๗

ในจังหวัดน่าน ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน”

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒ - ๑ ที่ตั้งจังหวัด	๓๓
๒ - ๒ แผนที่ตัวเมืองน่าน	๓๓
๒ - ๓ กรอบความคิดการวิจัย	๓๘
๓ - ๑ แผนแม่บทการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ	๔๔
๓ - ๒ แผนที่แสดงพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน	๕๒
๔ - ๑ แสดงหลักการสำคัญของตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน”	๗๔
๔ - ๒ แสดงรายละเอียดตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน”	๗๖

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้ มีคุณประโยชน์มากมายต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์และพืชอื่นๆ เพราะ ป่าไม้เป็นส่วนที่สำคัญมากส่วนหนึ่งของวัฏจักรน้ำ-ออกซิเจน-คาร์บอน-ไนโตรเจนในระบบนิเวศ ทำให้เกิดความสมดุลด้วยการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงแร่ธาตุและสสารในระบบนิเวศ และในบริเวณพื้นที่ป่าไม้ยังไม่ลดปัญหามลพิษทางอากาศ ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ช่วยในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ป่าไม้ช่วยปรับสภาพอากาศ เนื่องจากป่าไม้ช่วยเก็บความชื้นขึ้นในดินไว้ ร่มเงาของป่าช่วยป้องกันไม่ให้ความร้อนจากดวงอาทิตย์ตกกระทบผิวดินโดยตรง ดังนั้น พื้นที่ที่มีป่าไม้มาก เช่น ดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติภูหลวง ฯลฯ มักมีเมฆปกคลุมอยู่บนภูเขาและมีฝนตกมากกว่าบริเวณเชิงเขา ป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่ กล่าวคือ เป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นแหล่งไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน แหล่งสมุนไพรและยารักษาโรค แหล่งเชื้อเพลิง และแหล่งอาหาร เช่น เปลือกต้นโค่นำมาสกัดทำยาควินินเพื่อรักษาโรคมาลาเรีย ในบางกรณี ป่าไม้เป็นแนวป้องกันลมพายุและภัยธรรมชาติทางทะเล เช่น ป่าโกงกางที่ช่วยกำบังพายุและคลื่นยักษ์ และป่าไม้ยังมีคุณประโยชน์ด้านเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจหรือแหล่งท่องเที่ยวด้วยนั่นเอง นอกจากนี้ ป่าไม้ยังมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมในหลายมิติ

ป่าไม้ยังมีคุณประโยชน์ในมิติทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ป่าไม้นอกจากจะเป็นแหล่งปัจจัยสี่ของชุมชนแล้ว ยังเป็นแหล่งรายได้ของชาวบ้านที่เก็บเกี่ยวผลไม้ เมล็ด ดอก ใบ ราก น้ำยาง ลำต้น รังและน้ำผึ้ง ฯลฯ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ของป่า ป่าไม้เป็นแหล่งพำนักอาศัยของวิญญูณบรรพบุรุษ ป่าไม้เป็นทรัพย์สินสมบัติของชุมชนในฐานะแหล่งรายได้และแหล่งรายได้และแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนใช้ประโยชน์

ป่าไม้ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจระดับมหภาค เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งไม้สำหรับค้าเชิงพาณิชย์ (ทั้งสำหรับตลาดภายในประเทศและส่งออก) เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้มะค่า ฯลฯ ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำเพื่อการเกษตรและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นตัวจักรในการขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจและป่าไม้เป็นแหล่งดูดซับก๊าซเรือนกระจก (โดยเฉพาะคาร์บอนไดออกไซด์) ซึ่งเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายหรือประหยัดเงินในการบรรเทาปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและปัญหาโลกร้อน

ป่าไม้ ยังเป็นประเด็นทางการเมืองภายในประเทศ ในการสร้างผลประโยชน์ให้กับกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน กล่าวคือ ในประเทศไทย “ป่าไม้” เป็นทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน โดยในอดีตนั้น กรมป่าไม้เป็นผู้กำกับดูแล เช่น การให้สัมปทานตัดไม้ (โดยผู้ได้รับสัมปทานจะต้องปลูกต้นไม้ทดแทน) การปลูกป่าเพิ่มเติมและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ-อุทยานแห่งชาติ ต่อมาภายหลังการเกิดภัยธรรมชาติอย่างรุนแรงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑ รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศยกเลิกให้สัมปทานตัดไม้ในป่าบกทั่วประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒ ในช่วงอดีตนั้น การพิจารณาให้สัมปทานตัดไม้เป็นแหล่งรายได้ของภาครัฐ และกลุ่มบุคคลที่ได้รับสัมปทาน (ซึ่งมีทั้งบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของธุรกิจทำไม้ (สัมปทานตัดไม้ หรือเจ้าของโรงเลื่อยไม้) ที่บางรายได้พัฒนาตนเองเป็น “เจ้าพ่อท้องถิ่น” หรือ “นายทุนท้องถิ่น” นอกจากนี้ภาครัฐมักก่อสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนา ด้วยการเสียดสพื้นที่ป่าไม้บางส่วน (ทั้งที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศและพื้นที่ที่มีความเสื่อมโทรม) และต้องอพยพประชาชนบางส่วนออกจากพื้นที่ป่านั้น สำหรับการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ และขนาดกลาง ประชาชนส่วนนี้บางกลุ่มอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่านั้นเป็นระยะเวลาหลายชั่วชีวิตคน หรือบางกรณีก็อาศัยอยู่ก่อนมีการประกาศพื้นที่ป่านั้นเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้ จึงมีการกล่าวกันว่า การสร้างเขื่อนในบางกรณีเปรียบเสมือนเป็นการคำนึงถึงผลประโยชน์บางกลุ่ม (เช่น ประชาชนในเมือง หรือเกษตรกรบางกลุ่ม) และละเลยที่จะชดเชยความเสียหายให้แก่ราษฎร ที่ได้รับความเดือดร้อนในการสร้างเขื่อนนี้

ป่าไม้ ก็เป็นประเด็นทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศหลายด้าน อาทิ เมื่อพื้นที่ป่าไม้มีรอยต่อติดกับประเทศอื่นๆ หลายประเทศ การใช้ประโยชน์ป่าไม้ร่วมกันจึงต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางการเมือง และความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน อัตราการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ (deforestation rate) กลายเป็นดัชนีเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่บ่งบอกระดับการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม เพราะมีความเชื่อว่า พื้นที่ป่าไม้ลดลง เป็นเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจของประชาชนที่ต้องใช้พื้นที่ในทางเกษตร แต่การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ไม่อาจทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายในประเทศนั้นได้ ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศได้รับเงินช่วยเหลือจากประเทศที่พัฒนาแล้วและองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อสนับสนุนโครงการปลูกป่า และอนาคตอันใกล้ การปลูกป่าและการฟื้นฟูป่า (afforestation & reforestation) จะกลายเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาโลกร้อน (global warming) ซึ่งเป็นปัญหาระดับโลกที่ทุกประเทศกำลังให้ความสนใจเป็นอย่างมากในขณะนี้และเนื่องด้วยป่าไม้ของประเทศไทย และประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) แห่งหนึ่งในโลก ซึ่งกลายเป็นประเด็นทางการค้าและการเจรจาระดับนานาชาติเนื่องจากมีนักธุรกิจจากประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศ ประสงค์จะเข้าถึงแหล่งทรัพยากรพันธุกรรมด้านสมุนไพร เพื่อนำไปศึกษาวิจัยและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์

ทางเภสัชกรรมและอาหารเสริมต่างๆ (ซึ่งย่อมมีการจดทะเบียนสิทธิบัตร) และหากรัฐบาลไทยไม่มีระบบกฎหมายและมาตรการต่างๆ รองรับการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรดังกล่าว จะทำให้ประเทศไทยสูญเสียรายได้และอาจทำลายองค์ความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยได้ โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์กลับกลายเป็นบริษัทของชาวต่างชาติที่เป็นผู้ซื้อหรือเลียนแบบภูมิปัญญาไทย (นิรมล สุธรรมกิจ, ๒๕๕๖)

ในด้านสถิติพื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้ (๒๕๖๐) ระบุว่า ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ พื้นที่ป่าของประเทศไทยมีจำนวน ๑๐๒ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๕๘ ของพื้นที่ประเทศ โดยมีสถิติลดลงอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๖ โดยปี พ.ศ.๒๕๑๖ มีสถิติพื้นที่ ป่าไม้ จำนวน ๑๓๘ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๓.๒๑ ของพื้นที่ประเทศ ทั้งนี้ ภาคเหนือถือเป็นพื้นที่ป่าไม้สำคัญของประเทศไทยมาอย่างช้านาน โดยถือเป็นพื้นที่ป่าไม้ส่วนใหญ่ของประเทศเมื่อพิจารณาจากจำนวนพื้นที่ป่าไม้ ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ พื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือจำนวน ๑๗ จังหวัด มีจำนวน ๕๖ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ ของพื้นที่ป่าไม้ทั้งประเทศ

จังหวัดน่าน ถือเป็นพื้นที่ป่าไม้สำคัญของประเทศไทย ในปี พ.ศ.๒๕๕๙ พบว่า จังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าไม้ จำนวน ๔.๖ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๖๑.๔๕ ของพื้นที่จังหวัด โดยมีสถิติลดลงอย่างต่อเนื่องในรอบ ๑๐ ปีที่ผ่านมา นับจากปี พ.ศ.๒๕๔๗ ซึ่งมีพื้นที่ป่าไม้กว่า ๕.๓ ล้านไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๐๗ ของพื้นที่จังหวัด ทั้งนี้ มีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตต้นน้ำลำธารซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์ จำนวน ๗ แห่ง ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติแม่งาม อุทยานแห่งชาติขุนน่าน อุทยานแห่งชาติถ้าสะเก็น อุทยานชาตินันทบุรี อุทยานแห่งชาติขุนสถาน และอุทยานแห่งชาติศรีน่าน รวมถึง มีการจัดตั้งวนอุทยานแห่งชาติถ้าผาตูบ (ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้, ๒๕๖๐) นอกจากนี้ พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ยังมีความสำคัญในแง่การเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำน่าน ต้นสายของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยกว่าร้อยละ ๔๐ ของปริมาณน้ำเจ้าพระยาเกิดจากแม่น้ำน่าน

สภาพปัญหาทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากการเข้าไปบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยไม่ได้รับอนุญาตซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก โดยมีสาเหตุที่สำคัญในหลากหลายด้าน (สำนักงานจังหวัดน่าน, ๒๕๖๐)

๑. ด้านเศรษฐกิจ พบว่า เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น การตัดถนนเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ การขยายพื้นที่การพัฒนาสองข้างถนน ความต้องการที่อยู่อาศัยและที่ทำกินของประชาชนที่มีจำนวนมากขึ้น การขาดแคลนไม้ใช้สอยเนื่องจากไม้ในท้องตลาดมีราคาแพง เป็นต้น
๒. ด้านการศึกษา พบว่า การที่ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจ ขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของและไม่มีส่วนร่วมในการคุ้มครองและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น

๓. ด้านสังคม นโยบายเกี่ยวกับป่าไม้และการปกครอง มีการปรับเปลี่ยนบ่อยครั้ง มีการผ่อนผัน ผ่อนปรนให้กับผู้บุกรุกป่าอย่างต่อเนื่อง เช่น ผ่อนผันผู้ที่บุกรุกอาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน การชะลอการจับกุมผู้กระทำความผิด ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาลุกลามต่อเนื่องออกไปมากขึ้น และก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่

ทั้งนี้ การดำเนินงานที่ผ่านมาส่วนใหญ่เน้นงานด้านการฟื้นฟู การอนุรักษ์ และการสร้างจิตสำนึกในเรื่องคุณค่าด้านทรัพยากรป่าไม้เป็นหลัก โดยเน้นในกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น ผู้นำชุมชน เยาวชนและประชาชน รวมทั้งการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าในพื้นที่สาธารณะและพื้นที่ว่างเปล่าต่างๆ แต่เมื่อพิจารณาผลสัมฤทธิ์โดยรวมกลับปรากฏว่าพื้นที่ป่าไม้ยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง จึงกล่าวได้ว่าการสร้างจิตสำนึกและความตระหนักในระยะเวลาที่ผ่านมายังไม่บรรลุผลในการปรับพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายเท่าที่ควร

การมีส่วนร่วม (Participation) ถือเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารจัดการในยุคปัจจุบัน โดยในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ แนวคิดการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน ถือเป็นแนวคิดสำคัญที่ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้นำมาใช้เป็นกรอบในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เช่น (๑) ยุทธศาสตร์กรมป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๗ ได้กำหนดวิสัยทัศน์ “การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ให้มั่นคงและยั่งยืน” โดยกำหนดยุทธศาสตร์บูรณาการและส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน เป็น ๑ ใน ๗ ประเด็นยุทธศาสตร์ (๒) แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้, การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์หลัก ๑ ใน ๔ คือ “ฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าอย่างยั่งยืน” และกำหนดกลยุทธ์สำหรับลำดับแรกคือ “จัดระบบการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมกับประชาชน” นอกจากนี้ ในระดับพื้นที่ แผนพัฒนาจังหวัดน่าน พ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๖๐ ฉบับทบทวนใหม่ (รอบปี พ.ศ. ๒๕๖๐) ได้กำหนดยุทธศาสตร์สำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่จังหวัดน่าน ๔ ยุทธศาสตร์หลัก โดยยุทธศาสตร์ที่ ๑ คือ บริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม จึงเห็นได้ว่า แนวคิดเรื่องการพัฒนาอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ถือเป็นแนวคิดสำคัญในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในระดับชาติ และในระดับพื้นที่จังหวัดน่าน

ทั้งหมดนี้จึงเห็นได้ว่า ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้ มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องถึงปัจจัยต่างๆ ได้แก่ (๑) การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติ (๒) ข้อระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับ (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร (๔) การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ซึ่งทั้ง ๔ ปัจจัย ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่มีความเกี่ยวโยงกันอย่างเป็นระบบในการกำหนดแนวทางเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้อย่าง

ยั่งยืน จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงเห็นว่า การบริหารจัดการพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ในยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางอย่างเป็นระบบโดยการพิจารณามิติที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน เพื่อความยั่งยืนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้น การศึกษาแนวทางการพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน จึงถือเป็นส่วนสำคัญเพื่อการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วม ซึ่งจะเป็นตัวแบบ (Role Model) ในการอนุรักษ์พื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ของไทยอย่างเป็นระบบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์และพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ในประเทศไทย โดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ. ๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน โดยเน้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติ (๒) ข้อระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกกระดับ (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร (๔) การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

๒. เพื่อศึกษาแนวทางในการพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยใช้จังหวัดน่าน เป็นกรณีศึกษา

๓. เพื่อนำเสนอตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอนุรักษ์ พื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านอย่างเป็นระบบ

ขอบเขตของการวิจัย

กำหนดพื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดน่าน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจังหวัดน่านเพื่อความยั่งยืนในการพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้และการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีวิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยมีแบบสัมภาษณ์นำ เพื่อให้ได้มุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องในการพื้นที่พืชรพพยากรป่าไม้เสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชันและการพัฒนาคุณภาพชีวิต การศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการศึกษา ๒ แบบ คือ

๑. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดของการวิจัย ๔ ด้านที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ

๒. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เป็นการกำหนดแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เน้นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๙ ท่าน ประกอบด้วย

๒.๑ ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ในฐานะผู้บริหารสูงสุดในจังหวัด (ในปัจจุบันหรืออดีต)

๒.๒ หัวหน้าส่วนราชการ และข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่ ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และข้าราชการในสังกัดศูนย์ป่าไม้จังหวัดน่าน

๒.๓ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

๒.๔ ผู้ปกครองท้องที่ จำนวน ๑ ท่าน ได้แก่ กำนันตำบลเรือง อำเภอเมืองน่าน

๒.๕ ภาคประชาสังคม จำนวน ๒ ท่าน

๒.๖ นักวิชาการอิสระในพื้นที่ จำนวน ๑ ท่าน

ในการวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาจะวิเคราะห์ข้อมูลโดยการนำเอาข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาจัดทำเป็นระบบหาความหมาย องค์กรประกอบเชื่อมโยง และหาความสัมพันธ์ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องนำมาสู่การกำหนดประเด็นเชิงยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ และแผนงานที่จะเป็นแนวทางในการฟื้นฟูและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนจังหวัดน่านต่อไป

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ได้รับรู้สภาพปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย โดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน โดยเน้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติ (๒) ข้อยระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกกระดับ (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร (๔) การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

๒. ได้เกิดการวิเคราะห์แนวทางในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยใช้จังหวัดน่าน เป็นกรณีศึกษา

๓. ได้ตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านอย่างเป็นระบบ ซึ่งจะสามารถนำไปต่อยอดขยายผลในพื้นที่อื่นต่อไป

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัดน่าน ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

๑. แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้
๒. แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
๓. แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้
๔. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๕. ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน
๖. กรอบความคิดการวิจัย
๗. สรุป

แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

แนวคิดเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้ หมายถึง สังคมของสิ่งมีชีวิตจำพวกพืช ที่ขึ้นอยู่บนพื้นดินที่มีความอุดมสมบูรณ์เพียงพอ ต่อการเจริญเติบโต ของพืชเหล่านั้น โดยปกติป่าไม้ หมายถึง สังคมของต้นไม้ขนาดใหญ่ที่มีประโยชน์ต่อ เศรษฐกิจ ของมนุษย์มากกว่า จะหมายถึงพืชเล็กๆ ชนิดอื่น ดังนั้นความหมายกว้างๆ ของป่า จึงครอบคลุมไปถึง พืชทุกชนิดที่อยู่บนพื้นดินและพื้นป่า นอกนั้นยังไม่รวมสิ่งมีชีวิต ทั้งหลายที่อยู่บนพื้นป่า เช่น จุลินทรีย์ แมลง สัตว์ป่าชนิดต่างๆ และยังมีสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของป่าพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งมีผลทำให้ ป่าไม้ สามารถอำนวยประโยชน์ทุกๆ ด้านแก่มนุษย์ เช่น ภูเขา แม่น้ำ อากาศ แร่ธาตุ ซากพืชซากสัตว์ที่เน่าเปื่อย ถัดมกัน อยู่ในพื้นดิน เป็นต้น (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๖๐)

๑. ป่าดงดิบ ป่าชนิดนี้จะเหมือนกับลักษณะของป่าศูนย์สูตร หรือป่าร้อนชื้น ป่าดงดิบในประเทศไทยจะแบ่งออกได้เป็น ๓ ชนิด คือ

๑) ป่าดงดิบชื้น เป็นป่าดงดิบที่ปรากฏอยู่ทั่วไปทางภาคใต้ ต้นไม้ที่ขึ้นในป่าดงดิบนี้จะมีขนาดลำต้นสูงราว ๓๐-๔๐ เมตร แต่ต้นไม้มีขนาดกลาง จะมีพวกพืชพันธุ์ไม้เลื้อย เช่น เถาวัลย์ หวาย และพวกพืชพาราไซต์อื่นๆ ขึ้นปะปนอยู่ ป่าชนิดนี้มีพันธุ์ไม้มากมายนับจำนวนพันชนิด ต้นไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้กั้นเกราะ ไม้เคี่ยม ไม้จำปา ไม้ดาดง ไม้มะค่าโมง ไม้หลุมพอ ไม้ตะแบกใหญ่ ไม้กระบาก ไม้สยา ไม้บุนนาค ไม้ตีนเป็ด และไม้ดงหัน เป็นต้น

๒) ป่าดงดิบแล้ง ป่าชนิดนี้จะปรากฏในท้องที่บางแห่งของจังหวัดภาคเหนือ นับตั้งแต่จังหวัดเชียงราย ลำปาง แม่ฮ่องสอน แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ เพชรบูรณ์ และอุทัยธานี

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ จังหวัดเลย หนองคาย และนครราชสีมา แถบตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ จังหวัดชลบุรี ระยอง จันทบุรี ตราด ปราจีนบุรี นครนายก และฉะเชิงเทรา และบริเวณภาคตะวันตก ที่ติดกับประเทศเมียนมาร์ ได้แก่ จังหวัดกาญจนบุรี และเทือกเขาสูงในภาคใต้ พันธุ์ไม้ส่วนใหญ่จะคล้ายกับป่าดงดิบชื้น ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้เขลิ้ง ไม้ค่าง ไม้ตะแบก ไม้กระบก ไม้ตาเสือ ไม้หนثر และ ไม้ยมหิน เป็นต้น

๓) ป่าดงดิบเขา เป็นป่าดงดิบที่ปรากฏอยู่ตามที่สูง ซึ่งมีความชันพอเพียงที่จะทำให้สภาพป่าเป็นป่าดงดิบได้ ส่วนมากจะปรากฏตามบริเวณเขาที่มีความสูงมากกว่า ๑,๐๐๐ เมตรจากระดับน้ำทะเลขึ้นไป ซึ่งจะปรากฏอยู่เพียงบางแห่งในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ดอยอินทนนท์ ดอยเชียงดาว ดอยสุเทพ ดอยปุย เขาใหญ่ เขาเขียว ภูกระดึง เป็นต้น ลักษณะทั่วไปของป่าดงดิบเขานี้จะเหมือนกับป่าดงดิบชื้นและป่าดงดิบแล้ง ดังที่ได้กล่าวมาแล้วมารวมกัน กล่าวคือ ป่าไม้มีลักษณะชื้น ตามต้นไม้จะมีพืชพวกกระเช้าสีดา สไบนาง และพวกมอส ขึ้นตามกิ่งก้านและลำต้นของต้นไม้ทั่วไป บริเวณพื้นดินมีพืชเล็กๆ ขึ้นบ้าง แม้ว่าสภาพป่าจะหนาแน่น และที่บึกกว่าป่าดงดิบแล้ง แต่ก็ยังเข้าไปได้ง่ายกว่าป่าดงดิบชื้น ป่าไม้ชนิดนี้จะเป็นป่าที่เป็นต้นน้ำลำธารของแม่น้ำสายใหญ่ๆ ที่สำคัญของประเทศ ทั้งทางภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำแม่กรอง แม่น้ำบางปะกง แม่น้ำชี เป็นต้น ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้กอกชนิดต่างๆ ไม้จำปีจำปา ไม้กายาน และไม้อบเชย เป็นต้น

๒. ป่าสนเขา เป็นป่าที่พบอยู่ทั่วไปในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีพื้นที่สูงจากระดับน้ำทะเล ๗๐๐-๑,๐๐๐ เมตรขึ้นไป บางครั้งจะพบปะปนอยู่กับป่าแดงและป่าเต็งรัง มีจำนวนป่าไม้ไม่มากนัก คือ มีอยู่ราว ๐.๕๗ เปอร์เซ็นต์ ของป่าทั้งหมด ลักษณะทั่วไปของป่าชนิดนี้ ส่วนใหญ่เป็นป่าโปร่งแน่นที่เท่ากับป่าไม้ไม่ผลัดใบอื่นๆ บริเวณพื้นดินมีพืชพวกหญ้า ขึ้นอยู่ บริเวณที่พบป่าไม้ชนิดนี้ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะปรากฏอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ อุบลราชธานี และเลย ส่วนภาคเหนือจะอยู่ตามบริเวณภูเขาสูงๆ ทางภาคตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ สนสองใบและสนสามใบ สนสองใบจะพบในภูมิประเทศที่อยู่ต่ำลงมา ป่าสนที่ปรากฏในท้องที่บางแห่ง เช่น บนภูเขากะดิง หรือป่าน้ำหนาวที่เพชรบูรณ์ จะเป็นป่าสนล้วน

๓. ป่าชายเลน ป่าชนิดนี้บางที่เรียกว่า “ป่าเลนน้ำเค็ม” หรือ “ป่าโกงกาง” เป็นป่าที่ขึ้นอย่างงอกงามบริเวณชายฝั่งทะเล และปากแม่น้ำที่เป็นดินแดนของชายฝั่งทะเลภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศ ตั้งแต่จังหวัดสมุทรปราการจนถึงจังหวัดตราด ในแถบนี้ที่มีป่าชายเลนเป็นผืนใหญ่ ได้แก่ บริเวณปากน้ำเวฬุ จังหวัดนนทบุรี ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ ๑๘๐ ตารางกิโลเมตร ส่วนชายฝั่งตะวันออกของภาคใต้นั้น ป่าชายเลนจะขึ้นอยู่เป็นหย่อมๆ ในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส แต่ป่าชายเลนแถบนี้ไม่อุดมสมบูรณ์และเติบโตไม่เหมือนกับป่าชายเลนของชายฝั่งตะวันตก สำหรับชายฝั่งทะเลตะวันตกนั้น ป่าชายเลนจะขึ้นเป็นแนวติดต่อกันตลอดชายฝั่งทะเลที่ยาวถึง ๕๐๐ กิโลเมตร จากเขตแดนไทยติดกับเมียนมาร์ไปจนถึงดินแดนไทยติดต่อกับมาเลเซีย เนื้อที่ป่าชายเลนของประเทศมีทั้งหมดราว ๑,๖๒๐ ตารางกิโลเมตร เป็นป่าชายเลนแถบชายฝั่งตะวันตกราว ๘๗๕ กิโลเมตร และป่าชายเลนของอ่าวไทยราว ๗๔๕ ตารางกิโลเมตร พันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าชนิดนี้ส่วนใหญ่เป็นป่าโกงกาง ตะบูนขาว ตะบูนดำ ประสักขาว ประสักแดง โปรงหรือแสม แสมขาว ตาคุ่มทะเล ลำพู ลำแพน ลุมพอทะเล และต้นจาก

๔. ป่าไม้ผลัดใบ เป็นป่าที่ผลัดใบในช่วงที่ปริมาณความชื้นลดลง แต่เนื่องจากในป่าชนิดนี้มีไม้มากมายหลายชนิด การผลัดใบของต้นไม้ในป่านี้จะเกิดขึ้นไม่พร้อมกัน จึงดูคล้ายกับว่าป่าไม้ชนิดนี้ไม่มีการผลัดใบ ป่าไม้ผลัดใบของประเทศไทยจะปรากฏอยู่ทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นที่ราบหรือภูเขา แต่มักจะไม่ปรากฏอยู่ในพื้นที่ที่สูงกว่า ๑,๐๐๐ เมตร แบ่งออกได้ ๒ ชนิด คือ

๑) ป่าไม้เบญจพรรณ ป่าไม้ชนิดนี้จะปรากฏอยู่ในบริเวณภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีทั้งไม้ผลัดใบและไม่ผลัดใบหลายชนิดขึ้นปะปนกัน โดยปกติแล้วป่าไม้เบญจพรรณขึ้นอยู่จะมีดินชุ่มชื้นและอุดมสมบูรณ์กว่าป่าแดง ดังนั้น จึงทำให้ป่าไม้เบญจพรรณมีพันธุ์ไม้มากมายหลายชนิด มีขนาดของลำต้นใหญ่กว่าต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในป่าแดง ไม้ต่างๆ จะขึ้นปะปนกันอย่างไม่เป็นระเบียบ ในภาคเหนือจะมีพวกต้นสักขึ้นปะปนกันอยู่ ป่าไม้เบญจพรรณของประเทศไทยมีเนื้อที่ปะปนอยู่ราว ๓๐ เปอร์เซ็นต์ ของป่าไม้ทั้งหมด ไม้ที่สำคัญได้แก่ ไม้สัก ไม้ประดู่ ตะแบก เสลา ตะคร้อ มะค่าโมง สมอไทย ตะเคียนหนู เลียงมัน ตะคร้า ไม้แดง มะกอก โมกมัน ไม้ซาง และไม้รวก เป็นต้น

๒) ป่าแดง ป่าชนิดนี้บางที่จะเรียกว่า “ป่าแพะ” “ป่าโคก” หรือ “ป่าเต็งรัง” เป็นป่าที่ครอบคลุมพื้นที่อย่างกว้างขวางของประเทศทั้งภาคกลาง ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศจะมีอยู่บ้างเล็กน้อย โดยปรากฏอยู่เป็นหย่อมๆ เช่น ป่าที่ปรากฏอยู่ในแถบจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นป่าที่อยู่สองข้างทางรถไฟโดยสารภินบุรีถึงอรัญประเทศ ป่าแดงจะปรากฏอยู่บนพื้นที่ราบและบนภูเขาที่อยู่สูงจากระดับน้ำทะเลไม่เกิน ๑,๐๐๐ เมตร สภาพของป่าทั่วไปส่วนมากเป็นป่าโปร่ง พื้นดินจะมีต้นหญ้าปกคลุม ต้นไม้จะขึ้นไม่เบียดเสียดยึดยึดกัน พื้นชั้นล่างลงมาเป็นไม้พุ่มเตี้ยๆ สลับกับหญ้าหายาต้นยาว ดังนั้น ป่าชนิดนี้จะมีไฟไหม้ป่าเกิดขึ้นในช่วงฤดูแล้งทุกปี แต่ต้นไม้เล็กๆก็สามารถทนทานต่อไฟลุกได้ จึงสามารถงอกขึ้นมาอย่างแข็งแรงและแตกหน่อใหม่ทุกปี ไม้ที่สำคัญที่ขึ้นในป่าแดง ได้แก่ ไม้เต็ง ไม้รัง ไม้เหียง ไม้พลวง ไม้สัก ไม้มะม่วงป่า และไม้รอกฟ้า เป็นต้น

๕. ป่าไม้อื่นๆ ที่สำคัญ ได้แก่

๑) ป่าพรุ ป่าชนิดนี้บางที่จะเรียกว่า “ป่าบึงน้ำจืด” เป็นป่าที่ขึ้นกระจุกกระจายอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย พบมากตามบริเวณที่ลุ่มมีน้ำขังตามริมหนองหรือริมบึงใหญ่ๆ บางจังหวัดเรียกป่าชนิดนี้ว่า “ป่าเสม็ด” เพราะว่ามีเสม็ดขึ้นอยู่นั่นเอง ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้เสม็ดขาว ไม้สำน ไม้อินทนิล ไม้แสม ไม้ถ่อน ไม้หว้า ไม้กันเกรา และไม้ตีนเป็ด เป็นต้น

๒) ป่าชายหาด เป็นป่าไม้ที่ขึ้นอยู่ตามชายหาดที่ชายฝั่งทะเลมีดินทราย โขดหิน และชายฝั่งค่อนข้างลาดชัน ป่าชนิดนี้มีพืชพันธุ์ขึ้นอยู่เป็นแนวแคบๆ หรือเป็นหย่อมๆ ป่าชายหาดจะปรากฏอยู่มากแถบชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ ลักษณะทั่วไป มีต้นไม้ขนาดเล็กขึ้นอยู่ทั่วไป ห่างๆ ปะปนด้วยต้นสาบเสือและต้นหญ้าคา เป็นป่าโปร่งที่ไม่มีค่าทางเศรษฐกิจ ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ สนทะเล กระทิง โพทะเล และหูกวาง เป็นต้น

๓) ป่าทุ่ง ในท้องที่ที่แห้งแล้งภายหลังจากป่าถูกไฟเผาแล้ว พื้นที่เหล่านั้นจะกลายเป็นป่าหญ้าล้วนๆอยู่ระยะหนึ่ง สภาวะการเป็นป่าทุ่งหรือป่าหญ้า อาจจะมีอายุยืนยาวนับร้อยปี แต่เมื่ออินทรียวตฤมาที่บถมอยู่บนพื้นดินมากขึ้น ต้นไม้เล็กๆก็สามารถงอกงามแข่งกับหญ้าที่ขึ้นรกทึบได้ ความชื้นในดินเริ่มเปลี่ยนแปลงไป ป่าไม้ชนิดนี้จะปรากฏขึ้นภายในบริเวณนั้น ป่าทุ่งจะปรากฏอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด ทางภาคตะวันตกของจังหวัดเชียงใหม่ และกาญจนบุรี

ป่าทุ่งจะปรากฏกระจัดกระจายในภูมิภาคที่เป็นที่ราบ ป่าพวกนี้จะมีต้นไม้เล็กๆหรือพืชร่มลุกเล็กๆอยู่บ้าง แต่ไม่ค่อยมีต้นไม้ขนาดใหญ่ขึ้น

ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้

ป่าไม้นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ายิ่ง ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและความมั่นคงของประเทศ ดังจะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตของมนุษย์จะมีความผูกพันอยู่กับป่าไม้อย่างใกล้ชิด ประเทศที่มั่งคั่งสมบูรณ์จะมีป่าไม้ที่ยังหลงเหลืออยู่อีกจำนวนมาก ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากป่าจะมีทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งจะได้นำมากล่าวอย่างละเอียดในลำดับต่อไป (บุรินทรวรวิทย์ พ่วงอุ้ย, ๒๕๕๘)

๑. ประโยชน์ทางตรง ประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากป่าไม้โดยตรงนี้ ถ้าพิจารณาแล้วจะสามารถแบ่งออกได้ดังต่อไปนี้

๑.๑ ประโยชน์ในการใช้สอยพืชผลจากป่า ผลิตภัณฑ์ที่มนุษย์ได้รับและนำมาใช้สอยจากป่า แบ่งออกได้เป็น ๒ อย่างคือ

๑.๑.๑ ผลิตภัณฑ์หลัก (Major Products) เป็นผลผลิตที่มนุษย์นำเอาไม้มาใช้ประโยชน์โดยตรง ซึ่งได้แก่ไม้ที่นำมาใช้ในการก่อสร้างที่อยู่อาศัย โรงเก็บของ สะพาน เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำเกษตรกรรม เช่น ทำคอกสัตว์ ทำไถ คราด เป็นต้น ใช้เป็นวัตถุดิบในการป้อนเข้าโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่เป็นพวกไม้เนื้ออ่อน เช่น อุตสาหกรรมผลิตกระดาษ เป็นต้น ใช้ทำเครื่องตกแต่งบ้านชนิดต่างๆ รวมทั้งเครื่องมืออื่นๆ ที่ทำจากไม้ซึ่งใช้กันอยู่ในบ้าน นอกจากนี้ผลผลิตที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การนำไม้มาใช้เป็นเชื้อเพลิง ซึ่งได้แก่ ฟืนและถ่าน ที่ใช้ในการหุงต้มภายในครัวเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม แม้ว่ายุคนี้จะมีการนำเอาแร่เชื้อเพลิงมาใช้แล้วก็ตาม แต่ความจำเป็นที่จะนำไม้มาทำเป็นเชื้อเพลิงก็ยังคงมีอยู่มากเช่นกัน ยิ่งสภาพแวดล้อมของโลกในปัจจุบันโลหะชนิดต่างๆ มีแนวโน้มสูงขึ้น ดังนั้น วัสดุประดิษฐ์ต่างๆ จึงมีการหันกลับมาใช้ไม้มากยิ่งขึ้น โดยการนำเอาไม้มาดัดแปลงเพื่อประกอบกับโลหะ เพื่อให้สิ่งประดิษฐ์เหล่านั้นมีคุณภาพที่ดีขึ้น

๑.๑.๒ ผลผลิตรอง (Minor Products) ได้แก่ ผลผลิตจากป่าชนิดอื่นๆ นอกเหนือจากป่าไม้ ดังนั้น ผลผลิตรอง จึงได้แก่ สิ่งต่างๆ ทั้งหมดที่ได้รับจากป่าเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ซึ่งได้แก่ เปลือกไม้ที่นำมาพอกหนังและทำสีย้อมผ้า ยางไม้ต่างๆ เช่น ยางสน ยางพารา เป็นต้น ฝรั่ง ชีผึ้ง ผลไม้ ดอกไม้ เมล็ดพืช หวาย ผักต่างๆ มูลค้างคาว ชัน ไม้หอม สมุนไพร และหญ้าต่างๆ ที่นำมาดมหลังคา ผลผลิตเหล่านี้บางอย่างมีผู้ต้องการมาก จึงทำการเพาะเลี้ยงขึ้นมา เช่น ฝรั่งและผึ้ง เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากผลผลิตหลักและผลผลิตรองที่ได้มาจากป่านี้เอง เป็นประโยชน์ที่มนุษย์ได้รับจากป่าไม้โดยตรงและนับว่ามีความสำคัญมาก

๑.๒ ทำให้ราษฎรมีงานทำ อาชีพทำป่าไม้หรือการเก็บผลผลิตจากป่า นับว่าเป็นอาชีพดั้งเดิมและอาชีพขั้นมูลฐานที่มนุษย์รู้จักทำกันมานาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพการเก็บหาของป่า อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในปัจจุบันโลกจะมีความเจริญก้าวหน้าไปอย่างมากมายก็ตาม แต่ในบางส่วนของโลกยังมีอาชีพดังกล่าวปรากฏอยู่ ส่วนอาชีพทำป่าไม้เป็นอาชีพที่ทำรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการ

อย่างมาก การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งมีทรัพยากรป่าไม้อยู่มาก ย่อมเปิดโอกาสให้คนมีงานทำ โดยเริ่มตั้งแต่งานตัดโค่นต้นไม้ในป่า อาชีพเกี่ยวกับป่าไม้อาจจะแบ่งออกได้ดังนี้ คือ

๑.๒.๑ การอุตสาหกรรมกรรมป่าไม้ นับว่าเป็นกิจกรรมทางอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญแขนงหนึ่ง แม้จะลงทุนมากแต่ก็คุ้มค่ากับการลงทุนไป เพราะป่าไม้เป็นสิ่งที่ธรรมชาติสร้างขึ้นมาให้แล้ว เพียงแต่เอาทุนเพื่อใช้ในการตัดลากไม้ออกมาก็สามารถนำมาขายได้เงินได้ทองมากมาย ไม้ที่ต้องชักลากออกมานี้ก็จะนำไปแปรสภาพยังโรงงานอุตสาหกรรมต่างๆ เช่น อุตสาหกรรมทำไม้แปรรูป โรงงานทำกระดาษ โรงงานอาบน้ำยาไม้ โรงงานไม้อัด และโรงงานทำไม้ขีดไฟ เป็นต้น

๑.๒.๒ แรงงาน อาชีพรับจ้างเป็นแรงงาน เนื่องจากกิจการป่าไม้มีมากมาย หลากหลายอย่าง โดยเริ่มตั้งแต่การควบคุมกิจการป่าไม้ของรัฐ คือ กรรมป่าไม้ ตำรวจป่าไม้ เป็นต้น ต้องใช้คนดำเนินการไมใช่น้อย การตัดชักลากและล่องไม้ออกมาสู่ตลาด แม้ว่าในปัจจุบันจะมีเครื่องจักรเครื่องทุ่นแรงมาใช้เป็นจำนวนมากก็ตาม แต่แรงงานที่ได้จากคนก็ยังมี ความจำเป็นต่อกิจการป่าไม้ อยู่เช่นเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ราษฎรสามารถยึดเป็นอาชีพที่จะเป็นหลักฐานได้ ตราบใดที่ป่ายังมีอยู่ย่อมมีความต้องการแรงงาน เช่น ชาวไร่ชาวนาที่มีเวลาว่างจากการทำนา ก็จะไปรับจ้างตัดไม้ หรือเข้าไปเก็บของป่าขาย

๑.๓ ประโยชน์ในแง่เพิ่มรายได้ให้กับประเทศ ป่าไม้นับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายร้อยล้านบาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม้สัก นับว่าเป็นสินค้าที่สำคัญอย่างหนึ่งของประเทศและเป็นสินค้าที่มีราคาสูงขึ้นทุกปี ทั้งนี้เพราะราคาไม้ในตลาดโลกค่อยๆสูงขึ้น อันเนื่องมาจากความต้องการไม้ในตลาดโลกมีมาก แต่ปริมาณไม้ที่มีอยู่ลดน้อยลง รายได้จากป่าไม้อาจพิจารณาได้ ๒ แง่

๑.๓.๑ รายได้จากการส่งไม้ออก ไม้ที่ผลิตขึ้นมาถ้าเพียงพอกับความต้องการใช้สอยภายในประเทศแล้ว ก็อาจจะส่งออกไปจำหน่ายยังต่างประเทศ ไม้และผลผลิตจากป่าได้กลายเป็นสินค้าออกที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก

๑.๓.๒ รายได้จากภาษีอากร การส่งสินค้าไม้และผลผลิตจากป่าอื่นๆ ไปยังต่างประเทศนั้นจะต้องเสียอากรสินค้าส่งออก ในการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าไม้และผลผลิตจากป่าอื่นๆ ภายในประเทศจะต้องเสียอากรแสตมป์ในการรับเงิน นอกจากนี้บุคคลที่ประกอบธุรกิจเกี่ยวกับป่าไม้จะต้องเสียภาษีเงินได้ให้แก่รัฐ

๒. ประโยชน์ทางอ้อม ป่าไม้จะให้ประโยชน์ทางอ้อมแก่มนุษย์มากมายหลายประการ คือ

๒.๑ ป้องกันการพังทลายของดิน จะเห็นได้ว่าการที่พื้นดินไม่มีพืช หรือป่าไม้ปกคลุม การพังทลายของดินอันเนื่องมาจากการกระทำของฝนที่ตก และน้ำผิวดินที่ไหลลงมาจะเกิดขึ้นอย่างรุนแรงอันเป็นผลทำให้หน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ ถูกน้ำกัดเซาะและพัดพาเอาไป ในที่สุดดินก็จะขาดความอุดมสมบูรณ์ ดังนั้น บริเวณที่มีต้นไม้ขึ้นอย่างหนาแน่น จะทำให้อัตราการพังทลายของดินลดน้อยลงหรือไม่มีเลย

๒.๒ ช่วยในการอนุรักษ์น้ำ ป่าจะเป็นตัวช่วยป้องกันไม่ให้เกิดน้ำเสีย อันเป็นผลมาจากการพังทลายของหน้าดิน นอกจากนี้ ป่ายังช่วยในการซับน้ำเก็บเอาไว้และช่วยดูดเอาน้ำใต้ดินขึ้นมา ทำให้พื้นดินในป่ามีความชุ่มชื้นตลอดเวลา น้ำเหล่านี้จะช่วยเพิ่มปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่แม่น้ำ

ในช่วงที่ฝนไม่ตก ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ลำน้ำที่ไหลผ่านบริเวณที่มีป่าไม้หนาแน่น หรือต้นแม่น้ำลำธาร ที่มีป่าไม้หนาแน่นจะทำให้ น้ำในลำน้ำเหล่านั้นมีน้ำไหลลงมายังปากแม่น้ำอยู่ตลอดเวลา

๒.๓ ช่วยในการปรับอากาศในท้องถิ่น เป็นที่ทราบกันทั่วไปแล้วว่า อากาศบริเวณป่า ไม้หรือใกล้กับป่าไม้ อุณหภูมิของอากาศจะต่ำกว่าอากาศที่อยู่ตามทุ่งโล่ง เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเวลาที่ แสงแดดส่องลงมายังบริเวณพื้นที่ที่เป็นป่า อากาศที่อยู่เบื้องล่างของต้นไม้จะไม่ได้รับความร้อนจึงทำ ให้อุณหภูมิในอากาศใกล้พื้นดินบริเวณป่าไม้ต่ำกว่าอุณหภูมิของอากาศที่อยู่ภายนอก

สำหรับกรณีความชื้นนั้น ในบริเวณป่าไม้ ความชื้นของอากาศจะมีมากกว่าบริเวณที่เป็นทุ่งโล่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะในช่วงฤดูแล้งพื้นดินแห้ง น้ำที่อยู่ตามผิวอินจะระเหยออกไป แต่สำหรับบริเวณป่าไม้ไอน้ำจะระเหยออกจากใบไม้ตลอดเวลา ไอน้ำเหล่านี้จะไม่ฟุ้งกระจายลอยสูงมากนัก ส่วนใหญ่จะลอยอยู่ในป่านั่นเอง ดังนั้น อากาศในป่าจึงชุ่มชื้นกว่าในที่โล่งแจ้ง

๒.๔ เป็นแนวป้องกันลมพายุ ตามลักษณะทั่วไปของลมพายุ เมื่อพัดผ่านสิ่งที่กีดขวางจะทำให้เกิดแรงฝัดขึ้นมา อันเป็นเหตุทำให้อัตราความเร็วของพายุลดลง ดังนั้น บริเวณที่เป็นทุ่งโล่งลมพายุจะพัดอย่างรุนแรงกว่าบริเวณที่เป็นป่าไม้

๒.๕ ใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ ป่าไม้ที่ได้รับการดูแลรักษาเป็นอย่างดี จะใช้เลี้ยงปศุสัตว์ได้ตามปกติป่าไม้ธรรมชาติก็เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า และสัตว์ป่าก็ได้พืชและหญ้าที่มีอยู่ในป่าเป็นอาหารอยู่แล้ว

๒.๖ เป็นแหล่งนันทนาการ เนื่องจากสภาพของป่าไม้เป็นที่ร่มรื่นตามสภาพที่แท้จริงของธรรมชาติ มีอากาศสดชื่นเย็นสบาย ต้นไม้ขนาดชนิดขึ้นอยู่ในป่าจะช่วยประดับประดาให้ป่ามีความสวยงามตามธรรมชาติ ทำให้เป็นที่ดึงดูดของผู้คนที่ทำงานในที่แออัดและเคร่งเครียดในเมือง ได้ออกไปพักผ่อน ด้วยความจำเป็นในข้อนี้ทางราชการและหน่วยงานต่างๆ จึงได้จัดทำโครงการป่าไม้เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ใช้สำหรับพักผ่อนในยามว่าง เช่น จัดตั้งอุทยานแห่งชาติ

๒.๗ เป็นแหล่งสงวนพันธุ์สัตว์ป่า ป่าไม้เป็นบ่อเกิดแหล่งอาหาร และถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด มนุษย์จะได้รับประโยชน์ในรูปของเนื้อสัตว์ซึ่งนำมาใช้เป็นอาหาร เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่าง สัตว์ป่าบางชนิดมีประโยชน์โดยตรงต่อมนุษย์ เช่น นกช่วยในการกำจัดแมลงที่เป็นศัตรูของพืชและมนุษย์ เป็นต้น ถ้าหากป่าไม้ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ของสัตว์ถูกทำลายไปในไม่ช้า สัตว์ป่าหลายชนิดก็จะค่อยๆ สูญพันธุ์ไปในที่สุด

๒.๘ ประโยชน์ในทางสุขวิทยา ป่าไม้เป็นตัวช่วยให้เกิดความสมดุลของก๊าซคาร์บอนออกไซด์กับออกซิเจนในอากาศ โดยต้นไม้จะดูดเอาก๊าซคาร์บอนออกไซด์เข้าไปใช้ และคายออกซิเจนออกมา ในช่วงที่ต้นไม้ทำการสังเคราะห์แสง ในการศึกษาเกี่ยวกับปริมาณโอโซนในอากาศปรากฏว่า ปริมาณโอโซนในอากาศบริเวณป่าไม้กับบริเวณแถบชายฝั่งทะเลจะมีปริมาณโอโซนมากกว่าในที่โล่งแจ้ง นอกจากนี้ อากาศในป่ายังบริสุทธิ์ปราศจากฝุ่นละออง ควันไฟ ฝ้าถ่าน หรือเขม่าจากโรงงานอุตสาหกรรม

๒.๙ ประโยชน์ทางด้านยุทธศาสตร์ ประโยชน์ในข้อนี้ถึงจะมีความสำคัญไม่มาก แต่อย่างไรก็ตามความจำเป็นทางทหารที่ใช้ป่าไม้เป็นเครื่องกำบังหรือพรางตาข้าศึกก็ยังมี

ความสำคัญอยู่ ด้วยเหตุนี้ประเทศต่างๆ จึงพยายามอนุรักษ์แนวป่าไม้ตามชายแดนของประเทศเอาไว้ เพื่อประโยชน์ทางด้านยุทธศาสตร์

๓. ประโยชน์ของป่าไม้ในมิติทางเศรษฐกิจและสังคม ป่าไม้มีคุณประโยชน์มากมายต่อชีวิตมนุษย์ สัตว์และพืชอื่นๆ เพราะ ป่าไม้เป็นส่วนที่สำคัญมากส่วนหนึ่งของวัฏจักรน้ำ-ออกซิเจน-คาร์บอน-ไนโตรเจนในระบบนิเวศ ทำให้เกิดความสมดุลด้วยการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงแร่ธาตุและสสารในระบบนิเวศ และในบริเวณพื้นที่ป่าไม้ยังไม่ลดปัญหาหมอกพิษทางอากาศ ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร ป่าไม้ช่วยในการอนุรักษ์ดินและน้ำ ป่าไม้ช่วยปรับสภาพอากาศ เนื่องจากป่าไม้ช่วยเก็บความชุ่มชื้นในดินไว้ ร่มเงาของป่าช่วยป้องกันไม่ให้ความร้อนจากดวงอาทิตย์ตกกระทบผิวดินโดยตรง ดังนั้น พื้นที่ที่มีป่าไม้มาก เช่น ดอยอินทนนท์ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ อุทยานแห่งชาติภูหลวง ฯลฯ มักมีเมฆปกคลุมอยู่บนภูเขาและมีฝนตกมากกว่าบริเวณเชิงเขา ป่าไม้เป็นแหล่งปัจจัยสี่ กล่าวคือเป็นแหล่งที่อาศัยของสัตว์ป่า และเป็นแหล่งไม้สำหรับก่อสร้างบ้านเรือน แหล่งสมุนไพร และยารักษาโรค แหล่งเชื้อเพลิง และแหล่งอาหาร เช่น เปลือกต้นโค่นำมาสกัดทำยาควินินเพื่อรักษาโรคมาลาเรีย ในบางกรณี ป่าไม้เป็นแนวป้องกันลมพายุและภัยธรรมชาติทางทะเล เช่น ป่าโกงกางที่ช่วยกำบังพายุและคลื่นยักษ์ และป่าไม้ยังมีคุณประโยชน์ด้านเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจหรือแหล่งท่องเที่ยวด้วยนั่นเอง นอกจากนี้ ป่าไม้ยังมีความสำคัญต่อเศรษฐกิจและสังคมในหลายมิติ

ป่าไม้ยังมีคุณประโยชน์ในมิติทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ป่าไม้นอกจากจะเป็นแหล่งปัจจัยสี่ของชุมชนแล้ว ยังเป็นแหล่งรายได้ของชาวบ้านที่เก็บเกี่ยวผลไม้ เมล็ด ดอก ใบ ราก น้ำยาง ลำต้น รังและน้ำผึ้ง ฯลฯ ที่เป็นผลิตภัณฑ์ของป่า ป่าไม้เป็นแหล่งพำนักอาศัยของวิญญานบรรพบุรุษ ป่าไม้เป็นทรัพย์สินสมบัติของชุมชนในฐานะแหล่งรายได้และแหล่งรายได้และแหล่งต้นน้ำลำธารที่ชุมชนใช้ประโยชน์

ป่าไม้ มีคุณค่าทางเศรษฐกิจระดับมหภาค เนื่องจากป่าไม้เป็นแหล่งไม้สำหรับค้าเชิงพาณิชย์ (ทั้งสำหรับตลาดภายในประเทศและส่งออก) เช่น ไม้สัก ไม้ยาง ไม้มะค่า ฯลฯ ป่าไม้เป็นแหล่งต้นน้ำเพื่อการเกษตรและอุตสาหกรรมซึ่งเป็นตัวจักรในการขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจและป่าไม้เป็นแหล่งดูดซับก๊าซเรือนกระจก (โดยเฉพาะคาร์บอนไดออกไซด์) ซึ่งเป็นการช่วยลดค่าใช้จ่ายหรือประหยัดเงินในการบรรเทาปัญหาการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและปัญหาโลกร้อน

ป่าไม้ ยังเป็นประเด็นทางการเมืองภายในประเทศ ในการสร้างผลประโยชน์ให้กับกลุ่มบุคคลแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน กล่าวคือ ในประเทศไทย “ป่าไม้” เป็นทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน โดยในอดีตนั้น กรมป่าไม้เป็นผู้กำกับดูแล เช่น การให้สัมปทานตัดไม้ (โดยผู้ได้รับสัมปทานจะต้องปลูกต้นไม้ทดแทน) การปลูกป่าเพิ่มเติมและการอนุรักษ์พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ-อุทยานแห่งชาติ ต่อมาภายหลังการเกิดภัยธรรมชาติอย่างรุนแรงเมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๑ รัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ประกาศยกเลิกให้สัมปทานตัดไม้ในป่าบกทั่วประเทศไทย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๒ ในช่วงอดีตนั้น การพิจารณาให้สัมปทานตัดไม้เป็นแหล่งรายได้ของภาครัฐ และกลุ่มบุคคลที่ได้รับสัมปทาน (ซึ่งมีทั้งบริษัทเอกชนและรัฐวิสาหกิจ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าของธุรกิจทำไม้ (สัมปทานตัดไม้ หรือเจ้าของโรงเลื่อยไม้) ที่บางรายได้พัฒนาตนเองเป็น “เจ้าพ่อท้องถิ่น” หรือ “นายทุนท้องถิ่น” นอกจากนี้ภาครัฐมักก่อสร้างเขื่อนและอ่างเก็บน้ำเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาด้วยการ

เสียสละพื้นที่ป่าไม้บางส่วน (ทั้งที่มีความสำคัญทางระบบนิเวศและพื้นที่ที่มีความเสื่อมโทรม) และต้องอพยพประชาชนบางส่วนออกจากพื้นที่ป่านั้น สำหรับการสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลาง ประชาชนส่วนนี้บางกลุ่มอาศัยอยู่ในพื้นที่ป่านั้นเป็นระยะเวลาหลายชั่วชีวิตคนหรือบางกรณีก็อาศัยอยู่ก่อนมีการประกาศพื้นที่ป่านั้นเป็นป่าสงวนแห่งชาติ ด้วยเหตุนี้ จึงมีการกล่าวกันว่า การสร้างเขื่อนในบางกรณีเปรียบเสมือนเป็นการคำนึงถึงผลประโยชน์บางกลุ่ม (เช่น ประชาชนในเมือง หรือเกษตรกรบางกลุ่ม) และละเลยที่จะชดเชยความเสียหายให้แก่ราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนในการสร้างเขื่อนนี้

ป่าไม้ ก็เป็นประเด็นทางการเมืองและเศรษฐกิจระหว่างประเทศหลายด้าน อาทิ เมื่อพื้นที่ป่าไม้มีรอยต่อติดกับประเทศอื่นๆ หลายประเทศ การใช้ประโยชน์ป่าไม้ร่วมกันจึงต้องอาศัยความสัมพันธ์ทางการเมือง และความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน อัตราการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ (deforestation rate) กลายเป็นดัชนีเปรียบเทียบระหว่างประเทศที่บ่งบอกระดับการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม เพราะมีความเชื่อว่า พื้นที่ป่าไม้ลดลง เป็นเพราะความจำเป็นทางเศรษฐกิจของประชาชนที่ต้องใช้พื้นที่ในทางเกษตร แต่การลดลงของพื้นที่ป่าไม้ไม่อาจทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนภายในประเทศนั้นได้ ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศได้รับเงินช่วยเหลือจากประเทศที่พัฒนาแล้วและองค์กรระหว่างประเทศ เพื่อสนับสนุนโครงการปลูกป่า และอนาคตอันใกล้ การปลูกป่าและการฟื้นฟูป่า (afforestation & reforestation) จะกลายเป็นเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาโลกร้อน (global warming) ซึ่งเป็นปัญหาระดับโลกที่ทุกประเทศกำลังให้ความสนใจเป็นอย่างมากในขณะนี้ และ เนื่องด้วยป่าไม้ของประเทศไทย และประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นแหล่งความหลากหลายทางชีวภาพ (biodiversity) แห่งหนึ่งในโลก ซึ่งกลายเป็นประเด็นทางการค้าและการเจรจาระดับนานาชาติเนื่องจากมีนักธุรกิจจากประเทศพัฒนาแล้วหลายประเทศประสงค์จะเข้าถึงแหล่งทรัพยากรพันธุกรรมด้านสมุนไพร เพื่อนำไปศึกษาวิจัยและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ทางเภสัชกรรมและอาหารเสริมต่างๆ (ซึ่งย่อมมีการจดทะเบียนสิทธิบัตร) และหากรัฐบาลไทยไม่มีระบบกฎหมายและมาตรการต่างๆ รองรับการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรดังกล่าว จะทำให้ประเทศไทยสูญเสียรายได้และอาจทำลายองค์ความรู้ดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยได้ โดยผู้ที่ได้รับประโยชน์กลับกลายเป็นบริษัทของชาวต่างชาติที่เป็นผู้ซื้อหรือเลียนแบบภูมิปัญญาไทย (นิรมล สุธรรมกิจ, ๒๕๕๖)

ปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย

๑. ภาคเหนือ ภาคนี้อัตราการที่ป่าไม้ถูกทำลายมีมากขึ้น ราษฎรชาวไทยภูเขาและชาวบ้าน ทั่วไปได้พากันอพยพเข้าไปหักร้างลางพงในบริเวณพื้นที่ของป่าสงวน เพื่อทำไร่เลื่อนลอย ทำให้ป่าที่อยู่ตามแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศถูกทำลายไปอย่างมาก และอย่างน่าเสียดาย เช่น ป่าไม้ต้นแม่น้ำปิง วัง ยม และน่าน ซึ่งถูกทำลายไปอย่างมากและมีอัตราเพิ่มมากขึ้นทุกปี หากไม่มีการควบคุมอย่างรวดเร็ว ดินจะหมดความอุดมสมบูรณ์ ปริมาตรของอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนจะเก็บได้น้อยลง อันเนื่องมาจากความตื้นเขินของอ่างเก็บน้ำที่เกิดจากทรายพังทลายมาจากการเกษตรผิดวิธีไหลลงมาทับถม

๒. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากสภาพทั่วไปเป็นป่าโปร่ง จึงสะดวกในการทำลายเพื่อนำพื้นที่มาใช้ในกรเพาะปลูก โดยวิธีการง่ายๆ คือ ใช้ไฟเผาป่า การลักลอบตัดไม้มาใช้ในการ

ก่อสร้าง ทำเชื้อเพลิง และวัสดุที่ใช้ก่อสร้างอื่นๆ ทั้งนี้เพราะไม้เต็งเป็นไม้เนื้อแข็งและใช้ได้ทนทาน แม้จะฝังในดินที่ชื้นแฉะก็ตาม จากการทำลายป่าของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอย่างมากมาย ประกอบกับลักษณะภูมิประเทศลาดเอียงและดินเป็นดินทรานบเก็บน้ำไว้ไม่อยู่ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพอากาศแห้งแล้งกว่าภาคอื่นๆ

๓. ภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปัญหาของป่าไม้ในภาคนี้คือ การบุกรุกถากถางป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอย หรือขยายพื้นที่เพื่อใช้ทำการเพาะปลูก จังหวัดที่ประสบปัญหาการทำไร่ตามไหล่เขาสูงๆ โดยพวกชาวเขา เช่น พวกกระเหรี่ยง และชาวบ้านที่นิยมเข้าไปลักลอบตัดไม้ในป่า คือ จังหวัดตาก กำแพงเพชร กาญจนบุรี ราชบุรี เพชรบุรี และเพชรบูรณ์ แต่ในบางจังหวัดกำลังประสบปัญหาเรื่องป่าสงวน เพื่อนำพื้นที่มาทำไร่เพื่อการค้า เช่น ไร่มันสำปะหลัง สับประรด ไร่อ้อย และผลไม้ เป็นต้น ซึ่งได้แก่ จังหวัดสระบุรี ชลบุรี ระยอง ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี จันทบุรี และตราด เป็นต้น เนื่องจากการทำไร่ในบริเวณนี้กระทำไม่ถูก จึงทำให้ดินที่นำมาใช้ทำการเพาะปลูกจืดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การใช้พื้นที่ปลูกมันสำปะหลัง ดังนั้นผลผลิตต่อไร่จึงต่ำลง

๔. ภาคใต้ ปัญหาเกี่ยวกับกับการทำลายป่าไม้มีปานกลาง แต่มีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น การถากถางป่าดงดิบที่คลุมดินออกจะทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลง ลักษณะของดินในภาคใต้จะเป็นดินทราย ดังนั้น การพังทลายของดินจะทำได้ง่ายและรุนแรง ด้วยเหตุนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะบำรุงป่าไม้บนภูเขาสูงๆ เอาไว้สำหรับการทำสวนยาง หรือสวนผลไม้ตามบริเวณควนเขา ก็จำเป็นต้องหาวิธีการอนุรักษ์เอาไว้

การสูญเสียที่เกิดขึ้นของทรัพยากรป่าไม้

๑. การถากถางป่าเพื่อเอาพื้นที่มาใช้ในการเพาะปลูก จากการขยายพื้นที่เพื่อการมาใช้ในการเพาะปลูกในปัจจุบัน ทำให้ป่าถูกถากถางเป็นจำนวนมาก เมื่อประมาณ ๖๐ ปีมานี้เอง เนื้อที่ป่าไม้ของประเทศไทยยังเหลืออยู่ถึง ๖๓ เปอร์เซ็นต์ แต่ในขณะนี้ ป่าไม้ในประเทศไทยเหลืออยู่เพียงประมาณ ๓๗.๘ เปอร์เซ็นต์ เท่านั้น จากการที่ป่าถูกประชากรเข้าไปถือครองถากถางป่าปีหนึ่งหลายล้านไร่ โดนเฉพาะอย่างยิ่ง การถางป่าไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย

๒. การตัดไม้เพื่อการค้า การโค่นไม้เพื่อนำไปขายอาจทำได้หลายแบบ เช่น การตัดเป็นซุง เพื่อนำไปทำไม้แปรรูปที่ใช้ในการก่อสร้าง หรือการตัดไม้เพื่อใช้ทำฟืน เผาถ่าน ทำเสา ทำหมอนรถไฟ และทำกระดาษ เป็นต้น ป่าไม้ในประเทศไทยถูกตัดเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ทางด้านนี้ อย่างมากมาย การลักลอบตัดไม้ก็ยังทำกันไปเรื่อยๆ ทางกรมป่าไม้ได้พยายามหาทางป้องกัน และมีมาตรการลงโทษอย่างรุนแรง แต่ก็ไม่ได้ทำให้การลักลอบตัดไม้ลดลงแต่อย่างใด ความผิดพลาดที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งของรัฐบาลคือ การอนุญาตให้เอกชนเข้าไปตั้งโรงเลื่อยขนาดเล็กในป่า อันเท่ากับเป็นการส่งเสริมให้ลักลอบตัดไม้ทำลายป่าเกิดขึ้นอย่างรุนแรง แม้แต่ป่าไม้สัมปทานที่ทางราชการได้มอบหมายให้แก่บริษัททำป่าไม้ต่างๆ ก็ทำไม่ถูกต้องนัก บางบริษัทได้ใช้ป่าสัมปทานบังหน้าแล้วเข้าไปตัดไม้นอกเขตสัมปทาน จากนั้นก็ชักลากมาเรียงหมอนไว้ในป่าสัมปทานของตนเอง เพื่อตบตาเจ้าหน้าที่บ้านเมือง

๓. ไฟไหม้ป่า ไฟไหม้ป่าจะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือจากคนก็ตาม ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายต่อป่าอย่างมาก โดยจะทำอันตรายแก่กล้าไม้และไม้ยืนต้นทุกชนิด นอกจากนี้ป่าไม้ที่ถูกไฟลวกยังทำให้ต้นไม้เจริญเติบโตช้าอีกด้วย ทั้งนี้เพราะ

๓.๑ เซลล์บางส่วนของต้นไม้จะถูกเผา ทำให้ต้นไม้ต้องหยุดชะงักในการเติบโต หรือเพราะน้ำเลี้ยงลำต้นถูกไฟเผาให้แห้งไป

๓.๒ ต้นไม้ที่หยุดเจริญเติบโตชั่วคราว จะถูกต้นไม้อื่นเบียดบังแสง จนทำให้ต้นไม้แคระแกร็น ไม่มีประโยชน์

๓.๓ ทำให้เกิดโรคพืชได้ง่าย เช่น โรคเห็ดราที่เป็นกับต้นไม้ หรือแมลงได้อาศัยบาดแผลของต้นไม้เข้าไปทำลายเนื้อไม้ได้ อันเป็นผลทำให้ไม้กวาง หรือเป็นโพรงเกิดขึ้นภายในลำต้น

๓.๔ ฮิวมัสที่อยู่ในดินถูกทำลายไป ทำให้ดินขาดความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งมีผลต่อความเจริญเติบโตของพืช

๓.๕ ความชื้นในดินถูกทำลาย อันเนื่องมาจากเนื่องมาจากพืชคลุมดินถูกทำลาย ความร้อนจากดวงอาทิตย์และความร้อนจากไฟเผา จะทำให้พืชคลาดแคลนน้ำที่มาใช้ประโยชน์จากการเจริญเติบโตของพืช

๔. การทำลายของสัตว์ ต้นหญ้าหรือต้นไม้ขนาดเล็กที่ขึ้นอยู่ตามพื้นดินเบื้องล่างของต้นไม้ใหญ่ รวมทั้งเปลือกไม้ ผลไม้ และเมล็ดพืช สิ่งเหล่านี้จะนำไปใช้เป็นอาหารได้อย่างดี ดังนั้นจึงมีผู้ต้อนฝูงสัตว์เข้าไปเลี้ยงในป่า ถ้าหากการเลี้ยงสัตว์ด้วยวิธีดังกล่าวไม่มีการดูแลรักษาอย่างรอบคอบแล้ว ต้นไม้ในป่าจะถูกทำลายตัวอย่างเช่น กรณีที่ฝูงสัตว์มีจำนวนมากแต่หญ้าหรือพืชเล็กๆ มิไม่พอกับความต้องการของสัตว์ สัตว์ก็จะทำลายกิ่งไม้ จะทำให้ดินแน่น และทำให้โครงสร้างของดินเสียไป อันเป็นเหตุให้พืชโตช้าและแคระแกร็น ความเสียหายที่เกิดขึ้นกับป่าไม้ของประเทศไทยในขณะนี้ไม่มากนัก จะมีอยู่บ้างเล็กน้อยในจังหวัดต่างๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีการเลี้ยงสัตว์กันมาก

๕. การทำลายของเชื้อโรคและแมลง ต้นไม้ในป่าเป็นจำนวนมากที่ถูกทำลาย โดยเชื้อโรคและแมลง ตัวอย่างเช่น ต๊กแตน ครั้งหนึ่งเคยทำลายป่าสนในประเทศไทย แมลงบางชนิดทำให้ต้นไม้เหี่ยวเฉา แคระแกร็น หรือไม่เจริญเติบโต ต้นไม้บางชนิดที่อยู่ในป่าต้องสูญพันธุ์ไป เนื่องจากการทำลายของแมลงและเชื้อโรคบางชนิด สำหรับประเทศไทยเรา “มอดป่า” นับว่าเป็นศัตรูของป่าไม้ที่สำคัญที่สุดของเมืองไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกป่าไม้สัก และไม่มีค่าอื่นๆ

สาเหตุที่ป่าไม้ในประเทศไทยถูกทำลาย

๑. ขาดความร่วมมือจากประชาชนทุกชั้นและทุกระดับ รวมทั้งพนักงานปกครองและพนักงานสอบสวนที่ขาดความเอาใจใส่ดูแล และไม่ปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับอย่างเคร่งครัด

๒. สวัสดิภาพของพนักงานป่าไม้ไม่ได้รับความปลอดภัยเท่าที่ควรเมื่อพนักงานป่าไม้คนใดทำงานเคร่งครัดเกินไป ก็จะถูกผู้มีอิทธิพลหรือผู้ที่ได้รับผลประโยชน์ทำการขัดขวางหรือหาทางทำลาย

๓. ขาดอัตรากำลังอุปกรณ์ที่ใช้ในการป้องกันดูแลรักษาและยานพาหนะ จึงทำให้การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ที่ปฏิบัติงาน เพื่อการดูแลรักษาป่าไม้ไม่ได้ผลเท่าที่ควร

๔. ปัญหาชาวเขาบุกรุกถากถางทำลายป่าไม้เพื่อทำไร่เลื่อนลอย ปัญหานี้ยังไม่มีมาตรการใดๆ ที่จะแก้ปัญหานี้ได้โดยเด็ดขาด

๕. การโฆษณาหาเสียงของผู้สมัคร เข้ารับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยให้คำมั่นสัญญาแก่ราษฎรไว้ว่า ถ้าตนได้เป็นผู้แทนจะเปิดป่าสงวนให้ราษฎรได้เข้าไปทำมาหากิน ดังนั้นเมื่อตัวเองได้รับเลือกตั้งก็จะหาทางวิ่งเต้นกับผู้มีอำนาจในบ้านเมือง เปิดป่าสงวนไว้ให้ราษฎรเข้าบุกรุกถากถางนำพื้นที่มาใช้ทำการเพาะปลูก

๖. การจัดสรรที่ดินในรูปของนิคมสร้างตัวเอง มักจะจัดขึ้นบริเวณที่มีป่าไม้สมบูรณ์ หรือแม้แต่การสร้างถนนก็มักจะทำการตัดผ่านบริเวณป่าไม้ที่ขึ้นอย่างหนาแน่น วิธีดังกล่าวนี้จะทำให้ป่าไม้ถูกทำลายเป็นจำนวนมาก ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นคือ ที่ดินที่จัดสรรให้ราษฎรทำกินนั้นส่วนมากจะไม่ถึงมือผู้ยากไร้จริงๆ

๗. กฎที่เกี่ยวกับที่ดินยังไม่รัดกุม ตัวอย่างเช่น

๗.๑ การเก็บภาษีบำรุงท้องที่ (ภ.บ.ท.) ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าภาษีดอกหญ้า ราษฎรรุกเข้าไปแม้แต่ในเขตป่าสงวน ป่าอุทยาน หรือวนอุทยานแห่งชาติ เพื่อการทำกินโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย และนำเงินไปเสียที่อำเภอ ทางอำเภอก็จะออกใบเสร็จรับเงินให้ โดยการทำเก็บภาษีไร่ละ ๒ ต่อปี วิธีการดังกล่าวนี้เป็นการหลอกลวงราษฎร ทั้งนี้ เพราะราษฎรเชื่อว่าตนเองได้ทำไปถูกต้องตามกฎหมายแล้ว

๗.๒ เรื่องสิทธิในการครอบครอง (ส.ค.) ตกค้างการได้กรรมสิทธิ์ที่ดินตามกฎหมายก่อนวันประมวลกฎหมายที่ดินใช้บังคับ เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ๒๔๙๗ นั้น ถือว่าที่ดินที่ครอบครองอยู่เป็นสิทธิอันชอบด้วยกฎหมาย แม้จนกระทั่งปัจจุบันยังมีเจ้าหน้าที่ที่ดินบางคนออกหนังสือแสดงกรรมสิทธิ์ในการครอบครองให้ โดยอ้างเหตุผลว่าที่ดินแปลงนั้นตกค้างสำรวจ

๗.๓ ในสมัยก่อนกฎหมายกำหนดให้ราษฎรมีที่ทำกินได้คนละ ๕๐ ไร่ ต่อมาได้มีการแก้กฎหมาย โดยให้ราษฎรที่มีที่ดินทำกินในการถือครองจำนวนเท่าใดก็ได้ นับว่ากฎหมายได้เปิดช่องให้นักการเมือง พ่อค้า ข้าราชการ ผู้มีอิทธิพล และประชาชน ทำการถากถางป่า ถือครองที่ดินคนละเป็นพันหรือเป็นหมื่นไร่ อันเป็นผลให้ป่าในช่วงระยะเวลาอันถูกทำลายอย่างรวดเร็ว

๗.๔ ที่ดินเป็นภูเขาและในรัศมีห่างจากเชิงเขา ๔๐ เมตร ตามกฎหมายให้ถือเป็นที่ดินของรัฐ ผู้ใดจะเข้าไปครอบครองถือเป็นกรรมสิทธิ์ไม่ได้ แต่ปัจจุบันได้มีผู้ครอบครองถือเป็นกรรมสิทธิ์ และทำการระเบิดหินจากภูเขามาใช้ ซึ่งปัญหาเรื่องนี้ยังไม่มีผู้ใดให้ความสนใจ หรือเร่งรัดให้ปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าว คงปล่อยให้มีการบุกรุกทำลายป่าต่อไปเรื่อยๆ จนป่าไม้จะหมดสิ้นอยู่แล้ว

๗.๕ บริเวณป่าที่ประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติ นั้นทางราชการยอมรับการคุ้มครองทำผลประโยชน์ของราษฎร โดยให้ราษฎรมาทำการแจ้งว่าทำประโยชน์ในบริเวณป่าสงวนแห่งนี้ตั้งแต่เมื่อไร แต่ไม่ได้มีการตรวจสอบอย่างรัดกุมว่า ราษฎรมีเนื้อที่ตามที่แจ้งจริงหรือเปล่า ดังนั้นเมื่อราษฎรที่อาศัยอยู่ที่เดิมหรืออพยพเข้ามาอยู่เพิ่มเติมจึงช่วยกันทำลายป่าต่อไป ผลที่สุดทางราชการก็ไม่สามารถเข้าจับกุมหรือบังคับให้ราษฎรออกจากป่าได้

๗.๖ ปัญหาจากป่าไม้อำเภอ ที่ดินอำเภอ นายอำเภอ ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคบคิดกันทำ น.ส. ๓

๗.๗ ตามประกาศของกระทรวงมหาดไทย ได้มีโครงการจัดตั้งที่ดินให้ราษฎรที่ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเอง และบุกรุกเข้าไปทำกินในบริเวณป่าสงวน ตามมติของคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๘-๙ ธันวาคม ๒๕๑๒ จังหวัดได้จัดตั้งคณะกรรมการเร่งรัดในการจัดสรรที่ดิน ปรากฏว่าราษฎรและผู้มีอิทธิพลบุกรุกป่าสงวนกันมากขึ้นเพื่ออ้างสิทธิในการครอบครองพื้นที่ป่าสงวนนั้น

๘. การอพยพย้ายถิ่นของราษฎรภายในประเทศมากจนเกินไป ราษฎรที่อพยพส่วนมากมักจะเข้าไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในบริเวณป่าไม้ ทั้งนี้ เพราะบริเวณดังกล่าวพอที่จะถากถางป่าเพื่อเอาพื้นที่มาใช้ในการเพาะปลูกได้

๙. ปัญหาทางด้านศาสนา เรื่องการสร้างวัด สำนักสงฆ์ หรือสถานที่บำเพ็ญศาสนกิจต่างๆ ได้มีการถากถางป่าเพื่อเอาพื้นที่มาสร้างวัด นอกจากนี้ยังมีการนิยมสร้างสำนักสงฆ์หรือสถานที่ทำการวิปัสสนากรรมฐานต่างๆ ตามภูเขาหรือตามถ้ำ หากความเลื่อมใสจากประชาชน ชักจูงให้ราษฎรเข้าวัดไปตัดไม้ทำลายป่า เพื่อเอาไม้มาใช้ในการสร้างวัด หรือชักชวนให้ราษฎรเข้าไปสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณรอบวัดหรือสำนักสงฆ์นั้น ในที่สุดป่าไม้บริเวณนั้นจะถูกทำลายไป

๑๐. ปัญหาเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ

๑๐.๑ ในการสร้างเขื่อน มักมองข้ามความสำคัญของป่าไม้ที่ตั้งอยู่เหนือเขื่อน เพราะป่าไม้เปรียบเสมือนฟองน้ำที่ดูดซับน้ำเอาไว้ การทำลายป่าไม้เหนือเขื่อนจะทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ในฤดูฝนจะทำให้เกิดน้ำหลากอย่างรุนแรง และจะทำให้เกิดการกัดเซาะหิน ดิน กรวดทราย ไหลลงมาทับถมหน้าเขื่อน ทำให้อ่างเก็บน้ำหน้าเขื่อนลดความจุในการกักเก็บน้ำลง

๑๐.๒ รัฐบาลใช้เงินหลายร้อยล้านในการนำมาลงทุนสร้างเขื่อน แต่งบประมาณที่นำมาใช้บำรุงรักษาป่าไม้บริเวณหน้าเขื่อนน้อยเกินไป ดังนั้น ป่าไม้ที่อยู่ในบริเวณเหนือเขื่อนกันน้ำจึงถูกทำลายอย่างมากมาย

๑๐.๓ การสร้างเขื่อนกันลำน้ำ แล้วทำให้พื้นที่ป่าไม้บางส่วนถูกน้ำท่วมได้รับความเสียหาย บางครั้งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่กรมชลประทานและเจ้าหน้าที่ป่าไม้ ได้ร่วมกันตัดไม้จากที่อื่นมาสมรรอยป่าไม้ที่ตัดออกมาจากบริเวณป่าไม้หน้าเขื่อนที่น้ำท่วม

๑๐.๔ การอพยพราษฎรจากบริเวณแหล่งน้ำท่วมหน้าเขื่อนไปอยู่ที่อื่น ส่วนมากก็จะทำการอพยพประชาชนเข้าไปในบริเวณป่าไม้ที่ไม่โดนน้ำท่วม ทำให้ป่าไม้ถูกถากถางเพื่อการนี้เช่นเดียวกัน

๑๐.๕ การแข่งขันกันสร้างเขื่อน การสร้างเขื่อนจะมีผู้ดำเนินการสร้างหลายฝ่าย เช่น การพลังงานแห่งชาติ สร้างเขื่อนพลังงานไฟฟ้า กรมชลประทานสร้างเขื่อนเพื่อเก็บกักน้ำเอาไว้ใช้ทำการเพาะปลูก เป็นต้น เมื่อต่างฝ่ายต่างแย่งกันทำ ดังนั้น จึงทำให้ทั้งสองฝ่าย พยายามสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในการเสนอขอสร้างเขื่อนในบริเวณที่ต้องการนั้นให้ได้ โดยมีตัวเลขชี้ให้เห็นแต่ผลดีที่ได้รับจากการสร้างเขื่อน ป่าไม้ในบริเวณที่มีการสำรวจ แทนที่จะถูกถากถางเพียงแห่งเดียวก็จะถูกถากถางเพิ่มขึ้นหลายแห่ง

แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วม (Participation) ตามพจนานุกรมอังกฤษฉบับออกฟอร์ด ได้ให้คำนิยามไว้ว่า “เป็นการมีส่วนร่วม (ร่วมกับคนอื่น) ในการกระทำบางอย่างหรือบางเรื่อง” คำว่า การมีส่วนร่วม โดยมากมักจะใช้ในความหมายตรงข้ามกับคำว่า “การเมินเฉย (Apathy)” ฉะนั้น คำว่าการมีส่วนร่วม ตามความหมายข้างต้น จึงหมายถึง การที่บุคคลกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือในประเด็นที่บุคคลนั้นสนใจ ไม่ว่าจะเขาจะได้ปฏิบัติการเพื่อแสดงถึงความสนใจอย่างจริงจังหรือไม่ก็ตาม และไม่จำเป็นที่บุคคลนั้นจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้นโดยตรงก็ได้ แต่การมีทัศนคติ ความคิดเห็น ความสนใจ ห่วงใย ก็เพียงพอแล้วที่จะเรียกว่าเป็นการมีส่วนร่วมได้ และยังได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การที่กลุ่มประชาชน หรือ ขบวนการที่สมาชิกของชุมชนที่กระทำการออกมาในลักษณะของการทำงานร่วมกัน ที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการร่วม ความสนใจร่วม มีความต้องการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายร่วมทางเศรษฐกิจและสังคมหรือการเมือง หรือการดำเนินการร่วมกันเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจ มติชน ไม่ว่าจะผ่านทางตรงหรือทางอ้อม หรือการดำเนินการเพื่อให้เกิดอิทธิพลต่อรองอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ การปรับปรุงสภาพทางสังคมในกลุ่มชุมชน (เกียรติขจร วัจนะสวัสดิ์, ๒๕๕๐)

นอกจากนี้ ยังมีนักวิชาการอีกหลายท่านที่ได้ให้นิยามคำว่า “การมีส่วนร่วมของประชาชน” ไว้ เช่น เจมส์ แอล เครย์น ได้กำหนดความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าเป็นกระบวนการที่รวบรวมเอาความห่วงกังวล ความต้องการและค่านิยมต่างๆ ของสาธารณชนไว้อยู่ในกระบวนการตัดสินใจของรัฐและเอกชน เป็นการสื่อสารสองทาง และเป็นการมีปฏิสัมพันธ์ที่มีเป้าหมายเพื่อการตัดสินใจที่ดีกว่าและที่ได้รับการสนับสนุนจากสาธารณชน

ศ.ดร. บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล (๒๕๔๘) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม

คะเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ (๒๕๔๕) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่างๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

ปีทมา สุปก่าปัง (๒๕๕๔) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในรายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้ง การปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น

ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

๑. คุณภาพของการตัดสินใจดีขึ้น เนื่องจากกระบวนการปรึกษาหารือกับสาธารณชน จะช่วยสร้างความกระจ่างให้กับวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย และ บ่อยครั้งที่การมีส่วนร่วมของประชาชนนำมาสู่การพิจารณาทางเลือกใหม่ๆ ที่น่าจะเป็นคำตอบที่มี ประสิทธิภาพที่สุดได้

๒. ใช้ต้นทุนน้อยและลดความล่าช้าลง แม้ว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม จะต้องใช้เวลาและมีค่าใช้จ่ายมากกว่าการตัดสินใจฝ่ายเดียว แต่การตัดสินใจฝ่ายเดียวที่ไม่คำนึงถึง ความต้องการแท้จริงของประชาชนนั้น อาจนำมาซึ่งการโต้แย้งคัดค้านหรือการฟ้องร้องกัน อันทำให้ ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว เกิดความล่าช้า และความล้มเหลวของโครงการได้ในที่สุด

๓. การสร้างฉันทามติ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะสร้างข้อตกลงและข้อผูกพัน อย่างมั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ช่วยสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่างๆ ลดข้อโต้แย้งทางการเมืองและช่วยให้เกิดความชอบธรรมต่อการตัดสินใจของรัฐบาล

๔. การนำไปปฏิบัติง่ายขึ้น การเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจทำให้ประชาชน มีความรู้สึกของการเป็นเจ้าของการตัดสินใจนั้น และทันทีที่การตัดสินใจได้เกิดขึ้น พวกเขา ก็อยากเห็น มันเกิดผลในทางปฏิบัติ และยังสามารถเข้ามาช่วยกันอย่างกระตือรือร้นอีกด้วย

๕. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่เลวร้ายที่สุด เพราะการเปิดโอกาสให้ฝ่ายต่างๆ เข้ามา แสดงความต้องการและข้อห่วงกังวลตั้งแต่เริ่มต้นโครงการ จะช่วยลดโอกาสของการโต้แย้งและ การแบ่งฝ่ายที่จะเป็นปัจจัยให้เกิดการเผชิญหน้าอย่างรุนแรงได้

๖. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม เนื่องจากกระบวนการตัดสินใจที่ โปร่งใสและเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม จะสร้างความน่าเชื่อถือต่อสาธารณชนและ เกิดความชอบธรรมโดยเฉพาะเมื่อต้องมีการตัดสินใจในเรื่องที่มีการโต้แย้งกัน

๗. การคาดการณ์ความห่วงกังวลและทัศนคติของสาธารณชน เพราะเมื่อเจ้าหน้าที่ ที่เกี่ยวข้องได้มาทำงานร่วมกับสาธารณชนในกระบวนการมีส่วนร่วม พวกเขาจะได้รับรู้ถึงความห่วง กังวล และมุมมองของสาธารณชนต่อการทำงานขององค์กร ซึ่งจะทำให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์ ปฏิกริยาตอบสนองของสาธารณชนต่อกระบวนการและการตัดสินใจขององค์กรได้

๘. การพัฒนาภาคประชาสังคม ประโยชน์อย่างหนึ่งของการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ ทำให้ประชาชนมีความรู้ทั้งในส่วนของเนื้อหาโครงการและกระบวนการตัดสินใจของรัฐ รวมทั้งเป็น การฝึกอบรมผู้นำ และทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ทักษะการทำงานร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพในอนาคต

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน

เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน มี ๓ ประการ คือ

๑. การมีอิสรภาพในการเข้าร่วม หมายถึง การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ
๒. ความเสมอภาคในการเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง ทุกคนที่เข้าร่วมต้องมีสิทธิเท่าเทียมกัน
๓. ผู้เข้าร่วมต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมกิจกรรม หมายถึง มีความเข้าใจในเรื่องนั้นๆ แต่หากกิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย ก็จะต้องมีการพัฒนาศักยภาพให้พวกเขาสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้

ระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชน

การแบ่งระดับขั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนอาจแบ่งได้หลายวิธี ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์และความละเอียดของการแบ่งเป็นสำคัญ โดยมีข้อพึงสังเกตคือ ถ้าระดับการมีส่วนร่วมต่ำ จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมจะมาก และยิ่งระดับการมีส่วนร่วมสูงขึ้นเพียงใด จำนวนประชาชนที่เข้ามีส่วนร่วมก็จะลดลงตามลำดับ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนเรียงตามลำดับจากต่ำสุดไปหาสูงสุด ได้แก่

๑. ระดับการให้ข้อมูล เป็นระดับต่ำสุด และเป็นวิธีการที่ง่ายที่สุดของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้วางแผนโครงการกับประชาชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยวิธีการต่างๆ เช่น การแถลงข่าว การแจกข่าวสาร และการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น แต่ไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นหรือเข้ามาเกี่ยวข้องใดๆ

๒. ระดับการเปิดรับความคิดเห็นจากประชาชน เป็นระดับขั้นที่สูงกว่าระดับแรก กล่าวคือ ผู้วางแผนโครงการจะเชิญชวนให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินข้อดีข้อเสียของโครงการอย่างชัดเจนมากขึ้น เช่น การจัดทำแบบสอบถามก่อนริเริ่มโครงการต่างๆ หรือการบรรยายและเปิดโอกาสให้ผู้ฟังแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการนั้นๆ เป็นต้น

๓. ระดับการปรึกษาหารือ เป็นการเจรจาอย่างเป็นทางการระหว่างผู้วางแผนโครงการและประชาชน เพื่อประเมินความก้าวหน้าหรือระบุประเด็นข้อสงสัยต่างๆ เช่น การจัดประชุมการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการ และการเปิดกว้างรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๔. ระดับการวางแผนร่วมกัน เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่ผู้วางแผนโครงการกับประชาชนมีความรับผิดชอบร่วมกันในการวางแผนเตรียมโครงการ และผลที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินการโครงการ เหมาะที่จะใช้สำหรับการพิจารณาประเด็นที่มีความยุ่งยากซับซ้อนและมีข้อโต้แย้งมาก เช่น การใช้กลุ่มที่ปรึกษาซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การใช้อินนุญาตตุลาการเพื่อแก้ปัญหาข้อขัดแย้ง และการเจรจาเพื่อหาทางประนีประนอมกัน เป็นต้น

๕. ระดับการร่วมปฏิบัติ เป็นระดับที่ผู้รับผิดชอบโครงการกับประชาชนร่วมกันดำเนินโครงการ เป็นขั้นการนำโครงการไปปฏิบัติร่วมกันเพื่อให้บรรลุผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

๖. ระดับการควบคุมโดยประชาชน เป็นระดับสูงสุดของการมีส่วนร่วมโดยประชาชน เพื่อแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งที่มีอยู่ทั้งหมด เช่น การลงประชามติ แต่การลงประชามติจะสะท้อนถึงความต้องการของประชาชนได้ดีเพียงใด ขึ้นอยู่กับความชัดเจนของประเด็นที่จะลงประชามติและ

การกระจายข่าวสารเกี่ยวกับข้อดีข้อเสียของประเด็นดังกล่าวให้ประชาชนเข้าใจอย่างสมบูรณ์และทั่วถึงเพียงพอ โดยในประเทศที่มีการพัฒนาทางการเมืองแล้ว ผลของการลงประชามติจะมีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม แต่สำหรับประเทศไทยนั้น รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันบัญญัติให้ ผลของการลงประชามติมีทั้งแบบที่มีข้อยุติโดยเสียงข้างมาก และแบบที่เป็นเพียงการให้คำปรึกษาแก่คณะรัฐมนตรี ซึ่งไม่มีผลบังคับให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตามแต่อย่างใด

ปัญหาที่เป็นอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประเทศไทย

๑. เจ้าหน้าที่ภาครัฐและประชาชนขาดการรับรู้เกี่ยวกับแนวคิด และความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน
๒. โครงสร้างกฎหมายและกระบวนการนโยบายยังไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วมอย่างเพียงพอ
๓. การขาดแคลนผู้มีทักษะในการใช้เครื่องมือสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน
๔. ปัญหาเรื่องวัฒนธรรมการเมืองและความพร้อมของประชาชน
๕. ปัญหาด้านความพร้อมของภาครัฐ
๖. การไม่มีตัวชี้วัดที่ชัดเจน ที่จะบอกให้ทราบว่าประชาชนมีส่วนร่วมแล้วหรือยัง หรือหน่วยงานของรัฐเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ทำให้ผู้ปฏิบัติงานไม่สามารถทำงานให้ดีขึ้นได้เพราะไม่มีมาตรฐานในการทำงานที่ชัดเจน

การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

แนวคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในประเทศไทย ได้มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง และภาครัฐเองก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญโดยได้มีการพัฒนาระเบียบ กฎหมาย เพื่อเป็นกรอบการดำเนินงานและเป็นหลักประกันสิทธิของชุมชน ของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วม และถือเป็นการแสวงหาภาคีความร่วมมือในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย

รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ.๒๕๖๐ มาตรา ๕๗ (๒) บัญญัติว่า “รัฐต้อง อนุรักษ์ คุ้มครอง บำรุงรักษา ฟื้นฟู บริหารจัดการ และใช้หรือจัดให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และความหลากหลายทางชีวภาพ ให้เกิดประโยชน์อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยต้องให้ประชาชนในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมดำเนินการและได้รับประโยชน์จากการดำเนินการดังกล่าว ด้วยตามที่กฎหมายบัญญัติ”

หลักการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นำไปสู่การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมที่จะเข้าร่วมกับภาครัฐในการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น การยอมรับในหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะในส่วนของประชาชนและชุมชนในพื้นที่ที่ต้องถือว่าประชาชนในพื้นที่นั้นเป็นผู้มีส่วนได้เสียลำดับต้น (primary stakeholders) ที่จะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจแต่อย่างใดก็ตามระดับของการมีส่วนร่วมก็มีการแบ่งไว้หลายระดับ เช่น (กรมการส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม,๒๕๒๙)

๑. รัฐธรรมนูญวางแผนและดำเนินการเอง
๒. รัฐธรรมนูญวางแผนกับประชาชนแต่รัฐธรรมนูญดำเนินการเอง
๓. รัฐธรรมนูญกับประชาชนวางแผนและดำเนินการร่วมกับประชาชน
๔. รัฐธรรมนูญกับประชาชนวางแผนและมอบอำนาจให้กับประชาชนไปทำ
๕. รัฐธรรมนูญมอบอำนาจให้กับประชาชนวางแผนเองและดำเนินการเองทั้งหมดโดยจะต้องกระทำอยู่บนพื้นฐานของ

๑) หลักนิติธรรม (Rule of Law) การปกครองระบอบประชาธิปไตย การใช้อำนาจของฝ่ายปกครองจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย ซึ่งหมายความว่า ฝ่ายปกครองจะใช้อำนาจไปตามอำเภอใจไม่ได้การกระทำใดๆ จะต้องอาศัยกฎหมายให้อำนาจในการกระทำการนั้นๆ

๒) หลักคุณธรรม (Integrity) กระบวนการในการบังคับใช้กฎหมาย จะต้องประกอบไปด้วยหลัก “คุณธรรม” ไม่ว่าจะเป็นการบังคับใช้กฎหมายหรือการกำหนดนโยบายก็ตาม การใช้อำนาจรัฐนั้นจะต้องคำนึงถึงคุณธรรมประกอบด้วยเสมอ ในที่นี้หมายถึง การให้ความเคารพต่อศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของบุคคลที่ฝ่ายปกครองปฏิบัติการต่อบนความเสมอภาคและเท่าเทียม ไม่เลือกปฏิบัติ

๓) หลักความโปร่งใส (Transparency) หลักความโปร่งใสเป็นหลักการที่ยอมรับในหลักธรรมาภิบาล ว่าการดำเนินการของเจ้าหน้าที่จะต้องมีความโปร่งใสและตรวจสอบได้ว่าการกระทำของเจ้าหน้าที่เป็นไปด้วยความสุจริต และเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย จะต้องมีการปรับปรุงในส่วนของการกำหนดสิทธิหน้าที่ไว้อย่างชัดเจน ลดการใช้ดุลยพินิจของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ให้น้อยที่สุดให้เหลือเท่าที่จำเป็น เพราะดุลยพินิจที่กว้างเกินไปเป็นที่มาของการใช้ดุลยพินิจโดยมิชอบและการทุจริตและสร้างความไม่แน่นอนให้เกิดขึ้น

๔) หลักการมีส่วนร่วม (Public participation) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง แต่เดิมการบริหารราชการของประเทศไทย เน้นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางและเป็นรัฐข้าราชการ คือ ข้าราชการเป็นผู้มีอำนาจในการบริหารและตัดสินใจทุกสิ่ง การเปลี่ยนแปลงในระบอบประชาธิปไตยที่เน้นประชาธิปไตยทางตรงมากขึ้น ภาครัฐจะต้องยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของตนเองให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะต่างๆ

๕) หลักความรับผิดชอบ (Accountability) การกระทำใดๆ ของเจ้าหน้าที่ในทางปกครอง เมื่อเกิดความเสียหายอย่างใดขึ้นกับประชาชนแล้วนั้น การแสดงความรับผิดชอบต่อความเสียหายของภาครัฐเป็นสิ่งที่มีความสำคัญเพื่อที่จะชดเชยเยียวยาความเสียหายที่เกิดขึ้น ความรับผิดชอบนั้นไม่เฉพาะในรูปของค่าความเสียหายที่เป็นตัวเงินเท่านั้น แม้แต่ในรูปแบบของการออกคำสั่งหรือกฎหมายลำดับรองที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือไม่เหมาะสม ฝ่ายปกครองจะต้องแสดงความรับผิดชอบด้วยกระบวนการ “ยกเลิก” หรือ “เพิกถอน” คำสั่งทางปกครองหรือกฎนั้นเสียเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายขึ้นกับประชาชน ทั้งนี้ประชาชนสามารถทำให้หลักการเหล่านี้เป็นจริงได้ผ่านการมีส่วนร่วมทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือเรียกร้องให้มีการบังคับตามสิทธิในศาลปกครอง

๖) หลักการกฎหมายสิ่งแวดล้อม การพัฒนาประเทศที่ผ่านมารัฐบาลให้ความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจเป็นอย่างมาก ละเลยการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม

จากกระแสความตื่นตัวในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เพิ่มขึ้นทั้งภายในประเทศ และในระดับระหว่างประเทศ รัฐบาลได้เพิ่มมาตรการในการคุ้มครองสิ่งแวดล้อมขึ้นมา ดังที่ได้บรรจุ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๗, ๘, ๙, ๑๐ และ ฉบับที่ ๑๑ รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.๒๕๕๐ พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๓๕ ได้แก่

๗) หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) ประชาชนทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นภาคประชาชน ชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม รัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมจึงควรมีส่วนร่วมในการจัดการดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การมีส่วนร่วมของประชาชนมีหลายระดับ ตั้งแต่สิทธิในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานของรัฐ สิทธิในการร่วมแสดงความคิดเห็นต่อหน่วยงานราชการ การคัดค้านโครงการหรือกิจกรรมต่างๆของรัฐที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของประชาชน การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจการจัดทำโครงการขนาดใหญ่ที่อาจมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมด้านสิ่งแวดล้อม การที่จะได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี โดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่ายจะเป็นกุญแจแห่งความสำเร็จในการนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวคิด การพัฒนาอย่างยั่งยืน

๘) หลักป้องกันความเสียหายไว้ล่วงหน้า (Principle of Precaution) การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพไม่สามารถกระทำได้ เว้นแต่ได้ทำการศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม (Environmental Impact Assessment หรือ EIA) และสุขภาพของประชาชน (Health Impact Assessment หรือ HIA)

๙) หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluters Pay Principle) ปกติผู้ผลิตจะจัดสรรค่าใช้จ่ายในการผลิตสินค้าหรือบริการที่มีต้นทุนต่ำสุด เพื่อสร้างผลกำไรให้แก่ตนมากที่สุด โดยมีได้ผนวกความเสื่อมโทรมด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นต้นทุนทางสังคม (Social Cost) เข้าไปในราคาสินค้าหรือบริการดังกล่าว ทำให้ราคาสินค้าหรือบริการนั้นมีได้สะท้อนต้นทุนที่แท้จริง ด้วยเหตุนี้จึงมีการนำหลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย (Polluters Pay Principle: PPP) ซึ่งเป็นเครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์มาประยุกต์ใช้กับการจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ ผู้ก่อให้เกิดมลพิษจะต้องรับผิดชอบต่อผลเสียหายที่เกิดขึ้น

๑๐) หลักความยุติธรรมระหว่างคนต่างรุ่น (Intergenerational Equity) หลักความยุติธรรมระหว่างรุ่นคน หรือหลักการคำนึงถึงความเสมอภาคของคนรุ่นเดียวกันและชนรุ่นหลังเป็นแนวความคิดเกี่ยวกับการรักษาคุ้มครองและการปรับปรุงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของคนรุ่นปัจจุบัน ให้คงอยู่ไปถึงคนรุ่นอนาคต ซึ่งถือเป็นมาตรการสำคัญประการหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development)

เป้าหมายสำคัญของหลักความยุติธรรมระหว่างรุ่นคน ได้แก่

๑. การส่งมอบโลกใบนี้ไปยังคนรุ่นอนาคตในสภาพที่ไม่เสื่อมโทรมไปกว่าสภาพที่คนรุ่นปัจจุบันได้รับมา
๒. การคงไว้ซึ่งความหลากหลายของฐานทรัพยากรเพื่อเปิดให้คนรุ่นอนาคตมีทางเลือกเหลือมากที่สุดสำหรับแก้ปัญหาและตอบสนองคุณค่าที่ยึดถือ
๓. คนแต่ละรุ่นต้องจัดให้คนที่มิชิวิตอยู่ในรุ่นของตนมีสิทธิเข้าถึงมรดกที่ตนได้รับมาจากคนรุ่นก่อนอย่างยุติธรรมและต้องอนุรักษ์การเข้าถึงนั้นสำหรับคนรุ่นอนาคต
๔. หลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Sustainable Development) เป้าหมายสำคัญของหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือ รัฐจำต้องวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศเพื่อให้มั่นใจว่าการพัฒนาสอดคล้องกับความจำเป็นในการคุ้มครองและปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีผลระยะยาวมากกว่าการพัฒนาตัวเลขของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียว
๕. หลักการกฎหมายสิ่งแวดล้อมเหล่านี้สามารถนำมาปรับใช้ได้ทั้งในแง่ของการมองมาตรการต่างๆ ของรัฐในการจัดการปัญหาในพื้นที่ว่าได้มีการตระหนักถึงหลักการเหล่านี้และนำไปปฏิบัติให้เป็นจริงหรือไม่ รวมถึงการสร้างแนวทางในการเสนอให้มีการปรับปรุงกฎหมายและมาตรการที่ใช้แก้ปัญหาในข้อเสนอทางออกของปัญหาต่อไป

แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้

การแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประการ การแก้ไขปัญหาดังกล่าวของแต่ละประเทศและแต่ละชุมชนย่อมมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนาและกำลังความสามารถของประชาชนและภาครัฐ (ทั้งด้านงบประมาณและคุณภาพของบุคลากร โดยที่ นิรมล สุธรรมกิจ (๒๕๕๖) ได้จัดแบ่งแนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ไว้เป็น ๓ ประเภท ดังนี้

๑. การควบคุมการตัดไม้และการจำกัดการใช้ประโยชน์โดยภาครัฐ

สำหรับประเทศไทย พื้นที่ป่าไม้ทั้งหมด อยู่ในการกำกับดูแลของภาครัฐ โดยมีการแบ่งพื้นที่ป่าไม้ออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ (ตาม พ.ร.บ. ป่าไม้ พ.ศ.๒๕๔๔ และ พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๓) คือ ป่าทั่วไป (ซึ่งหมายถึง ที่ดินที่ยังไม่มีบุคคลใดได้มาตามกฎหมายที่ดิน) ป่าสงวนแห่งชาติ (ซึ่งหมายถึง ป่าที่สงวนไว้เพื่อรักษาสภาพป่าไม้ ของป่า หรือทรัพยากรธรรมชาติอื่น) ซึ่งได้มีการแบ่งพื้นที่ป่าสงวนออกเป็นหลายประเภท เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เขตห้ามล่าสัตว์ เป็นต้น โดยพื้นที่เหล่านี้จัดเป็นพื้นที่ที่ต้องมีการอนุรักษ์คุ้มครองเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นแหล่งที่มีความสำคัญทางความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นพื้นที่ต้นน้ำที่สำคัญ

ในปัจจุบันนี้ กรมป่าไม้ เป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ สงวน คุ้มครอง ปั้นพุดูแลรักษาส่งเสริมทำนุบำรุง การทำไม้ การเก็บหาของป่า การใช้ประโยชน์ในที่ดินป่าไม้ และการอื่นเกี่ยวกับป่าและอุตสาหกรรมป่าไม้ ส่วนกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช เป็นผู้ดำเนินการเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ส่งเสริมและฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ สัตว์ป่าและพันธุ์พืชในเขตพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ โดยการควบคุมป้องกันพื้นที่ป่าอนุรักษ์ที่มีอยู่เดิม และฟื้นฟูป่าเสื่อมโทรมให้กลับสมบูรณ์

ดังนั้น การควบคุมการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าของภาครัฐ (ทั้งกรมป่าไม้และกรมอุทยานฯ) มีอยู่ด้วยกันหลายประเภท อาทิ (ก) การให้สัมปทานตัดไม้ ซึ่งอยู่ในการกำกับดูแลของกรมป่าไม้ และปัจจุบัน (๒๕๕๖) การให้สัมปทานตัดไม้ในพื้นที่ป่าสงวนฯ ได้ยกเลิกไปตั้งแต่ปี ๒๕๓๒ เมื่อพบว่าการทำไม้ของบริษัทที่ได้รับสัมปทานสร้างปัญหาที่ดินโคลนถล่ม เมื่อเกิดภัยพายุเกย์เมื่อปี ๒๕๓๑ (ข) การให้เช่าพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อเพาะปลูกไม้ที่เป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (หรือเรียกว่า ป่าเศรษฐกิจ) (ค) การกำหนดพื้นที่ห้ามตัดไม้-ห้ามใช้ประโยชน์ และ (ง) การกำหนดเป็นเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระดับโลก

มาตรการหนึ่งในการที่จะคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ คือ การกำหนด “พื้นที่ป่าอนุรักษ์ขั้นต่ำ” เพื่อเป็นการคุ้มครองพื้นที่สำหรับให้สิ่งมีชีวิตที่สำคัญต่อระบบนิเวศ หรือต่อความหลากหลายทางชีวภาพสามารถดำรงชีวิตอยู่รอดหรือมีโอกาที่จะรอดและดำรงความหลากหลายทางชีวภาพได้ในระยะยาว พื้นที่อนุรักษ์ขั้นต่ำนี้อาจเรียกว่าเป็นการกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองความหลากหลายทางชีวภาพ (safe minimum standard) ก็ได้ ทั้งนี้เพื่อต้องการให้มีพื้นที่ใหญ่เพียงพอสำหรับการเจริญเติบโตของสิ่งมีชีวิตที่จะอนุรักษ์และในปัจจุบัน (๒๕๕๖) ภาครัฐกำหนดเป้าหมายในการรักษาพื้นที่ป่าให้ได้ร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศ ในขณะที่พื้นที่ป่าในประเทศไทยมีเพียงร้อยละ ๓๓ เท่านั้น ด้วยเหตุผลที่เชื่อว่า สัดส่วนพื้นที่ป่าร้อยละ ๔๐ จะช่วยให้ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพของประเทศไทยมีความมั่นคงยั่งยืน

สำหรับการกำหนดพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ความหลากหลายหรือสิ่งมีชีวิตชนิดใดนั้น เป็นคำถามที่สำคัญเช่นกัน เนื่องจากสิ่งมีชีวิตแต่ละชนิดก็สร้างประโยชน์ให้แก่ระบบนิเวศในระดับที่แตกต่างกันและในบางพื้นที่สิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งอาจเป็นประโยชน์ต่อระบบนิเวศในท้องถิ่น แต่อาจเป็นโทษในอีกท้องถิ่นหนึ่งได้ (ถ้ามีจำนวนมากเกินไป) เช่น ค้างคาวในบางพื้นที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศ แต่ในบางพื้นที่ค้างคาวอาจทำลายระบบนิเวศ เป็นต้น ดังนั้น หลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าสิ่งมีชีวิตใดควรจะได้รับคุ้มครอง (และสิ่งมีชีวิตนั้นอาศัยอยู่ในถิ่นใดก็จะดำเนินการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ต่อไป) จึงประกอบด้วย ๒ รายการสำคัญ คือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ (ทั้งทางตรงและทางอ้อม) จากการอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตนั้น และต้นทุนในการอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตนั้น

หากผลประโยชน์ของการอนุรักษ์สิ่งมีชีวิตนั้นมากกว่าต้นทุนในการอนุรักษ์ (ต้องคำนึงถึงต้นทุนและผลประโยชน์ในระยะยาว) ก็สมควรตัดสินใจลงทุนเพื่อการอนุรักษ์และกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ขั้นต่ำไว้ แต่หากผลประโยชน์ในการอนุรักษ์น้อยกว่าต้นทุนในการอนุรักษ์ สิ่งมีชีวิตนั้นก็จะไม่ได้รับการคุ้มครองเท่าใดนัก อย่างไรก็ตามพื้นที่ที่จะกำหนดเป็นเขตคุ้มครองสิ่งมีชีวิตนั้นจะต้องคำนึงถึงขนาดพื้นที่ที่เหมาะสมเพียงพอสำหรับการอยู่รอด (survival rate) ของสิ่งมีชีวิตนั้น หากพื้นที่อนุรักษ์มีขนาดเล็กเกินไป อาจส่งผลให้อัตราการรอดของสิ่งมีชีวิตนั้นมีน้อย ตัวอย่างเช่น

การคุ้มครองพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ และอุทยานแห่งชาติคลองลาน จังหวัดกำแพงเพชร เพื่ออนุรักษ์เสือโคร่ง และการคุ้มครองพื้นที่ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ครอบคลุมอำเภอองาว และอำเภอสอง จังหวัดแพร่ (แก่งเสือเต้น เป็นส่วนหนึ่งหนึ่งของอุทยานแห่งชาตินี้) เพื่ออนุรักษ์ไม้สักทองผืนสุดท้ายของประเทศไทย ไม้สักทองนี้นิยมใช้สร้างบ้านเรือน เพราะเป็นไม้เนื้อแข็ง มีความทนทานต่อแมลงประเภทปลวกและมอด และมีลวดลายสวยงามกว่า (สีน้ำตาลทอง) และตกแต่งง่ายกว่าไม้สักประเภทอื่นๆ (คือ สักหิน ที่มีเนื้อไม้สีน้ำตาลจาง สักหยวกที่มีเนื้อไม้สีน้ำตาลอ่อน สักไซท์เนื้อไม้สีน้ำตาลเข้มปนเหลืองและมีไขปนทำให้ยากในการตกแต่ง และสักซี่ควายที่เนื้อไม้สีเขียวปนเหลือง) เป็นต้น

อีกมาตรการหนึ่งในการควบคุมการเข้าใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอนุรักษ์ คือ การกำหนดเป็นเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ระดับโลก เพื่อเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้กับประเทศชาติและประชาชนที่อยู่บริเวณใกล้เคียงกับพื้นที่ป่านั้น อีกทั้งยังได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากต่างประเทศ เพื่อนำมาใช้ในการดำเนินการอนุรักษ์คุ้มครองพื้นที่ป่านั้น พื้นที่ป่าอนุรักษ์ระดับโลกของไทยแห่งแรกคือ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืชหายากแห่ง ซึ่งถูกยกให้ “แหล่งมรดกโลก (World Heritage)” ขององค์การ UNESCO เมื่อปี พ.ศ.๒๕๓๔ และในปี พ.ศ.๒๕๔๘ อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่-ทับลาน-ปางสีดา-ตาพระยา ผืนป่าดงพญาเย็น ได้รับยกย่องให้เป็นแหล่งมรดกโลกอีกด้วย นอกจากนี้ประเทศไทยยังมีพื้นที่อนุรักษ์ประเภท “พื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar Site)” ที่มีคุณค่าและสำคัญระหว่างประเทศ เนื่องจากเป็นแหล่งสำคัญสำหรับสัตว์อพยพและแหล่งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่สำคัญของโลก เช่น พรุควนขี้เสียน ในเขตห้ามล่าสัตว์ทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง ที่ได้รับการจดทะเบียนเป็น Ramsar Site แห่งแรกของไทย เมื่อปี พ.ศ.๒๕๔๑ (ภายใต้อนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention))

อย่างไรก็ดี การควบคุมการตัดไม้และการกำจัดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าของภาครัฐไทยนั้น ก่อให้เกิดความขัดแย้งในการบริหารจัดการป่าไม้และที่ดินระหว่างภาครัฐกับประชาชน เช่น ข้อพิพาท เรื่อง “ป่าทับคน หรือ คนทับป่า” หรือ “คนอยู่กับป่าได้หรือไม่” เนื่องจากมีการตั้งคำถามว่า ประชาชนที่ทำกินในเขตป่านั้น “มาก่อน” หรือ “มาหลัง” การประกาศกำหนดเขตพื้นที่ป่าสงวนหรือป่าอนุรักษ์ ในบางกรณีฝ่ายราษฎรสามารถพิสูจน์ได้ว่า ได้เข้ามาทำมาหากิน ก่อนปีที่มีการประกาศเขตป่าสงวน ซึ่งภาครัฐก็ได้พยายามลดความขัดแย้งด้วยการออกเอกสารสิทธิทำกินหรือสิทธิการใช้ประโยชน์ให้แก่ราษฎร (หรือในบางกรณีก็ออกโฉนดที่ดิน) อย่างไรก็ตาม การพิสูจน์สิทธิในการถือครองนั้นมีขั้นตอนมากมาย แม้ว่าจะมีเทคโนโลยีภาพถ่ายทางอากาศมาช่วยในการวิเคราะห์แล้วก็ตาม กระบวนการนี้ก็ยังต้องใช้เวลาและค่าใช้จ่ายสูงมาก

สำหรับมาตรการควบคุมของภาครัฐไทยในการใช้ประโยชน์บนที่ดินของเอกชนนั้น หากพิจารณาในภาพรวม พบว่า การควบคุมยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เช่น แม้ว่าการจัดเก็บภาษีที่ดินสำหรับผู้ที่ไม่ได้ทำประโยชน์บนที่ดินของตนจะมีอัตราสูงกว่าภาษีที่ดินที่มีการใช้ประโยชน์ก็ตาม แต่ก็ยังไม่สามารถทำให้เจ้าของที่ดินมีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างเหมาะสมและเต็มที่ (หลายกรณีปล่อยให้ที่ดินรกร้าง ไม่ได้นำมาใช้ในการเพาะปลูก หรือทำประโยชน์ทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ไม่ว่าจะดำเนินการเองหรือให้เช่าที่ดินก็ตาม) นอกจากนี้ อัตราภาษีที่ดินหรือค่าธรรมเนียมการใช้ประโยชน์ในที่ดินโดยทั่วไปค่อนข้างต่ำ (โดยมีเจตนาเพื่อลดภาระภาษีของเกษตรกรที่ส่วนใหญ่เป็นผู้มีรายได้น้อย)

จึงส่งผลให้ประชาชนพยายามขยายพื้นที่ทำกินมากขึ้นไป จนถึงขั้น รุกล้ำพื้นที่ต้นน้ำ และในที่สุด อาจก่อเกิดผลเสียต่อสังคม ตัวอย่างเช่น ในท้องที่แห่งหนึ่ง เจ้าของที่ดินบางรายมีที่ดินที่เหมาะสม สำหรับการเพาะปลูก (เช่น ปลูกข้าว) แต่กลับถูกทิ้งร้างหรือไม่ได้ใช้ประโยชน์เท่าที่ควร (เช่น ปลูกต้นกล้วย) ในขณะที่ราษฎรบางรายกลับต้องไปบุกเบิกป่าไม้เพื่อหาที่ดินทำกิน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการไม่มี มาตรการที่เหมาะสมที่จะกระตุ้นให้มีการนำที่ดินที่ทิ้งร้างไปให้เช่าเพื่อปลูกข้าว ราษฎรจะได้ไม่ต้อง บุกเบิกป่า เป็นต้น

ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวข้างต้นนั้นมีมานานหลายทศวรรษแล้ว ภาครัฐพยายาม หาหนทางแก้ไขด้วยแนวทางต่างๆ เช่น การผ่อนผันให้ราษฎรทำกินต่อไป การจำแนกที่ดินเพื่อ ออกโฉนด การเพิกถอนป่าสงวนแห่งชาติไปเป็นที่ดินทำกิน โดยการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ภายใต้การกำกับของสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตร หรือ สปก.) ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของประชาชนในระดับท้องถิ่นในการมีสิทธิใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าอนุรักษ์และการเข้าร่วมกิจกรรม การคุ้มครองอนุรักษ์ป่านั้นด้วย (โสภณ ชมชาญ, ๒๕๔๘)

๒. การจัดการป่าไม้แบบ “ป่าชุมชน”

ข้อเสนอประการหนึ่งในการคุ้มครองอนุรักษ์พื้นที่ป่าเพื่อให้เกิดประโยชน์ทั้งของชุมชน และของประเทศโดยรวม คือ การจัดการป่าไม้แบบ “ป่าชุมชน” แนวคิดเรื่องการจัดการป่าชุมชนนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากทั้งภาครัฐและภาคชุมชน (กรอบที่ ๓) รวมทั้งองค์ระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง กับการพัฒนา โดยเกิดจาก ๒ แนวคิดสำคัญคือ

แนวคิดแรก คือ การจัดการเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น (forest for local community development) เนื่องด้วยประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศพึ่งพิงเกษตรกรรมและ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (ป่าไม้-ดิน-น้ำ) เป็นสำคัญ การพัฒนาชนบทต้องอาศัยการพัฒนาป่าไม้ให้ ยั่งยืน อีกทั้งวิถีชีวิตของชนบทยังต้องอาศัยป่าไม้เป็นแหล่งอาหารอีกด้วย ดังนั้น การพัฒนา-คุ้มครอง- อนุรักษ์ป่าไม้ ก็เปรียบเสมือนการพัฒนาชนบทและการเกษตรเช่นกัน แนวคิดนี้จึงนำไปสู่การจัดการ ป่าไม้แบบป่าชุมชน (community forest) ที่เน้นการใช้ประโยชน์จากป่าของชุมชน ควบคู่ไปกับการ อนุรักษ์คุ้มครองป่าไม้

แนวคิดที่สอง คือ สิทธิมนุษยชน (human rights) ของชุมชนที่มีสิทธิในการใช้ประโยชน์ สิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดขึ้นในชุมชนของตน เพื่อประโยชน์เชิงพาณิชย์- เชิงวัฒนธรรม-เชิงสังคม-มิติสิ่งแวดล้อมของชุมชนตน (และเพื่อประโยชน์ของสังคมอื่นๆ โดยรวมด้วย)

ตัวอย่างที่ดีของการจัดการป่าชุมชนนั้นมีอยู่หลายแห่ง ในพื้นที่ป่าชุมชนบางแห่งอาจ ครอบคลุมหลายหมู่บ้านที่ได้รับประโยชน์จากป่าชุมชนในระดับที่แตกต่างกัน แต่ก็ยังสามารถ ดำเนินการจัดการป่าชุมชนร่วมกันได้ นอกจากนี้ ป่าชุมชนแต่ละแห่งอาจมีองค์ประกอบ ของคณะกรรมการที่กำกับดูแลป่าชุมชนแตกต่างกัน ซึ่งส่งผลให้มีการกำหนดกติกาการจัดการป่า ชุมชนที่แตกต่างกันออกไป ตัวอย่างกติกากาการจัดการป่าชุมชน แสดงในกรอบที่ ๔

อย่างไรก็ดี ทักษะต่อการบริหารจัดการป่าชุมชนของกลุ่มบุคคลต่างๆ มีความแตกต่างกัน ไปในรายละเอียด ในประเด็นต่างๆ ดังแสดงในตารางที่ ๔ อาทิ (เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์, ๒๕๔๘: ๖- ๑๐) เช่น หลักการป่าชุมชน (เช่น ภาครัฐเห็นว่าการจัดการป่าชุมชนควรอยู่ที่ส่วนกลาง ขณะที่

ภาคชุมชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนอย่างเต็มรูปแบบ) พื้นที่ตั้งของป่าชุมชน (เช่น ภาครัฐไม่เห็นด้วยกับการตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ ในขณะที่ชุมชนเห็นว่าพื้นที่ป่าชุมชนตั้งที่ไหนก็ได้ถ้าชุมชนมีความพร้อมและต้องการ) การตั้งแทนองค์การบริหารจัดการป่าชุมชน (เช่น ภาครัฐเห็นว่าสมาชิกชุมชนควรมากกว่า ๕๐ คน ขณะที่ชุมชนเห็นว่าควรเริ่มต้นจาก ๕-๑๐ คนก่อน) การจัดการป่าชุมชน (เช่น ภาครัฐเห็นว่าควรเน้นการใช้สอยจากป่า (หรือปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่เสื่อมโทรม) ขณะที่ชุมชนเน้นการดูแลและใช้ประโยชน์ตามวิถีของชุมชน และ กองทุนป่าชุมชน (เช่น ภาคชุมชนเสนอให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อนำมาใช้ในการบริหารจัดการป่าชุมชน ในขณะที่ ภาครัฐเสนอให้นำรายได้จากการขายไม้เศรษฐกิจมาตั้งเป็นกองทุน)

ความเห็นที่แตกต่างกันนี้ทำให้เกิดความล่าช้าในการร่างกฎหมายป่าชุมชน ทั้งในระดับผู้ร่างกฎหมายเพื่อเสนอสภาผู้แทนราษฎร และในกระบวนการสอบถามความเห็นจากสาธารณชนและองค์กรต่างๆ โดยเริ่มมีการร่าง พ.ร.บ.ป่าชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๓ อีกทั้งยังต้องเผชิญกับการพิจารณาเนื้อหาของร่างกฎหมายในระดับสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา ที่มีความเห็นแตกต่างกัน (เช่น สภาผู้แทนราษฎร เห็นควรให้มีการตั้งป่าชุมชนในเขตอนุรักษ์ได้ ในขณะที่วุฒิสภาไม่เห็นด้วย) ซึ่งมีส่วนทำให้เกิดความล่าช้าในการออกกฎหมายเพื่อรองรับการจัดตั้งป่าชุมชน กระทั่งในปี พ.ศ.๒๕๕๖ ประเทศไทยก็ยังไม่มีความหมายเกี่ยวกับการบริหารจัดการป่าชุมชนอย่างเป็นทางการ

ตารางที่ ๒-๑ ทิศนะต่อป่าชุมชนของกลุ่มองค์กรต่างๆ

ประเด็น	กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ	กลุ่มชุมชน	กลุ่มมหาชน
หลักการของกฎหมาย	รัฐยังเป็นศูนย์กลาง ส่งเสริมให้ชุมชนจัดการป่าตามนโยบายและเป็นของรัฐ ชาวบ้านร่วมมือกับรัฐ	ชุมชนเป็นศูนย์กลาง เน้นสิทธิชุมชน ท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร เพื่อยังชีพ	ประชาชนร่วมตัดสินใจ รูปแบบประชาคม
พื้นที่จัดตั้งป่าชุมชน	ไม่เห็นด้วยในการตั้งป่าชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์ ถ้าทำได้ต้องมีเงื่อนไขการใช้ประโยชน์อย่างเข้มงวด	ป่าชุมชนจะตั้งที่ไหนก็ได้ที่ซึ่งชุมชนมีความพร้อมและความต้องการทำจริงๆ	ไม่เห็นด้วยที่จะให้ทำป่าชุมชนในพื้นที่อนุรักษ์ ไม่ควรเอาป่าชุมชนไปสุ่มเสี่ยงกับป่าอนุรักษ์
โครงสร้างการบริหาร	กลไกกฎหมาย อำนาจตัดสินใจขั้นสุดท้ายอยู่ที่เจ้าหน้าที่รัฐ	เน้นกระบวนการทางสังคมในการสร้างกลุ่มและการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง	กลไกการตัดสินใจเป็นของประชาชนทั่วไป รวมทั้งที่อยู่นอกชุมชน
ตัวแทนองค์การบริหารจัดการป่าชุมชน	สมาชิกชุมชนมากกว่า ๕๐ คน	เริ่มจากกลุ่มเล็กๆ ๕-๑๐ คน แล้วค่อยเติบโตเป็นกลุ่มใหญ่ ไม่น้อยกว่าครึ่งของสมาชิกชุมชน ด้วยกระบวนการประชาธิปไตย	ตัวแทนประชาชนกลุ่มต่างๆ ทั้งนอกและในชุมชน ไม่ต่ำกว่า ๒๐๐ คน
การจัดการ	เน้นป่าใช้สอย ปลูกไม้เศรษฐกิจในพื้นที่เสื่อมโทรมเพื่อขายเป็นรายได้	เน้นการดูแลประโยชน์ตามวิถีวัฒนธรรมชุมชน เช่น เก็บเห็ดหน่อไม้ เลี้ยงสัตว์ และไม่ใช้สอยในชุมชน	ใช้ประโยชน์ป่าทางอ้อม ป่าอนุรักษ์ห้ามแตะต้อง

ตารางที่ ๒-๑ ทิศนะต่อป่าชุมชนของกลุ่มองค์กรต่างๆ

ประเด็น	กลุ่มเจ้าหน้าที่รัฐ	กลุ่มชุมชน	กลุ่มมหาชน
กองทุนป่าชุมชน	ไม่มีความคิด แต่เสนอให้ชุมชนปลูกไม้เศรษฐกิจขายนำเงินเข้ากองทุน	เสนอให้ตั้งกองทุนป่าชุมชนเพื่อสนับสนุนการทำป่าชุมชนในพื้นที่ที่ชาวบ้านยากจน	ไม่เสนอความคิดเรื่องนี้

ที่มา : เพิ่มศักดิ์ มกรกริรมย์, ๒๕๔๘ : ตารางที่ ๔ หน้า ๗

๓. มาตรการอื่นๆ

(ก) การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า (fee) เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมการเข้า (entrance fee) ไปในบริเวณพื้นที่อุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและพันธุ์พืช หรือการเก็บค่าบำรุงการตัดไม้ไปใช้ตามกฎหมายของป่าชุมชนบางแห่ง เป็นต้น การจัดเก็บค่าธรรมเนียมดังกล่าวนี้ เพื่อเป็นการผลักภาระต้นทุน (บางส่วน) ในการบริหารจัดการอนุรักษ์พื้นที่ป่าสงวน ไปยังผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่านั้นหรือเข้ามาเยี่ยมชมพื้นที่ (ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์โดยตรง) ต้นทุนการบริหารจัดการดังกล่าวนี้ ประกอบด้วย ค่าจ้างเจ้าหน้าที่ดูแลพื้นที่ ค่าน้ำค่าไฟ ค่าวัสดุอุปกรณ์ในการป้องกันภัยให้สัตว์และพืชป่า รวมทั้งผู้เข้าใช้บริการในพื้นที่ ฯลฯ

หากไม่มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าสงวนจะส่งผลเสียต่อพื้นที่ป่าสงวนนั้นๆ อย่างน้อย ๒ ประการ คือ ประการแรก หากไม่มีการจัดเก็บค่าธรรมเนียมจะทำให้ผู้เข้าใช้พื้นที่มีต้นทุนการเข้าใช้พื้นที่ต่ำเกินไป ยกตัวอย่างกรณี นักท่องเที่ยวต้องการเข้าอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่เพื่อชมทัศนียภาพสถานที่และชมสัตว์ป่า ซึ่งนักท่องเที่ยวเหล่านี้มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปยังอุทยานและค่าที่พัก หากค่าใช้จ่ายเหล่านี้ค่อนข้างต่ำ นักท่องเที่ยวเหล่านี้ก็จะเข้าชมอุทยานบ่อยครั้ง (กรอบที่ ๕) ซึ่งหากมีจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไป (และเดินทางมาบ่อยครั้ง) ก็จะเป็นการรบกวนวิถีชีวิตของสัตว์ อีกทั้งสภาพแวดล้อมในบริเวณอุทยานแห่งชาติอาจจะไม่สามารถรองรับจำนวนนักท่องเที่ยวได้มาก (เช่น ระบบไฟฟ้า-น้ำประปา และการกำจัดขยะ) ซึ่งจะเป็นการทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ และประการที่สอง หากไม่มีการเก็บค่าธรรมเนียม จะทำให้ภาครัฐหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการดูแลรักษาพื้นที่ป่าสงวนมีค่าใช้จ่ายสูงและงบประมาณไม่เพียงพอ ซึ่งจะส่งผลต่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่าสงวนนั้นๆ ดังนั้น การจัดเก็บค่าธรรมเนียมการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ นอกจากจะเปรียบเสมือนเป็นการเพิ่มค่าใช้จ่ายให้แก่นักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นการช่วยให้ภาครัฐมีเงินทุนเพิ่มเติมจากงบประมาณของแผ่นดินในการบริหารจัดการอนุรักษ์คุ้มครองพื้นที่ป่าและความหลากหลายทางชีวภาพ

(ข) การขอเงินสนับสนุนเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่ป่า (subsidy) หากชุมชนเป็นผู้ทำหน้าที่อนุรักษ์คุ้มครองพื้นที่ป่า แต่การดูแลพื้นที่ป่าขนาดใหญ่อาจจำเป็นต้องใช้เงินทุนจำนวนมาก เช่น การจ้างบุคคลเฝ้าระวังไฟป่า การออกเดินสำรวจพื้นที่ป่า การลาดตระเวนเพื่อป้องกันการบุกรุกหรือตัดไม้ ฯลฯ แม้ว่าชาวบ้านจะดำเนินการเอง แต่ก็ยังต้องมีค่าใช้จ่ายในการหาอาหารระหว่างการลาดตระเวนหรือวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ในการช่วยตรวจตรา ค่าใช้จ่ายเหล่านี้อาจจะสูงมาก (โดยเฉพาะการจัดทำแนวกันไฟ และการสละเวลาทำมาหากินไปออกลาดตระเวน) จนทำให้การดูแล

พื้นที่กระทำได้จำกัด ซึ่งอาจส่งผลให้การบริหารจัดการดูแลป่าชุมชนไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ดังนั้น การได้รับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ อาจจะสามารถช่วยให้การจัดการป่าไม้เป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิผลมากขึ้น สำหรับพื้นที่ป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพที่สร้างประโยชน์ให้แก่มวลมนุษย์ทั้งโลกนั้น ประเทศที่เป็นแหล่งที่ตั้งพื้นที่ป่าผืนนั้น (ส่วนใหญ่เป็นประเทศยากจน) มักจะขอเงินสนับสนุนจากต่างประเทศที่มีฐานะร่ำรวยกว่า เพื่อคุ้มครองผืนป่านั้น (แล้วนำเงินส่งไปยังหน่วยงานของภาครัฐที่เกี่ยวข้อง หรือไปยังชุมชนท้องถิ่นให้ช่วยกันดูแล เพื่อประโยชน์ทั้งภายในประเทศและระดับโลก)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กฤติน จันทร์สนธิมา และอรทัย อินตะไชยวงศ์ (๒๕๕๘) ศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน : ศึกษาเฉพาะกรณี ป่าชุมชน บ้านคลองห้วยหวาย อำเภอแม่เปิน จังหวัดนครสวรรค์ พบว่า กฎหมายทุกฉบับที่บัญญัติขึ้นมาเพื่อรองรับสิทธิชุมชน จึงควรมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับจารีตประเพณีท้องถิ่นที่มีการนำกฎหมายไปบังคับใช้โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากกฎหมายดังกล่าวบัญญัติขึ้นเป็นข้อบัญญัติท้องถิ่นแล้วข้อบัญญัตินั้นต้องมีเนื้อหาที่ผ่านความคิดเห็นของชุมชนและวิถีชีวิตจารีตประเพณีของชุมชนด้วย มิใช่ว่าจะบัญญัติขึ้นอย่างไรก็ได้ตามอำเภอใจ เนื่องจากวิถีชีวิตและจารีตประเพณีเป็นข้อเท็จจริงที่สั่งสมขึ้นภายในชุมชน เปรียบเสมือนจิตวิญญาณของชุมชนที่ไม่ควรถูกลืมหรือมองข้ามไป กฎหมายที่ตราขึ้นโดยคำนึงถึงจารีตประเพณีของชุมชน กฎหมายนั้น จะมีสภาพเป็นกฎหมายที่ถูกยอมรับ มีความเหมาะสมและเป็นธรรมสมควรที่จะนำมาใช้ในแต่ละสังคมหรือชุมชนนั้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ กรณี ป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย คนในชุมชนทุกคนมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรป่าชุมชน เช่น จัดทีมลาดตระเวน เฝ้าระวังหาข่าว ชาวบ้านภายในชุมชนมีความสามัคคีกัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น การจัดการป่าชุมชนการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับป่าชุมชน มีการประชาคมเพราะประชาชนในชุมชนทุกคนเป็นของทรัพยากรร่วม บ้าน วัด โรงเรียนต้องมีส่วนร่วม การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร จากภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น กระบวนการตัดสินใจอยู่ที่ชาวบ้าน โดยการตัดสินใจของชาวบ้านอยู่บนพื้นฐานกรอบของกฎหมาย กล่าวคือ (๑) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมถึงความต้องการของชุมชน (๒) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้และลดปัญหาของชุมชนหรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน (๓) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรม เพื่อจัดและแก้ไขปัญหาตามความต้องการของชุมชน (๔) ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (๕) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงาน พัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (๖) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและของหน่วยงาน (๗) ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ (๘) ร่วมควบคุมติดตามประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ตลอดไป

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน กรณีป่าชุมชนบ้านคลองห้วยหวาย คือ การมองวิถีชีวิต มองทุกมิติ ทุกคนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างสมดุล ซึ่งสมดุลในด้านมิติเศรษฐกิจ คนกับป่าต้องสมดุลกัน การแสวงหาประโยชน์จากทรัพยากรจากป่าพอเหมาะพอควร ได้ประโยชน์จากป่าพอสมควร ต้องเยี่ยวยาความเสียหายให้ชุมชน ส่วนคำว่า “ยั่งยืน” คือ สู้คนรุ่นหลัง สืบทอดเจตนารมณ์ โดยเป็นการสืบทอดความคิด แนวคิดเป็นปัจจัยสำคัญ ปลูกฝังแนวคิดอนุรักษ์ อุดมการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของคณะกรรมการโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development) ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น ต้องเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของปัจจุบันโดยไม่ทำให้ผู้คนในอนาคตเกิดปัญหาในการตอบสนองความต้องการของตนเอง การพัฒนาที่ยั่งยืนรวมความถึง ๓ ด้าน คือ เศรษฐกิจ สังคม และ สิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงและสัมพันธ์กัน

ณพพลวรรณ โสภณวัตร (๒๕๕๔) ศึกษาปัญหา นโยบายป่าไม้แห่งชาติ (National Forest Policy Issues) พบว่า วัตถุประสงค์หลักของนโยบายป่าไม้แห่งชาติคือ การพยายามแก้ไขข้อบกพร่อง หรือความล้มเหลวในการดำเนินนโยบายของรัฐในอดีต โดยเนื้อหาสาระของนโยบายป่าไม้แห่งชาติ ที่กำหนดขึ้น ไม่เป็นเอกภาพ การจัดกลุ่มของนโยบายไม่ครอบคลุมปัญหาป่าไม้ทั้งระบบ เช่น บางข้อเนื้อหาซ้ำซ้อนและไม่เป็นเอกภาพหรือกำหนดในสิ่งที่เป็นไปได้ยากหรือไม่มีโอกาสเกิดขึ้น ได้น้อย เป็นต้น จึงทำให้ประสิทธิภาพของการนำนโยบายไปปฏิบัติไม่สัมฤทธิ์ผล นอกจากนี้ผลแห่งการดำเนินนโยบายดังกล่าว ที่ผ่านมายังก่อให้เกิดปัญหาต่อเนื่องไปอีก รวมทั้งเมื่อระยะเวลาผ่านไป นโยบายบางข้อเป็นอันพับวิสัยหรือล้าสมัยเกินกว่าจะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติหรือที่มีการนำไปใช้ ก็ไม่สามารถใช้ได้อย่างเต็มที่จึงไม่สัมฤทธิ์ผลในการแก้ปัญหาป่าไม้ ซึ่งจากผลการวิเคราะห์จะเห็นว่า นโยบายป่าไม้แห่งชาติเกินครึ่งหนึ่งไม่ได้นำไปใช้ในปัจจุบันหรือที่ใช้ก็มีการเลือกไปใช้ในบางข้อ โดยผู้บริหารหน่วยงานของกรมป่าไม้เป็นหลัก ซึ่งแต่ละคนจะเลือกหรือเน้นหนักการนำไปใช้แตกต่างกันตามความคิดเห็น รวมทั้งตามนโยบายของรัฐมนตรี เจ้ากระทรวง ตลอดจนทั้งตามสถานการณ์ของปัญหาและบริบทป่าไม้ที่เป็นอยู่ในขณะนั้นๆ ดังนั้นเมื่อนโยบายล้าสมัย ขาดความยืดหยุ่น ไม่มีความคล่องตัวพอจะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการป่าไม้ต่อไป จึงสมควรที่จะต้องมีการปรับปรุงหรือการปฏิรูปให้เกิดความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพต่อไป

ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน

๑. ประวัติความเป็นมา

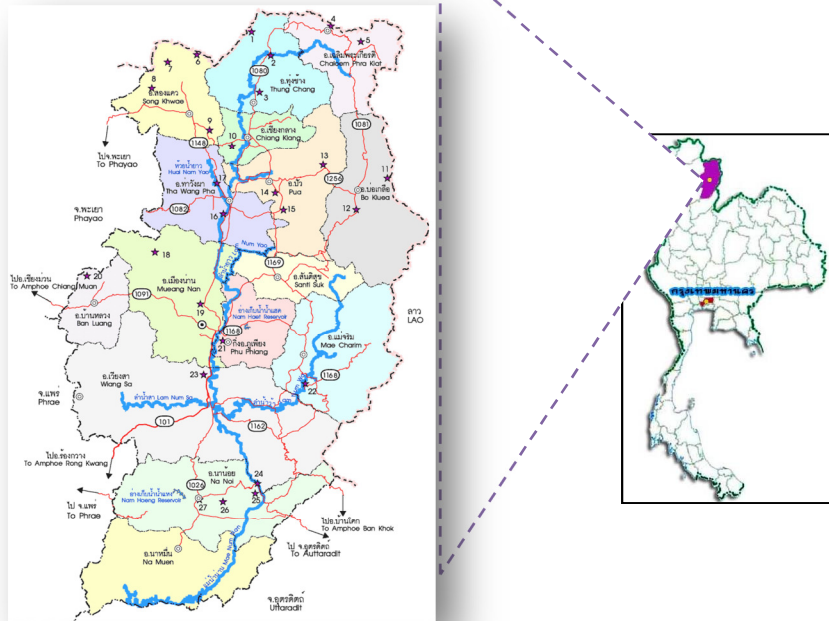
เมืองน่านมีที่มาของชื่อปรากฏในตำนานพระอัมภาคว่า “นันทสุวรรณนคร” ในตำนานเก่าๆ เรียกเมืองน่าน อีกคำหนึ่งว่า “กาวน่าน” ต่อมามีการเรียกชื่อเมืองน่านว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ที่มาของชื่อเมืองน่านมาจากชื่อแม่น้ำน่านอันเป็นที่ตั้งของเมืองที่อยู่บนสองฟากฝั่งแม่น้ำน่านชื่อของเมืองน่านได้ปรากฏในศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงเรียกว่าเมืองน่านคือตั้งแต่แรกตั้งเมืองใหม่ ณ ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำน่าน

เมืองน่านแม้จะมีการเรียกชื่อใหม่ว่า “นันทบุรี” หรือ “นันทบุรีศรีนครน่าน” ซึ่งใช้กันในทางราชการในสมัยโบราณและศุภอักษรนามนันทบุรีเป็นนามที่ไพเราะและมีความหมายมงคลนาม

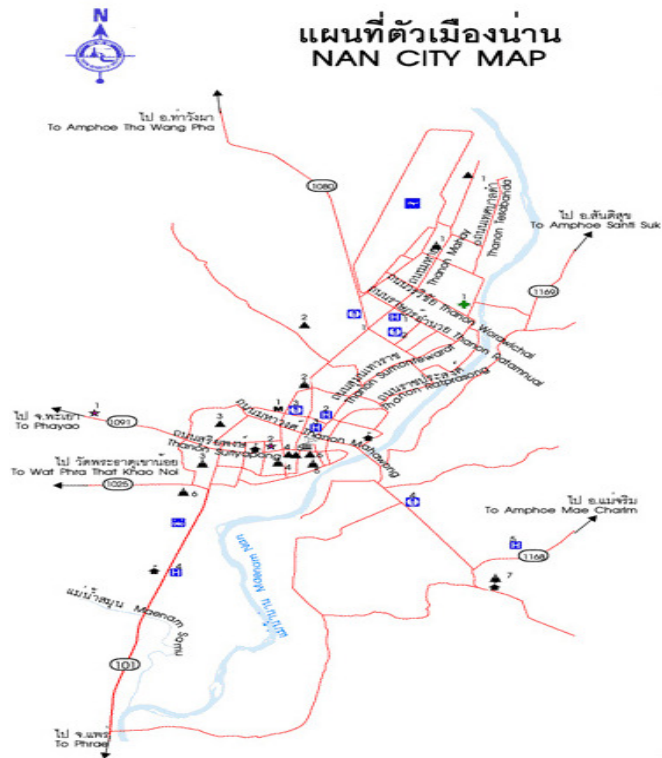
แต่ก็มีหลายพยางค์และเรียกยากจึงกลับมานิยมเรียกนามเมืองตามเดิมว่า “เมืองน่าน” ตลอดจนถึงปัจจุบัน

๒. ลักษณะทางกายภาพ

แผนภาพที่ ๒-๑ ที่ตั้งจังหวัด

แผนภาพที่ ๒-๒ แผนที่ตัวเมืองน่าน

จังหวัดน่าน ตั้งอยู่ติดกับชายแดนทางด้านทิศตะวันออกของภาคเหนือตอนบน ติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) ห่างจากกรุงเทพมหานครโดยทางรถยนต์ ประมาณ ๖๖๘ กิโลเมตร บริเวณเส้นรุ้งที่ ๑๘ องศา ๔๖ ลิปดา ๓๐ พิลิปดาเหนือ เส้นแวงที่ ๑๘ องศา ๔๖ ลิปดา ๔๔ พิลิปดาตะวันออก ระดับความสูงของพื้นที่อยู่สูง ๒,๑๑๒ เมตร จากระดับน้ำทะเลปานกลาง มีพื้นที่ ๑๑,๔๗๒.๐๗๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๗,๑๗๐,๐๔๕ ไร่

๓. อาณาเขตโดยรอบของจังหวัดน่าน

ทิศเหนือ ประกอบด้วย อำเภอเขียงกลาง อำเภอปัว มีอำเภอทุ่งช้าง อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอบ่อเกลือ ที่มีพื้นที่ติดต่อกับเขตเศรษฐกิจพิเศษเชียงฮ่อน-หงสา (สปป.ลาว)

ทิศตะวันออก ประกอบด้วย อำเภอภูเพียง อำเภอสันติสุข โดยมีอำเภอแม่จริม อำเภอเวียงสา มีพื้นที่ติดต่อกับแขวงไชยบุรี (สปป.ลาว)

ทิศใต้ ประกอบด้วย อำเภอนาน้อย อำเภอนาหมื่น มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดอุดรธานี อำเภอนาน้อย มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดแพร่ อำเภอเวียงสา มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดแพร่

ทิศตะวันตก ประกอบด้วย อำเภอบ้านหลวง มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอเขียงม่วน จังหวัดพะเยา อำเภอท่าวังผา มีพื้นที่ติดกับอำเภอปง จังหวัดพะเยา อำเภอสองแคว มีพื้นที่ติดต่อกับอำเภอเขียงคำ จังหวัดพะเยา มีจุดผ่านแดนสากล ๑ จุด คือ ด่านบ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ด้านตรงข้ามของ สปป.ลาว คือ บ้านน้ำเงิน เมืองเงิน แขวงไชยบุรี (ด้านสากล) และจุดผ่อนปรนด่านบ้านใหม่ชนแดน อำเภอสองแคว และบ้านห้วยสะแตง อ.ทุ่งช้าง กับเมืองเชียงฮ่อน สปป.ลาว

จังหวัดน่าน มีทิวเขาหลวงพระบางและทิวเขาผีปันน้ำ ซึ่งเป็นทิวเขาหินแกรนิตที่มีความสูง ๖๐๐-๑,๒๐๐ เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ทอดผ่านทั่วจังหวัด คิดเป็นพื้นที่ประมาณร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด

พื้นที่ของจังหวัดน่านโดยทั่วไป มีสภาพพื้นที่เป็นลูกคลื่นลอนชันเกิน ๓๐ องศา ประมาณร้อยละ ๘๕ ของพื้นที่จังหวัด ส่วนลูกคลื่นลอนลาด ตามลุ่มน้ำ จะเป็นที่ราบแคบๆ ระหว่างหุบเขาตามแนวยาวของกลุ่มน้ำ น่าน ส่า ว้า ปัว และกอน

จังหวัดน่านมีพื้นที่รวมทั้งสิ้น ๗,๑๗๐,๐๔๕ ไร่ หรือ ๑๑,๔๗๒.๐๗๖ ตารางกิโลเมตร จำแนกเป็น

๑. พื้นที่ป่าไม้และภูเขา ๓,๔๓๗,๕๐๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๙๔
๒. พื้นที่ป่าเสื่อมโทรม ๒,๘๑๓,๙๘๐ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๓๙.๒๔
๓. พื้นที่ทำการเกษตร ๘๗๖,๐๔๓ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๒๒
๔. พื้นที่อยู่อาศัยและอื่นๆ ๔๓,๕๒๒ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๐.๖๐

๔. การปกครอง/ประชากร

จังหวัดน่านมีประชากรทั้งหมด ๔๗๘,๕๕๗ คน แยกเป็นชาย ๒๔๐,๘๗๕ คน หญิง ๒๓๗,๖๘๒ คน ประกอบด้วย ๑๕ อำเภอ ๙๙ ตำบล ๘๔๘ หมู่บ้าน

ตารางที่ ๒-๒ จำนวนประชากรจังหวัดน่าน

อำเภอ	ตำบล	หมู่บ้าน
เมือง	๑๐	๑๐๙
ปัว	๑๒	๑๐๕
ท่าช้าง	๑๐	๙๑
เวียงสา	๑๗	๑๒๗
น่าน้อย	๗	๖๘
เชียงกลาง	๖	๖๐
ทุ่งช้าง	๔	๔๐
แม่จริม	๕	๓๘
บ้านหลวง	๔	๒๖
สันติสุข	๓	๓๑
นาหมื่น	๔	๔๘
บ่อเกลือ	๔	๓๙
สองแคว	๓	๒๕
เฉลิมพระเกียรติ	๒	๒๒
ภูเพียง	๗	๖๑

*หมายเหตุ อำเภอเมืองน่าน ไม่รวม ตำบลในเวียง-ตำบลในเวียง มี ๓๑ ชุมชน

การปกครองส่วนท้องถิ่นมี องค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) จำนวน ๑ แห่ง เทศบาลเมือง จำนวน ๑ แห่ง เทศบาลตำบล จำนวน ๑๔ แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) จำนวน ๘๔ แห่ง

มีสมาชิกวุฒิสภาจำนวน ๑ คน และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จำนวน ๓ คน กลุ่มชาติพันธุ์ ประชากรจังหวัดน่านมีอยู่อย่างกระจุกกระจายไปตามสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับ ๑๓ ของประเทศ ส่วนใหญ่จะพูดภาษาไทยถิ่นเหนือ หรือพูดคำเมือง สำเนียงน่าน ซึ่งประชากรในจังหวัดน่านมีกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความหลากหลาย รวมทั้งสิ้น ๑๑ กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ๑. ไทยวน ๒. ไทลื้อ ๓. ลัว/ถิ่น ๔. ขมุ ๕. ม้ง (แม้ว) ๖. เมี่ยน (เย้า) ๗. มลาบรี (ตองเหลือง) ๘. ล่าหู่ ๙. ไทยจีน ๑๐. ไทพวน ๑๑. เหาะ/เฮาะ ๑๒. ชนเผ่าก่อ

๕. ข้อมูลเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจจังหวัดน่านในปี ๒๕๕๘ จะขยายตัวที่ร้อยละ ๒.๖ และลดลงจากที่ได้คาดการณ์ไว้เดิม ณ เดือนมีนาคม ๒๕๕๘ ที่คาดว่าจะขยายตัวร้อยละ ๒.๘ และจากข้อมูลของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี พบว่า ปี ๒๕๕๖ จังหวัดน่านมีผลิตภัณฑ์มวลรวม ๒๕,๙๒๙ ล้านบาท ประชากรมีรายได้เฉลี่ย ๕๗,๙๐๑ บาท ต่อคนต่อปี คิดเป็นอันดับที่ ๗๔ ของประเทศ อันดับที่ ๑๖ ของภาคเหนือ

ตารางที่ ๒-๓ แสดงสาขาที่เป็นสาขาหลัก ของ GDP จังหวัดน่าน

อันดับ	ภาค/สาขา	มูลค่าเพิ่ม GPP ปี ๒๕๕๖ ณ ราคา ประจำปี (ล้านบาท)	คิดเป็น (ร้อยละ)
๑	ภาคเกษตร	๘,๓๗๓.๐๐	๓๒.๒๙
๒	ภาคการศึกษา	๓,๕๑๕.๐๐	๑๓.๕๖
๓	ภาคการขายส่ง การขายปลีกฯ	๒,๕๘๕.๐๐	๙.๙๗
๔	ภาคการบริหารราชการแผ่นดินฯ	๒,๒๒๖.๐๐	๘.๕๘
๕	ภาคตัวกลางทางการเงิน	๑,๙๑๗.๐๐	๗.๓๙

แหล่งข้อมูล; สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๖. โครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการ

การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดน่าน เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงมหาดไทย สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคจังหวัดน่าน งานบริการ รับเรื่องติดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้า และรับแจ้งกระแสไฟฟ้า ชัดข้อง โทร ๑๑๒๙

การประปาส่วนภูมิภาค สาขาน่าน เป็นรัฐวิสาหกิจสังกัดกระทรวงมหาดไทย หากประชาชนต้องการใช้น้ำประปาติดต่อขอแบบคำขอใช้น้ำประปา ได้ที่ กปภ. สาขาทุกแห่งในวันและเวลาราชการ โดยกรอกแบบคำขอให้ถูกต้อง แล้วยื่นแบบคำขอพร้อมด้วยหลักฐานที่ กปภ. สาขาในพื้นที่ที่ขอใช้น้ำประปา

ตารางที่ ๒-๔ ข้อมูลของสำนักงานประปา

ประเภท	จำนวน	หน่วย
จำนวนผู้ใช้น้ำทั้งหมด	๑๔,๒๘๕	ราย
กำลังผลิตที่ใช้งาน	๑๓,๔๐๐	ลบ.ม./วัน
ปริมาณน้ำผลิต	๓๙๙,๓๘๕	ลบ.ม.
ปริมาณน้ำผลิตจ่าย	๓๘๐,๔๘๓	ลบ.ม.
ปริมาณน้ำจำหน่าย	๒๗๙,๖๐๒	ลบ.ม.

แหล่งข้อมูล; การประปาส่วนภูมิภาค สาขาน่าน

๗. ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แหล่งท่องเที่ยว

น่าน ดินแดนในอ้อมกอดของขุนเขาด้านตะวันออกของภาคเหนือ ตำนานแห่งขุนเขา เมืองเก่าที่มีชีวิตตอคมด้วยธรรมชาติผืนป่า สายน้ำ ทะเลหมอก หล่อหลอมรวมกับวิถีวัฒนธรรมของผู้คนชาวไทยลื้อ ทำให้เสน่ห์ของน่านไม่ได้มีเพียงธรรมชาติอันบริสุทธิ์ แต่ยังมีศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่แฝงด้วยแรงศรัทธาในพุทธศาสนา และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวเมื่อน่านเริ่มก่อสร้างเมืองมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ในชื่อเมืองบัว สมัยต่อมาได้กลายมาเป็นเมืองขึ้นของอาณาจักร

ล้านนา ต่อมาสมัยอยุธยา เมืองน่านทำศึกหนักกับพม่าและอยุธยาบ่อยครั้งจนพ่ายแพ้ ทำให้เป็นเมืองร้างผู้คนยาวนานหลายสิบปี จนเข้ายุคกรุงรัตนโกสินทร์ จึงเริ่มมีการสร้างบ้านบูรณะเมืองขึ้นมาใหม่ ช่วงยุคลัทธิพรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย น่านกลายเป็นที่มั่นของพรรคคอมมิวนิสต์ในภาคเหนือ จนกลายเป็นพื้นที่ที่ชมพูที่เกิดการสู้รบปราบปรามอย่างรุนแรงปัจจุบันเมืองน่านยังคงดำเนินวิถีชีวิตอย่างสงบสุขและเรียบง่าย ผู้คนส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพิงเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยมีแม่น้ำน่านซึ่งนับว่าเป็นเส้นเลือดใหญ่ของเมืองไหลหลังจากเทือกเขาหลวงพระบางและเทือกเขาผีปันน้ำ จนไปรวมกับแม่น้ำปิง วัง ยม เป็นแม่น้ำเจ้าพระยา เส้นเลือดหลักของประเทศ

สภาพพื้นที่ทั่วไปของจังหวัดน่านเป็นเทือกเขาสลับซับซ้อนและป่าไม้ โดยมีความลาดชันเกินกว่า ๓๐ องศา ลักษณะเป็นภูเขาลูกคลื่นลอนลาดและลูกคลื่นลอนชันมีพื้นที่ราบเป็นส่วนน้อย ได้แก่ ที่ราบลุ่ม น้ำน่าน-สา และที่ราบลุ่มแคบๆ แถบอำเภอพาน้อยตอนใต้ อำเภอท่าวังผา อำเภอปัว อำเภอเชียงกลาง และอำเภอทุ่งช้าง ที่ราบเชิงเขาจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยป่าไม้ ซึ่งประกอบไปด้วยไม้เบญจพรรณ ไม้สักและไม้กระยาเลย ลักษณะพื้นดินเป็นดินร่วนปนทราย เหมาะแก่การเพาะปลูกพืชชนิดต่างๆ ส่วนพื้นที่ภูเขาส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณชายแดนติดกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ภูเขาที่สำคัญ ได้แก่ ภูแว ในเขตอำเภอปัว ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของแม่น้ำน่าน และดอยภูคา ในเขตอำเภอปัว ซึ่งเป็นภูเขาสูงที่สุดในจังหวัดน่าน (๑,๙๘๐ เมตรเหนือระดับทะเลปานกลาง) ภูเขาสูงในเขตจังหวัดน่านเป็นต้นกำเนิดของลำน้ำสำคัญหลายสาย เช่น แม่น้ำน่าน แม่น้ำสา แม่น้ำว่า แม่น้ำสมุน แม่น้ำหลง แม่น้ำปัว แม่น้ำกอน เป็นต้น ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรมและอุปโภคบริโภคของประชาชน

จังหวัดน่าน มีความแตกต่างกันของฤดูกาล โดยอากาศจะร้อนอบอ้าวในฤดูร้อน และหนาวเย็นในฤดูหนาว โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดพาเอาความชุ่มชื้นมาสู่ภูมิภาค ทำให้มีฝนตกชุกในเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ซึ่งเป็นช่วงฤดูฝนและจะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ พัดพาเอาความหนาวเย็นสู่ภูมิภาค ในเดือนตุลาคมถึงกุมภาพันธ์ และในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน จะได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้มีสภาพอากาศร้อน นอกจากนี้จังหวัดน่านยังมีสภาพภูมิประเทศโดยรอบเป็นหุบเขาและภูเขาสูงชันมาก ทิวเขาวางตัวในแนวเหนือใต้ ทำให้บริเวณยอดเขาสามารถรับความกดอากาศสูงที่แผ่มาจากประเทศจีนในฤดูหนาวได้อย่างทั่วถึงและเต็มที่ ขณะเดียวกันที่ทิวเขาวางตัวเหนือใต้ ทำให้เสมือนกำแพงปิดกั้นลมมรสุมทางทิศตะวันออก รวมทั้งยังมีระดับความสูงเฉลี่ยบนยอดเขากับความสูงเฉลี่ยที่ผิวแตกต่างกันมาก และยังมีระดับความสูงเหนือระดับน้ำทะเล จากปัจจัยทั้งหลายเหล่านี้ ในตอนกลางวันจะถูกอิทธิพลของแสงแดดเผาทำให้อุณหภูมิร้อนมาก และในตอนกลางคืนจะได้รับอิทธิพลของลมภูเขาพัดลงสู่หุบเขา ทำให้อากาศเย็นในตอนกลางคืน

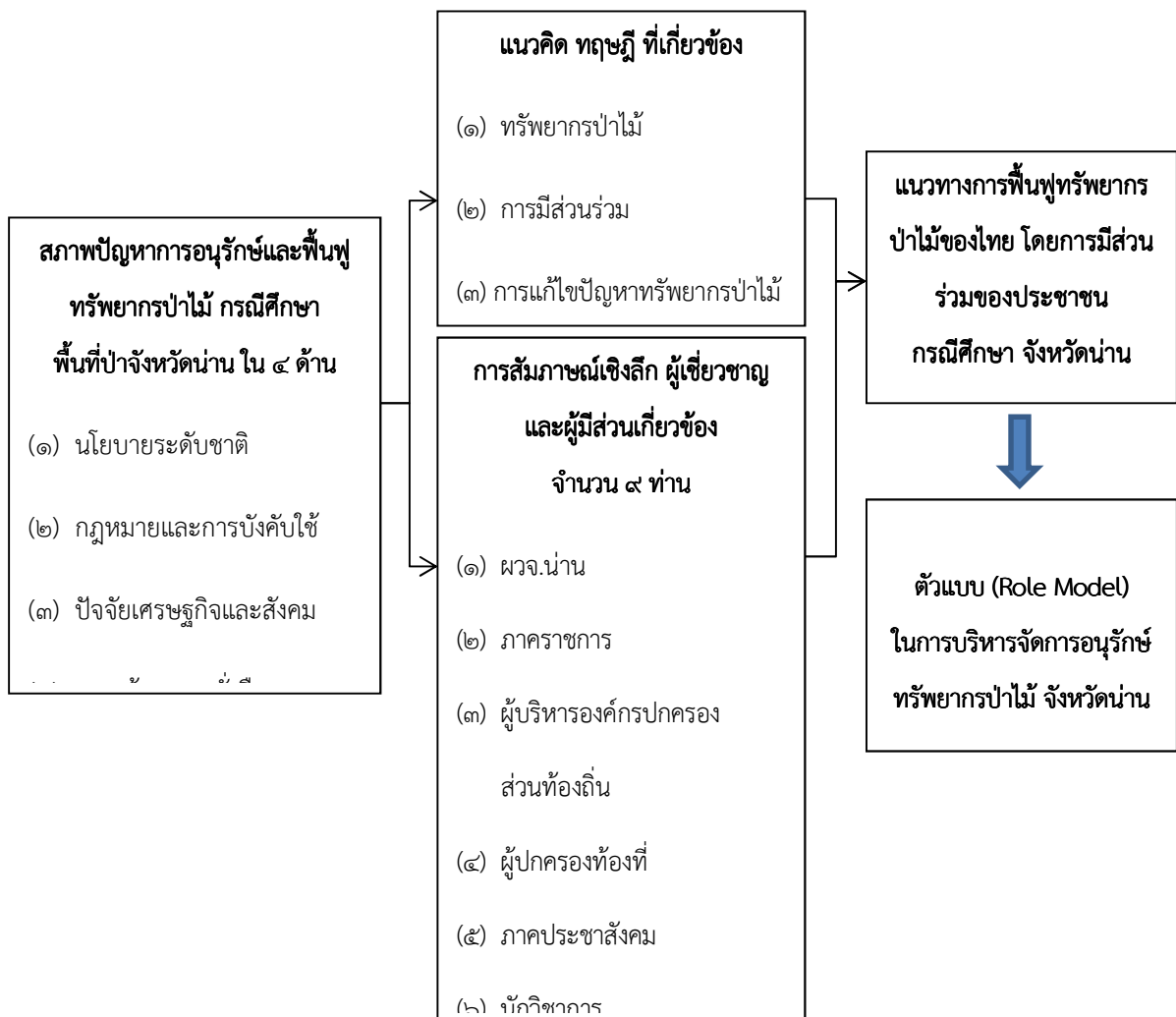
กรอบความคิดของการวิจัย

ในการวิจัยนี้ กำหนดกรอบความคิดหลัก ๔ ด้าน ประกอบด้วย

๑. ภาพรวมแนวนโยบายในระดับชาติเกี่ยวกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้
๒. ระเบียบกฎหมาย และสภาพการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับ
๓. ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร โดยเน้นในพื้นที่จังหวัดน่าน
๔. การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน และการบูรณาการ การทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วน

ทั้งนี้ โดยเน้นการศึกษาสภาพปัญหาในปัจจุบัน การวิเคราะห์เชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำเสนอเป็นแนวทางในการอนุรักษ์ฟื้นฟู และพัฒนาต่อยอดเป็นการกำหนดตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากร ป่าไม้ของจังหวัดน่านอย่างเป็นระบบ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แผนภาพที่ ๒-๓ กรอบความคิดการวิจัย

สรุป

การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัดน่าน ได้ศึกษา

๑. แนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ โดยครอบคลุมถึง นิยามความหมาย ประโยชน์ของทรัพยากรป่าไม้ ปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย

๒. แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย นิยามความหมาย ประโยชน์ เงื่อนไขพื้นฐาน ระดับขั้นตอนของการมีส่วนร่วม และปัญหาอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประเทศไทย รวมถึงแนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

๓. แนวคิดและทฤษฎี เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ ประกอบด้วย การควบคุมการตัดไม้และการจำกัดการใช้ประโยชน์โยภาครรัฐ การจัดการป่าไม้แบบ “ป่าชุมชน” และมาตรการอื่นๆ นอกจากนั้น ได้ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะในด้านการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน กรณี ป่าชุมชน และงานวิจัยเกี่ยวกับปัญหานโยบายป่าไม้แห่งชาติ (National Forest Policies Issues) ทั้งนี้ โดยศึกษาข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดน่าน ทั้งหมดนำมาวิเคราะห์และประมวลเป็นกรอบความคิดในการวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน กรณีศึกษา จังหวัดน่าน และสังเคราะห์ตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ จังหวัดน่านตามวัตถุประสงค์การศึกษาต่อไป

บทที่ ๓

สภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน

ในการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัดน่าน ผู้ศึกษาได้ดำเนินการศึกษาสภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยประมวลผลจากข้อมูลที่เกี่ยวข้อง กำหนดเป็นหัวข้อประกอบด้วย

๑. นโยบายด้านทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย
๒. ข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน
๓. สภาพปัญหาในภาพรวมของทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน
๔. สภาพปัญหาเชิงนโยบาย และระเบียบกฎหมาย
๕. สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืน
๖. สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ
๗. สรุป

นโยบายด้านทรัพยากรป่าไม้ของประเทศไทย

๑. นโยบายรัฐบาล

รัฐบาลปัจจุบัน (พลเอก ประยุทธ์ จันทร์โอชา) นายกรัฐมนตรีได้แถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีต่อสภานิติบัญญัติแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๑๒ กันยายน ๒๕๕๗ ได้กล่าวถึงนโยบาย ข้อ ๙ การรักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร และการสร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์กับการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

๙.๑ ในระยะเฉพาะหน้า เร่งปกป้องและฟื้นฟูพื้นที่อนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า โดยให้ความสำคัญในการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ จัดทำแนวเขตที่ดินของรัฐให้ชัดเจน เร่งรัดกระบวนการพิสูจน์สิทธิการถือครองที่ดินในเขตที่ดินของรัฐโดยนาระบบ สารสนเทศมาใช้เพื่อการบริหารจัดการปรับปรุงกฎหมายให้ทันสมัยและสร้างบรรทัดฐานในการบังคับใช้กฎหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรม โดยเฉพาะในพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่อนุรักษ์ที่มีความสำคัญเชิงนิเวศ กำหนดพื้นที่แนวกันชนและที่ราบเชิงเขาให้เป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์การปลูกป่าเพื่อป้องกันภัยพิบัติและป้องกันการบุกรุกป่า ขยายป่าชุมชน และส่งเสริมการปลูกไม้มีค่าทางเศรษฐกิจในพื้นที่เอกชนเพื่อลดแรงกดดันในการตัดไม้จากป่าธรรมชาติ รวมทั้งผลักดันแนวทางการประเมินมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ของระบบนิเวศและการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ เช่น โครงการปลูกป่าเพื่อฟื้นฟูระบบนิเวศ โครงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แบบมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เป็นต้น

๙.๒ ในระยะต่อไป พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดิน และแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ โดยยึดแนวพระราชดำริที่ให้ประชาชนสามารถอยู่ร่วมกับป่าได้ เช่น กำหนดเขตป่าชุมชนให้ชัดเจน

พื้นที่ใดที่สงวนหรือกันไว้เป็นพื้นที่ป่าสมบูรณ์ก็ใช้ มาตรการทางกฎหมายอย่างเคร่งครัด พื้นที่ใดสมควรให้ประชาชนใช้ประโยชน์ได้ก็จะผ่อนผันให้ตามความจำเป็นโดยใช้มาตรการทางการบริหารจัดการ มาตรการทางสังคมจิตวิทยา และการปลูกป่าทดแทนเข้าดำเนินการ ทั้งจะให้เชื่อมโยงกับการส่งเสริมการมีอาชีพและรายได้อื่นอันเป็นบ่อเกิดของเศรษฐกิจชุมชนที่ต่อเนื่อง เพื่อให้คนเหล่านั้นสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงโดยที่ดินยังเป็นของรัฐจะจัดทำฐานข้อมูลเพื่อการบริหารจัดการ จัดทำทะเบียนผู้ถือครองที่ดินในที่ของรัฐ ปรับปรุงกลไกการบริหารที่ดินของรัฐ และเอกชนให้มีเอกภาพเพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายด้านที่ดินในภาพรวม และปรับปรุงกลไกภาษี เพื่อกระจายการถือครองที่ดิน เร่งรัดการจัดสรรที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้โดยไม่ต้องเป็นกรรมสิทธิ์ แต่รับรองสิทธิร่วมในการจัดการที่ดินของชุมชน กำหนดรูปแบบที่เหมาะสมของธนาคารที่ดินเพื่อเป็นกลไกในการนำทรัพยากรที่ดินมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

๒. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๕๙)

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

เป้าหมายและตัวชี้วัด

เป้าหมายที่ ๑ การรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติเพิ่มพื้นที่ป่าไม้เป็นร้อยละ ๔๐ ของพื้นที่ประเทศแบ่งเป็นพื้นที่ป่าเพื่อการอนุรักษ์ร้อยละ ๒๕ และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ ร้อยละ ๑๕ มีการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ และลดการสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ

ตัวชี้วัด ๑.๑ สัดส่วนพื้นที่ ป่าไม้ของประเทศ พื้นที่ปลูกและฟื้นฟูป่า

ตัวชี้วัด ๑.๒ แผนที่แนวเขตที่ดิน ของรัฐ (โครงการ One Map) ทั่วประเทศ

เป้าหมายที่ ๓ การบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมและแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควัน

ตัวชี้วัด ๓.๓ คุณภาพอากาศในพื้นที่วิกฤตหมอกควัน

๓. นโยบายกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กำหนด แนวทางการพัฒนาที่มีความสำคัญสูงและสามารถผลักดันสู่การปฏิบัติ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

๓.๑ การรักษาฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ สร้างสมดุลของการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม ใช้ประโยชน์จากทุนธรรมชาติโดยคำนึงถึงขีดจำกัดและศักยภาพในการฟื้นตัว รักษาความมั่นคงของฐานทรัพยากร สร้างสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม รวมทั้งผลักดันแนวทางการประเมินมูลค่าของระบบนิเวศ และการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์เพื่อใช้ในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น ดังนี้

(๑) อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้เพื่อสร้างสมดุลธรรมชาติ

(๒) อนุรักษ์และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน

(๓) พัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดินแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐ

๓.๒ แก้ไขปัญหาวิกฤตสิ่งแวดล้อม ด้วยการเร่งรัดการควบคุมมลพิษทั้งทางอากาศ แก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันไฟป่าในเขตภาคเหนือและภาคใต้ เร่งแก้ไขปัญหาวิกฤตหมอกควันไฟป่า

ในเขตภาคเหนือและภาคใต้ โดยส่งเสริมทุกภาคส่วนเข้าร่วมดำเนินการอย่างต่อเนื่องประสานกับประเทศเพื่อนบ้านทั้งในระดับพหุภาคีและทวิภาคีตามข้อกำหนดในข้อตกลงอาเซียนเรื่องมลพิษจากหมอกควันข้ามแดน ตลอดจนดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวดและเป็นธรรม สำหรับการแก้ปัญหาหมอกควันจากการเผาเศษวัสดุทางการเกษตร เช่น ข้าวโพด ควรศึกษาวิจัยพืชอื่นทดแทนที่เหมาะสมมีตลาดรองรับและต้นทุนต่ำกว่า และสร้างอาชีพทดแทน อาทิ การท่องเที่ยวชุมชน เป็นต้น

๓.๓ ประเด็น การคุ้มครอง ป้องกัน รักษา พื้นที่ชุ่มน้ำที่ป่าและเขตอนุรักษ์

(๑) อนุรักษ์พื้นที่เปราะบางที่มีความสำคัญเชิงนิเวศ สร้างพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างป่า

(๒) วางระบบเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกถือครองที่ดินในพื้นที่ป่าไม้โดยให้มีการจัดทำทะเบียนผู้ถือครองที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์ทั้งหมด ดำเนินการพิสูจน์สิทธิ และร่วมมือกับผู้มีส่วนได้เสียจัดทำแนวเขตพื้นที่อนุรักษ์เพื่อให้เป็นที่ยอมรับร่วมกัน

(๓) ควบคุมการใช้ประโยชน์พื้นที่ต้นน้ำและการใช้สารเคมีทางการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำอย่างเข้มงวด

(๔) ส่งเสริมเครือข่ายอนุรักษ์และป้องกันการบุกรุกป่าไม้โดยภาคประชาชนและชุมชน

(๕) ส่งเสริมหลักการชุมชนอยู่ร่วมกับป่า

(๖) ส่งเสริมการจัดการป่าชุมชน

(๗) ส่งเสริมการปลูกป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง

(๘) ส่งเสริมการฟื้นฟูและการปลูกป่าในรูปแบบวนเกษตร โดยให้ความสำคัญกับพื้นที่ต้นน้ำและพื้นที่รอยต่อตามแนวเขตอนุรักษ์

(๙) สนับสนุนการปลูกต้นไม้และการปลูกป่าอย่างจริงจังโดยเฉพาะในระดับครัวเรือนและชุมชนภายใต้แนวคิดและกลไกส่งเสริมที่เหมาะสม เช่น ธนาкарต้นไม้หรือการปลูกต้นไม้ใช้หนี้

(๑๐) ให้มีการจัดทำแผนส่งเสริมการปลูกป่าของประเทศที่สามารถขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรม

๓.๔ ประเด็น การพัฒนาระบบฐานข้อมูล ระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์และการจัดการองค์ความรู้

(๑) สนับสนุนให้มีการจัดทำแผนที่แนวเขตที่ดินของรัฐและการใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่อนุรักษ์ให้เกิดความชัดเจน

(๒) สนับสนุนการจัดทำฐานข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ ความหลากหลายทางชีวภาพ ทรัพยากรชายฝั่ง ป่าชายเลน แหล่งน้ำที่ดิน และทรัพยากรแร่ เผยแพร่ต่อสาธารณะอย่างต่อเนื่องทุกปี ผ่านทางสื่อ อิเล็กทรอนิกส์และสื่ออื่นๆ

(๓) ปรับปรุงระบบการจัดทำฐานข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ และการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตอนุรักษ์ โดยใช้ระบบเทคโนโลยีอวกาศและภาพถ่ายดาวเทียม ให้เป็นมาตรฐานที่ยอมรับร่วมกัน และสามารถติดตามตรวจสอบการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าและการใช้ประโยชน์ที่ดินได้

๓.๕ ประเด็นการปรับปรุงการบริหารจัดการที่ดินทั้งระบบและกระจายการถือครองที่ดินให้เกิดความเป็นธรรม

(๑) จัดทำระบบสารสนเทศและทะเบียนข้อมูลที่ดินและแผนที่แห่งชาติ แสดงการครอบครองใช้ประโยชน์ที่ดินประเภทต่างๆ ในที่ดินของรัฐที่ดินเอกชน และที่ดินที่มีการถือครองโดยไม่มีเอกสารสิทธิ์ เพื่อใช้เป็นข้อมูลการบริหารจัดการและป้องกันการขยายพื้นที่เกษตรกรรมเข้าไปในเขตอนุรักษ์

(๒) กำหนดมาตรการเพื่อกระจายการถือครองที่ดินให้เป็นธรรมเช่น จัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า ให้มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ที่รกร้าง และจัดให้มีระบบและองค์การบริหารจัดการที่ดินให้เป็นรูปธรรมโดยเร็ว เพื่อลดความสูญเสียพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเกษตรและเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างเหมาะสม

๓.๖ ยุทธศาสตร์การจัดการป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น)

โดยเป็นนโยบายของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (พลเอก ดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ) ตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘ รับทราบแนวทางการจัดการป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น) โดยมีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้

(๑) แนวคิดในการดำเนินการ แบ่งเป็น

(๑.๑) การควบคุมดูแลพื้นที่

(๑.๒) การดูแลคน

(๑.๓) การพัฒนาด้านการเกษตร

(๒) ยุทธศาสตร์การบูรณาการการจัดการป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น) ภายใต้วิสัยทัศน์ “เพิ่มพื้นที่สีเขียวบนพื้นที่ป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพที่สูงชันอย่างยั่งยืน

(๓) เป้าหมาย คือ

(๓.๑) พื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชันไม่น้อยกว่า ๘.๖ ล้านไร่ ภายในระยะเวลา ๒๐ ปี

(๓.๒) พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและชุมชนในพื้นที่สูง ให้สามารถอยู่ได้อย่างพอเพียงตามแนวพระราชดำริ

(๓.๓) สร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(๓.๔) ลดมูลค่าความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน

(๔) ยุทธศาสตร์ ประกอบด้วย ๗ ยุทธศาสตร์ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การสร้างความเข้าใจทุกภาคส่วน (กระทรวงมหาดไทย)

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ จัดระเบียบคนและพื้นที่ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ ป้องกันและรักษาป่า (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ พื้นฟูระบบนิเวศ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

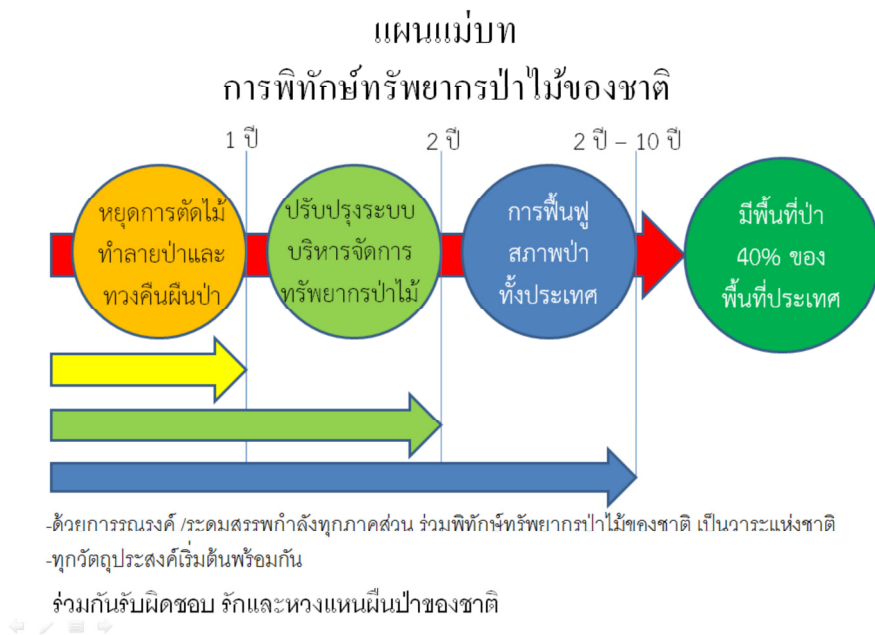
ยุทธศาสตร์ที่ ๕ พัฒนาและส่งเสริมอาชีพ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

ยุทธศาสตร์ที่ ๖ สร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงศึกษาธิการ)

ยุทธศาสตร์ที่ ๗ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน (กระทรวงมหาดไทย)

๔. แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้, การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

แผนภาพที่ ๓-๑ แผนแม่บทการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ

แผนแม่บทแก้ไขปัญหาการทำลายทรัพยากรป่าไม้, การบุกรุกที่ดินของรัฐ และการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายในราชอาณาจักร กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ.๒๕๕๗ ได้ระบุว่า จากสถานการณ์การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้อย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศไทย มีจำนวนลดลงเป็นปริมาณมาก ก่อให้เกิดผลกระทบและความขัดแย้งเกี่ยวกับทรัพยากรป่าไม้ที่รุนแรง คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) จึงมอบให้ กอ.รมน. กับ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วางยุทธศาสตร์ในการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติ และจัดทำแผนแม่บทกำหนดเป้าหมายที่จะต้องดำเนินการให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ตามห้วงเวลาที่กำหนด และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปเป็นแนวทางในการวางแผนปฏิบัติการในส่วนของตนเองให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์แผนและเป้าหมายที่กำหนด

คือ การพิทักษ์รักษาพื้นที่ป่าไม้ให้มีสภาพป่าที่สมบูรณ์ให้ได้พื้นที่ป่าไม้อย่างน้อย ๔๐% ของพื้นที่ประเทศภายใน ๑๐ ปี และกำหนดวัตถุประสงค์ไว้ดังนี้

๑. เพื่อหยุดยั้งการตัดไม้ทำลายป่าและทวงคืนผืนป่าจากผู้บุกรุกครอบครองให้ได้ตามที่เป้าหมายกำหนดไว้ภายใน ๑ ปี

๒. เพื่อให้มีระบบบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิภาพ และยั่งยืน ภายใน ๒ ปี

๓. เพื่อฟื้นฟูสภาพป่า ในพื้นที่ป่าเป้าหมายทั่วทั้งประเทศให้มีสภาพที่สมบูรณ์ภายใน ๒-๑๐ ปี

การดำเนินการ แผนแม่บทฉบับนี้ได้กำหนดแผนในระดับยุทธศาสตร์ของการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของชาติและกลยุทธ์ในการปฏิบัติเพื่อให้หน่วยปฏิบัติใช้เป็นแนวทางในการวางแผนปฏิบัติการและการประสานงานของหน่วยงานที่รับผิดชอบให้สอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกัน โดย “ยุทธศาสตร์การพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้” แบ่งออกเป็น ๔ ประเด็นยุทธศาสตร์และกำหนดกลยุทธ์ในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ รวม ๑๗ กลยุทธ์ดังนี้

๑. ประเด็นยุทธศาสตร์ ผนึกกำลังป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้

๑.๑ กลยุทธ์ “หยุดยั้งการบุกรุกทำลายทรัพยากรธรรมชาติ”

๑.๒ กลยุทธ์ “จัดตั้งหน่วยเฉพาะกิจป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า”

๑.๓ กลยุทธ์ “ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการป้องกันและปราบปรามการตัดไม้ทำลายป่า”

๑.๔ กลยุทธ์ “ยึดคืนพื้นที่ป่า ยับยั้งการบุกรุกป่า และแก้ปัญหาป่าบุกรุกคน โดยใช้

ภาพถ่ายทางอากาศเป็นหลักฐานหลักร่วมกับ หลักฐานอื่นที่เกี่ยวข้อง”

๒. ประเด็นยุทธศาสตร์ ปลูกจิตสำนึกรักผืนป่าของแผ่นดิน

๒.๑ กลยุทธ์ “กำหนดให้การแก้ไขปัญหการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่าเป็นวาระแห่งชาติ”

๒.๒ กลยุทธ์ “จัดตั้งองค์กรแนวร่วมภาคประชาชนเพื่อปลูกจิตสำนึก”

๒.๓ กลยุทธ์ “ปลูกจิตสำนึกให้เจ้าหน้าที่มีความภาคภูมิใจในการปฏิบัติงาน”

๓. ประเด็นยุทธศาสตร์ ปฏิรูประบบการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้

๓.๑ กลยุทธ์ “ปรับปรุงระบบการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้”

๓.๒ กลยุทธ์ “พิจารณาจัดตั้งหน่วยงานด้านการบริหารจัดการป่าไม้ทั้งระดับจังหวัด

และอำเภอ”

๓.๓ กลยุทธ์ “จัดทำแนวเขตทรัพยากรป่าไม้ทุกประเภทให้เป็นแนวเขตที่ชัดเจน”

๓.๔ กลยุทธ์ “จำแนกเขตการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ (Zoning)”

๓.๕ กลยุทธ์ “ปรับปรุงกฎหมายและระเบียบที่เป็นอุปสรรคในการพิทักษ์ทรัพยากรป่าไม้”

๔. ประเด็นยุทธศาสตร์ ฟื้นฟูและดูแลรักษาป่าอย่างยั่งยืน

๔.๑ กลยุทธ์ “จัดระบบการดูแลรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมกับประชาชน”

๔.๒ กลยุทธ์ “จัดระบบการปลูกไม้เศรษฐกิจของประเทศเพื่อทดแทนความต้องการและลดการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า”

๔.๓ กลยุทธ์ “ให้คนอยู่กับป่าพึ่งพากันอย่างมีความสุข”

๔.๔ กลยุทธ์ “เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการฟื้นฟูและดูแลป่าอย่างยั่งยืน”

๔.๕ กลยุทธ์ “ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยเพื่อพัฒนาการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้”

ข้อมูลทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน

พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อนจากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปี พ.ศ.๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งในและนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๖๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัดพอลถึงปี พ.ศ.๒๕๒๕ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่า ๓,๕๐๙,๓๗๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๙๕ ของพื้นที่ทั้งจังหวัด ในปี พ.ศ.๒๕๓๒ พื้นที่ป่าลดลงเหลือ ๓,๑๙๓,๑๒๕ ไร่ หรือร้อยละ ๔๔.๕๓ พื้นที่ที่ถูกบุกรุกถูกทำลายไปเรื่อยๆ จนปี พ.ศ.๒๕๔๑ พื้นที่ป่าลดลงเหลือประมาณ ๒,๙๙๕,๐๐๐ ไร่ หรือร้อยละ ๔๑.๗๗ ของพื้นที่ทั้งหมด และตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๔๘ เป็นต้นมา ได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน พบว่าในปี พ.ศ.๒๕๕๑ จังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าไม้ ๕,๑๐๓,๕๕๐ ไร่ หรือร้อยละ ๗๑.๑๘ โดยมีการจัดตั้งอุทยานแห่งชาติขึ้นครอบคลุมพื้นที่ในเขตต้นน้ำลำธาร ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์จำนวน ๗ แห่ง ประกอบด้วย อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติแม่จริม อุทยานแห่งชาติขุนน่าน อุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกิน อุทยานชาตินันทบุรี อุทยานแห่งชาติขุนสถาน และอุทยานแห่งชาติศรีน่าน กับอีกวนอุทยานถ้ำผาตูบอีก ๑ แห่ง

จังหวัดน่านมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๗,๖๐๑,๙๐๐ ไร่ หรือ ๑๒,๑๖๓.๐๔ ตารางกิโลเมตร ซึ่งสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นภูเขาถึงร้อยละ ๘๗.๒ ของพื้นที่ทั้งหมด มีที่ราบเพียงร้อยละ ๑๒.๘ ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ของจังหวัดน่านส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขาสลับซับซ้อน มีพื้นที่ป่า ตามกฎหมายจำนวน ๖,๔๙๖,๒๓๑.๖๒ ไร่ เป็นป่าอนุรักษ์ ๒,๙๒๓,๑๗๖.๕๐ ไร่ และเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ๓,๕๗๓,๐๕๕.๑๒ ไร่ จากข้อมูลของกรมป่าไม้พบว่าในปี พ.ศ.๒๕๑๙ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าสมบูรณ์ที่อยู่ทั้งใน และนอกเขตป่าสงวนแห่งชาติทั้งหมด ๕,๒๘๐,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๗๓.๙๔ ของพื้นที่ทั้งหมด และในปัจจุบันได้มีการนำเทคโนโลยีระบบสารสนเทศ (GIS) มาใช้ในการสำรวจพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่าน พบว่าในปี พ.ศ.๒๕๔๘ จังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าไม้ ๘,๓๙๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๕,๒๔๕,๖๒๕ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๖๙ ของพื้นที่ทั้งหมด และในปี พ.ศ.๒๕๕๖ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้ ๖,๙๗๐.๔๕ ตารางกิโลเมตร หรือ ๔,๓๕๖,๖๓๖.๒ ไร่ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๓๐ ของพื้นที่ทั้งหมด และป่าของจังหวัดน่านเป็นป่าต้นน้ำของแม่น้ำน่าน และแม่น้ำยม ซึ่งไหลลงสู่แม่น้ำเจ้าพระยา จึงต้องช่วยกันอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าไม้ให้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และปัจจุบันการบุกรุกพื้นที่ป่ายังคงมีเพิ่มขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับสภาพเศรษฐกิจกระตุ้นให้มีการต้องหาที่ดินทำกินและที่ดินเพื่อการเกษตรกรรมเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนพื้นที่ทำกินมีน้อยผืนป่าจึงมักถูกเบียดเบียนอยู่เสมอ ซึ่งทางจังหวัดน่านได้พยายามเข้มงวดกวดขันป้องกันและส่งเสริมให้มีการปลูกป่าเพิ่มเติม และรณรงค์มาตรการดูแลรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง มีทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาดำเนินการให้การสนับสนุน

ปัจจุบันสภาพพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดน่าน ที่ยังคงเป็นป่าสมบูรณ์มีไม่มาก นอกนั้นเป็นป่าเสื่อมโทรมมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นพื้นที่รกร้างว่างเปล่าต่อไปในอนาคต ถ้าไม่มีการฟื้นฟูสภาพป่าให้สมบูรณ์ดังเดิมซึ่งในปัจจุบันการบุกรุกแล้วางป่าของราษฎรในพื้นที่ยังคงมีอยู่ จากปัญหาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนสุขภาพเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ ความเสื่อมโทรมของพื้นที่ต้นน้ำลำธารและการชะล้างพังทลายของดิน ความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศป่าไม้ สภาพการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ และภัยธรรมชาติรุนแรงมากขึ้น จังหวัดน่านมีป่าสงวนแห่งชาติ ตามแนวพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.๒๕๐๗ จำนวน ๑๖ ป่า รวมพื้นที่ประมาณ ๖,๔๙๗,๒๙๑.๖๒ ไร่ ประกอบด้วย

ตารางที่ ๓-๑ แสดงพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในจังหวัดน่าน

ที่	ป่าสงวนแห่งชาติ	ท้องที่อำเภอ	กฎกระทรวง	เนื้อที่
๑.	ป่าเขาน้อย	เมืองน่าน	ฉบับที่ ๕๙ (พ.ศ. ๒๕๐๒)	๑,๑๒๕ ไร่ (๑.๘๐ กม.)
๒.	ป่าถ้ำผาดูบ	เมืองน่าน	ฉบับที่ ๒๑๒ (พ.ศ. ๒๕๐๗)	๑๑,๘๗๕ ไร่ (๑๙.๐๐ กม.)
๓.	ป่านาขาวฝั่งซ้ายถนนสาย แพร่ - น่าน	เมืองน่าน	ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๐๗)	๗๐,๖๒๕ ไร่ (๑๑๓ กม.)
๔.	ป่านาขาว	เมืองน่าน	ฉบับที่ ๓๔๓ (พ.ศ. ๒๕๑๑)	๓๘,๕๕๓ ไร่ (๖๑.๕๐ กม.)
๕.	ป่าน้ำสาและป่าแม่สาครฝั่ง ซ้าย	เวียงสา	ฉบับที่ ๕๔๑ (พ.ศ. ๒๕๑๖)	๑๒๐,๐๐๐ ไร่ (๑๙๒ กม.)
๖.	ป่าแม่สาครฝั่งขวา	เวียงสา	ฉบับที่ ๙๙๙ (พ.ศ. ๒๕๒๖)	๔๙,๐๑๕.๖๒ ไร่ (๗๘.๔๒ กม)
๗.	ป่าห้วยแม่ขึง	เวียงสา	ฉบับที่ ๑๐๐๓ (พ.ศ. ๒๕๒๖)	๑๒๘,๖๐๘ ไร่ (๒๐๕.๗๗ กม.)
๘.	ป่าสาถึก	เวียงสา , นาน้อย	ฉบับที่ ๑๑๐๐ (พ.ศ. ๒๕๒๘)	๖๓,๒๘๕ ไร่ (๑๐๑.๒๕ กม.)
๙.	ป่าน้ำว้าและป่าแม่จริม	สันติสุข , แม่จริม	ฉบับที่ ๑๑๓๓ (พ.ศ. ๒๕๒๘)	๔๖๕,๓๗๕ ไร่ (๗๔๔.๖๐ กม.)
๑๐.	ป่าน้ำว้าและป่าห้วยสาถึก	แม่จริม , เวียงสา	ฉบับที่ ๑๑๓๔ (พ.ศ. ๒๕๒๘)	๔๒๙,๖๘๘ ไร่ (๖๘๗.๕๐ กม.)
๑๑.	ป่าห้วยวงและป่าห้วยสาถึก	นาน้อย , นาหมื่น , เวียงสา	ฉบับที่ ๑๑๔๗ (พ.ศ. ๒๕๒๘)	๓๖๐,๖๒๕ ไร่ (๕๗๗ กม.)
๑๒.	ป่าน้ำสาฝั่งขวาตอนขุน	เวียงสา	ฉบับที่ ๑๑๘๘ (พ.ศ. ๒๕๒๙)	๑๒๓,๓๐๘ ไร่ (๑๙๗.๓๐ กม.)
๑๓.	ป่าฝั่งขวาแม่น้ำน่านตอนใต้	นาน้อย , นาหมื่น	ฉบับที่ ๑๒๑๒ (พ.ศ. ๒๕๓๐)	๑,๐๐๘,๖๐๙ ไร่ (๑,๖๑๕.๔๐ กม.)
๑๔.	ป่าแม่น้ำน่านตะวันออก ตอนใต้	เมืองน่าน , สันติสุข แม่จริม , ภูเพียง	ฉบับที่ ๑๒๑๔ (พ.ศ. ๒๕๓๐)	๕๘๒,๖๘๘ ไร่ (๙๓๒.๓๐ กม.)

ตารางที่ ๓-๑ แสดงพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติในจังหวัดน่าน

ที่	ป่าสงวนแห่งชาติ	ท้องที่อำเภอ	กฎกระทรวง	เนื้อที่
๑๕.	ป่าดอยภูคาและป่าผาแดง	ทุ่งช้าง , เชียงกลาง ท่าวังผา , ปัว , บ่อเกลือ เฉลิมพระเกียรติ , สันติ สุข , แม่จริม	ฉบับที่ ๑๒๑๗ (พ.ศ.๒๕๓๑)	๑,๕๖๕,๓๑๒ ไร่ (๒,๕๐๔.๕๐ กม.)
๑๖.	ป่าน้ำยาวและป่าน้ำสวด	ทุ่งช้าง , เชียงกลาง , ท่าวังผา , ปัว , สองแคว . เมืองน่าน , เฉลิมพระ เกียรติ	ฉบับที่ ๑๒๒๐ (พ.ศ.๒๕๓๑)	๑,๔๗๗,๕๐๐ ไร่ (๒,๓๖๔ กม.)
รวม				๖,๔๙๖,๒๓๑.๖๒ ไร่ (๑๐,๓๙๓,๙๗ กม.)

พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติจังหวัดน่าน จำนวน ๑๖ ป่า รวมพื้นที่ ๖,๔๖๙,๕๗๑ ไร่ (๘๕.๑๐%) จังหวัดน่าน มีอุทยานแห่งชาติ ๗ แห่ง ได้แก่ อุทยานแห่งชาติดอยภูคา อุทยานแห่งชาติแม่จริม อุทยานแห่งชาติศรีน่าน อุทยานเขื่อนลำนาน อุทยานเขื่อนลำนาน อุทยานเขื่อนลำนาน อุทยานเขื่อนลำนาน อุทยานเขื่อนลำนาน และอุทยานเขื่อนลำนาน และวนอุทยาน ๑ แห่ง คือ วนอุทยานถ้ำผาตูบ และมีเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า (บางส่วน) ๑ แห่ง ได้แก่ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง

ตารางที่ ๓-๒ แสดงพื้นที่อุทยานแห่งชาติในจังหวัดน่าน

ที่	ชื่ออุทยาน	ครอบคลุมท้องที่	เนื้อที่	หมายเหตุ
๑.	อุทยานแห่งชาติดอยภูคา ตำบลภูคา อำเภอปัว จังหวัดน่าน	อำเภอปัว , อำเภอเชียงกลาง, อำเภอทุ่งช้าง, อำเภอแม่จริม, อำเภอท่าวังผา, อำเภอสันติสุข, อำเภอบ่อเกลือ, และอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน	๑,๐๖๕,๐๐๐ ไร่ หรือ ๑,๗๐๔ ตารางกิโลเมตร	เป็นอุทยานแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๑๖ ตอนที่ ๔๘ก ลงวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๕๒ มีเนื้อที่ประมาณ ๑,๐๖๕,๐๐๐ ไร่ หรือ ๑,๗๐๔ ตารางกิโลเมตร
๒.	อุทยานแห่งชาติขุนน่าน ตำบล บ่อเกลือใต้ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน	๑๕๓,๙๘๒ ไร่ หรือ ๒๔๖.๓๗ ตารางกิโลเมตร	เป็นอุทยานแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๖ ตอนที่ ๔๓ก ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๕๒ มีเนื้อที่ ๑๕๓,๙๘๒ ไร่ หรือ ๒๔๖.๓๗ ตารางกิโลเมตร

ที่	ชื่ออุทยาน	ครอบคลุมท้องที่	เนื้อที่	หมายเหตุ
๓.	อุทยานแห่งชาติขุนสถาน ตำบลขุนสถาน อำเภอน่าน้อย จังหวัดน่าน	อำเภอน่าน้อย และอำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน	๒๕๖,๘๒๖ ไร่ หรือ ๔๐๔.๕๒ ตารางกิโลเมตร	อยู่ระหว่างการดำเนินการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ
๔.	อุทยานแห่งชาติถ้ำสะเกิน ตำบลชนแดน อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน	อำเภอท่าวังผา, อำเภอเชียงกลาง, อำเภอทุ่งช้าง, อำเภอสองแคว จังหวัดน่าน และอำเภอเชียงคำ, อำเภอปง จังหวัดพะเยา	๑๕๗,๘๑๒ ไร่ หรือ ๒๕๒.๔๙ ตารางกิโลเมตร	อยู่ระหว่างการดำเนินการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ
๕.	อุทยานแห่งชาตินันทบุรี ตำบลผาทอง อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน	อำเภอท่าวังผา, อำเภอเมือง, อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน	๒๘๓,๓๑๙ ไร่ หรือ ๔๕๓.๓๑ ตารางกิโลเมตร	ปัจจุบันอุทยานแห่งชาตินันทบุรีกำลังอยู่ในขั้นตอนระหว่างดำเนินการประกาศจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติ
๖.	อุทยานแห่งชาติแม่จริม ตำบลหม่อมเมือง อำเภอแม่จริม จังหวัดน่าน	อำเภอแม่จริม และอำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	๒๗๐,๐๐๐ ไร่ หรือ ๔๓๒ ตารางกิโลเมตร	เป็นอุทยานแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๑๒๔ ตอนที่ ๓๑ก ลงวันที่ ๖ กรกฎาคม ๒๕๕๐ มีเนื้อที่ประมาณ ๒๗๐,๐๐๐ ไร่ หรือ ๔๓๒ ตารางกิโลเมตร
๗.	อุทยานแห่งชาติศรีน่าน ตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาหมื่น จังหวัดน่าน	ท้องที่อำเภอนาหมื่น อำเภอน่าน้อย, อำเภอเวียงสา จังหวัดน่าน	๖๔๐,๒๓๗.๕ ไร่ หรือ ๑,๐๒๔.๓๘ ตารางกิโลเมตร	เป็นอุทยานแห่งชาติโดยประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๕ก ลงวันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๕๐ มีเนื้อที่ประมาณ ๖๔๐,๒๓๗.๕ ไร่ หรือ ๑,๐๒๔.๓๘ ตารางกิโลเมตร
๘.	วนอุทยานถ้ำผาตูบ	ท้องที่อำเภอเมือง จังหวัดน่าน	๕๒๕ ไร่ หรือ ๐.๘๔ ตารางกิโลเมตร	
๙.	เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง (บางส่วน)	ท้องที่อำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน	๑๑,๐๓๗.๕ ไร่ หรือ ๑๗.๖๖ ตารางกิโลเมตร	
รวม			๒,๘๓๔,๗๓๙	

ที่มา : ศูนย์สารสนเทศ สำนักแผนงานและสารสนเทศ กรมป่าไม้, ข้อมูลเนื้อที่ป่าไม้ พ.ศ.๒๕๕๕

สภาพปัญหาในภาพรวมของทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน

ปัญหาทรัพยากรป่าไม้ที่สำคัญ คือ การลดลงของพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากการเข้าไปบุกรุกทำลายป่า การลักลอบตัดไม้ และการเข้าไปจับจองใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าโดยไม่ได้รับอนุญาต ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งสาเหตุที่สำคัญของปัญหามิดังนี้

๑. สภาพปัญหาเชิงโครงสร้างในการพัฒนาพื้นที่

๑.๑ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนนตัดเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ พร้อมทั้งมีการขยายและพัฒนาในพื้นที่ ๒ ข้างถนน ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ อีกทั้งทำให้การบุกรุกและการลักลอบตัดไม้เป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น

๑.๒ ความต้องการที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน สภาพทางเศรษฐกิจและการขยายตัวทำให้ที่ดินมีราคาสูงมากโอกาสที่ชาวบ้านจะหาซื้อที่ดินหรือเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรกรรมจึงเป็นไปได้ยากที่ดินส่วนใหญ่ตกเป็นของนายทุน ทำให้ชาวบ้านบุกรุกแผ้วถางป่าไม้ไม่มีที่สิ้นสุด

๑.๓ การขาดแคลนไม้ใช้สอย เนื่องจากไม้ในท้องตลาดมีราคาแพง โดยส่วนใหญ่เป็นไม้นำเข้าจากต่างประเทศ ประกอบกับรัฐไม่มีนโยบายให้ทำไม้จากป่าและไม้ที่ปลูกตามโครงการต่างๆ มีขนาดเล็กไม่เหมาะสมสำหรับการก่อสร้างทำให้ประชาชนจำนวนมากลักลอบนำไม้ออกจากป่าเพื่อแปรรูปและใช้สอย

๑.๔ การกระจายงบประมาณของภาครัฐ ลักษณะและระเบียบวิธีการบริหารราชการที่จำแนกพื้นที่ (ผลกระทบของการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีลักษณะเป็นลูกโซ่เกี่ยวเนื่องกัน) การจัดสรรงบประมาณมีลักษณะจัดสรรให้พื้นที่ที่มีจำนวนประชากรมากได้งบประมาณมาก พื้นที่มีประชากรน้อยได้รับงบประมาณน้อยจังหวัดน่านเป็นจังหวัดเล็กๆ จึงได้งบประมาณน้อยมากที่จะนำมาพัฒนาจังหวัด รวมทั้งเงื่อนไขการบริหารจัดการภาครัฐโดยจังหวัดเป็นการบริหารราชการส่วนภูมิภาคมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้บริหาร ส่วนพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัดเป็นของกระทรวง ทบวง กรม บริหารราชการส่วนกลาง ส่วนที่ใกล้ชิดประชาชนเป็นราชการส่วนท้องถิ่น การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงไม่สอดคล้องกับระบบการบริหารราชการของประเทศ

๒. สภาพปัญหาจากการประกอบอาชีพของประชาชน

๒.๑ การที่ประชาชนขาดความรู้ความเข้าใจขาดจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของและไม่มีส่วนร่วมในการคุ้มครองและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ในท้องถิ่น

๒.๒ ความยากจนและการขาดโอกาสจากการขาดแคลนพื้นที่ทำกินอันเป็นที่มาของการบุกรุกพื้นที่ป่า ทางเลือก องค์ความรู้ ในการประกอบอาชีพหรือการทำเกษตรกรรม ตลอดจนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยวของรัฐบาล เช่น การประกันราคาข้าวโพด ทำให้จังหวัดน่านมีการบุกรุกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกข้าวโพด มากขึ้น ๓ เท่าตัวจาก ปี พ.ศ.๒๕๔๘-ปี ๒๕๕๒ โดยมีกลุ่มทุนผูกขาดขนาดใหญ่สนับสนุนการเกษตรเชิงเดี่ยวอีกด้วย ทำให้น่านเป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับ ๑ ของภาคเหนือ ปัญหาเหล่านี้เองที่เป็นแรงขับให้ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้มีความรุนแรงมากขึ้นและต่อเนื่อง

๒.๓ จังหวัดน่านมีประวัติศาสตร์อันยาวนานปรากฏขึ้นราว พ.ศ.๑๘๒๕ เป็นประเทศราชมีกษัตริย์ปกครองสืบเนื่องกันมายาวนานถึง ๖๔ พระองค์ มีการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงชัน พื้นที่ป่าไม้ ต่อมานิยามของกฎหมายกำหนดให้เป็นพื้นที่ป่าไม้ ซึ่งก่อให้เกิดความเห็นแย้งในการเป็นเจ้าของทรัพยากรอันเป็นรากฐานแห่งปัญหาเป็นบริบทการใช้ที่ดินของจังหวัดน่านที่ส่งผลมาจนถึงปัจจุบันเพราะมีพื้นที่ที่ราษฎรอ้างว่าอยู่อาศัยและทำกินอยู่แต่รัฐนิยามว่าเป็นพื้นที่บุกรุกตามกฎหมายและไม่อาจแก้ไขได้จนถึงปัจจุบัน จังหวัดน่านมีทั้งหมด ๑๕ อำเภอ ๙๘ ตำบล ๘๙๐ หมู่บ้านประชากรทั้งหมด ๔๗๘,๕๐๗ คน

๒.๓.๑ มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ๓๕๖ หมู่บ้าน คิดเป็น ๔๐% ของหมู่บ้านทั้งหมด โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนประกาศเขตป่าสงวน ๓๔๕ หมู่บ้าน คิดเป็น ๙๗% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ตั้งอยู่หลังประกาศเขตป่าสงวน ๑๑ หมู่บ้าน คิดเป็น ๓% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน

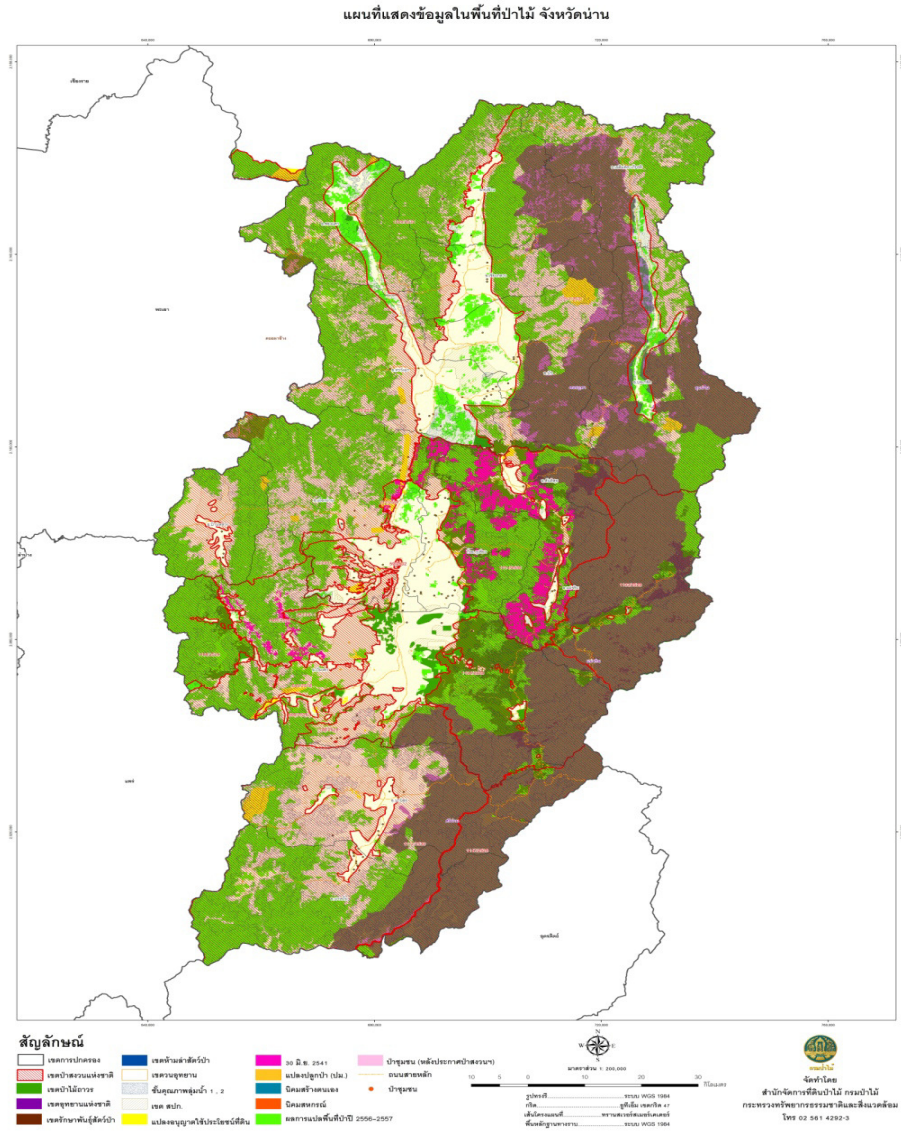
๒.๓.๒ มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ๑๙ หมู่บ้าน คิดเป็น ๒.๑๓% ของหมู่บ้านทั้งหมด โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ๑๙ หมู่บ้าน คิดเป็น ๑๐๐% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์

๒.๓.๓ รวมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ จำนวน ๓๗๕ หมู่บ้าน คิดเป็น ๔๒.๑๓% ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด โดยตั้งอยู่ก่อนประกาศป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ ๓๖๔ หมู่บ้าน คิดเป็น ๙๗.๐๖% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ ตั้งอยู่หลังประกาศเขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ ๑๑ หมู่บ้าน คิดเป็น ๒.๙๓% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ (ข้อมูลโดยที่ทำการปกครองจังหวัดน่าน)

๒.๔ การขาดการสร้างความสำเร็จในการอนุญาตสัมปทานป่าไม้แก่ประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของความเห็นแย้งต่อการเป็นเจ้าของทรัพยากรในพื้นที่จังหวัดน่าน ประชาชนคิดว่าเมื่อรัฐสามารถดำเนินการได้ประชาชนควรมีสติ ประกอบกับความเชื่อหรือค่านิยมเชิดชูคนที่บุกเบิกหักล้างถางพง (ป่าไม้) สร้างบ้านสร้างเมืองเป็นผู้ที่ควรยกย่องเชิดชู ประกอบกับทรัพยากรป่าไม้ของเมืองน่านมีความอุดมสมบูรณ์จึงมีความเชื่อด้านการใช้ไม้ในการนำมาเป็นสิ่งปลูกสร้าง เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้ในอดีตมีจำนวนมากจึงสร้างความเชื่อไม่ให้นำไม้เก่าๆมาสร้างที่อยู่อาศัยอาจเป็นเพราะว่าไม่อยากจะให้ผู้คนขี้เกียจ นำทรัพยากรป่าไม้มาใช้ประโยชน์โดยไม่มีการปลูกทดแทนแต่กลับกลายเป็นการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้

๒.๕ ลักษณะทางสังคม จังหวัดน่านเดิมมีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวน ๕-๖ กลุ่มหลัก ต่อมาเมื่อราวปี พ.ศ.๒๕๑๘ หลังสงครามอินโดจีน เมื่อสหรัฐอเมริกาแพ้สงครามอินโดจีนก่อให้เกิดการอพยพชนกลุ่มน้อยบางกลุ่ม (ม้งและเมี่ยน) เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่จังหวัดน่านซึ่งก่อนหน้านี้มีการสู้รบระหว่างทหารฝ่ายรัฐบาลกับกองทัพปลดแอกประชาชนของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่มีศูนย์กลางพรรคอยู่ในพื้นที่จังหวัดน่าน มีการใช้นโยบายแย่งชิงมวลชน (ต่อมาเรียกว่าประชานิยม) มีการใช้สิทธิพิเศษในการใช้ทรัพยากรจนเจ้าหน้าที่รัฐระดับปฏิบัติไม่อาจต้านทานได้ ซึ่งต่อมากลับกลายเป็นสาเหตุหนึ่งของการใช้พื้นที่ป่าไม้ไม่เหมาะสมในปัจจุบัน

แผนภาพที่ ๓-๒ แผนที่แสดงพื้นที่ป่าไม้จังหวัดน่าน

สภาพปัญหาเชิงนโยบาย และระเบียบกฎหมาย

๑. ความไม่ชัดเจนในเชิงนโยบายระดับชาติ

นโยบายเกี่ยวกับป่าไม้และการปกครองรัฐหรือผู้บริหารระดับสูงปรับเปลี่ยนบ่อยครั้ง มีการโอนอ่อนผ่อนปรน เช่น ผ่อนผันผู้ที่บุกรุกอาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน การชะลอการจับกุมผู้กระทำผิด ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาลุกลามต่อเนื่องออกไปมากขึ้นและประชาชนยังเชื่อว่าการมีพื้นที่แผ้วถางป่าจนเสื่อมโทรมแล้วในที่สุดรัฐก็ให้สิทธิครอบครองพื้นที่ผืนนั้น จึงทำให้เกิดความยุ่งยากแก่การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้นโยบายหลายๆ นโยบายยังสวนทางกับนโยบายการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าไม้ เช่น นโยบายการจัดที่ดินอย่างเร่งรัด นโยบายกินดีอยู่ดีของประชาชน หรือนโยบายส่งเสริมไร่เพื่อการส่งออก ภาครัฐมีเงื่อนไขในการสนับสนุนในรอบ ๕-๑๐ ปีนี้ เช่น นโยบายจ่านา นโยบายการชดเชย นโยบายประกันราคา เป็นต้น ซึ่งในทางอ้อมส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้น

๒. การปรับปรุงระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และการบังคับใช้

ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ประกาศป่าเขตอุทยาน ไม่ได้กันเขตทำกิน เขตชุมชนก่อน จึงปรากฏว่าการประกาศเขตป่าทับที่ชุมชนทั้งพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อนแล้ว จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาที่จะเข้าไปทำกิจกรรมตามแนวทางการส่งเสริม ตามนโยบายของรัฐได้นำสู่การเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานพัฒนาทั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริม ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการส่งเสริมพัฒนาในพื้นที่ได้ หากมีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มข้น จริงจัง จะทำให้การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เป็นไปตามนโยบายได้ แต่ต้องมีการทบทวนในบางอย่างเช่น ขอบเขตป่าสงวนควรมีการสำรวจเขตป่าสงวนใหม่ ให้เป็นไปตามความเป็นจริง ตรงไหนพื้นที่ป่า ตรงไหนชุมชนที่อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงแนวเขตป่าสงวนที่ได้ประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของประชาชนให้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ป่าคงสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน

การออกกฎระเบียบข้อบังคับต่างๆ ควรให้มีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวด และต้องสร้างทางเลือกให้กับประชาชนให้มีรายได้ด้านอื่นนอกภาคการเกษตร ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ประกาศป่าเขตอุทยาน ไม่ได้กันเขตทำกิน เขตชุมชนก่อน จึงปรากฏว่าการประกาศเขตป่าทับที่ชุมชนทั้งพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อนแล้ว จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาที่จะเข้าไปทำกิจกรรมตามแนวทางการส่งเสริม ตามนโยบายของรัฐได้ นำสู่การเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานพัฒนาทั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริมไม่สามารถเข้าไปดำเนินการส่งเสริมพัฒนาในพื้นที่ได้

สภาพปัญหาด้านการบริหารจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืน

ในอดีตป่าไม้ของพื้นที่จังหวัดน่านมีความอุดมสมบูรณ์ พืชอาหารที่อยู่ในป่ามีมาก และหลากหลาย รวมไปถึงสัตว์ป่านานาชนิด แต่สถานการณ์ในปัจจุบันป่าต้นน้ำในพื้นที่จังหวัดน่าน ถูกทำลาย กระแสทุนนิยมเริ่มเข้ามา สังคมเกษตรน่านก็เริ่มเข้าสู่วังวนของสังคมนิยมนี้ มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเช่นข้าวโพดในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งถือเป็นความสูญเสียที่ซับซ้อน หลายมิติมาก ทำให้การ

แก้ไขปัญหานี้ไม่ง่าย ที่ดินทำกินของชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีสถานการณ์เกี่ยวกับป่าสงวนประกาศทับที่ทำกินของชาวบ้าน ทั้งที่เกิดมาชาวบ้านก็อยู่ในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว ดังนั้นทำให้ชาวบ้านต้องเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมายมากมาย

ผลของการรุกป่าเพื่อปลูกข้าวโพดทำให้เกิดการลดลงของผืนป่า มีผลทำให้โครงสร้างของป่าเปลี่ยนไป และอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ถึงขั้นวิกฤตที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกขณะ ดังข้อมูลเชิงสถิติจากหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมไทยปี พ.ศ.๒๕๕๓ ของสำนักงานธนาคารโลก (๒๕๕๑) รายงานสถานการณ์คุณภาพสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๑๑-๒๕๕๔ ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (๒๕๕๒) รายงานของมูลนิธิโลกสีเขียว (๒๕๕๓) ยศสันตสมบัติ (๒๕๕๒) ได้ชี้ให้เห็นถึงวิกฤตการณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศน์ของประเทศไทยที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทั้งในแง่ของตัวฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทั้ง ป่า ดิน น้ำ ที่เสื่อมโทรมลง การเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำทั้งขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ทั้งในทางกายภาพและทางชีวภาพ ของพื้นที่และส่งผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพของพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่มีจำนวนลดน้อยลงหรือการสูญพันธุ์ไปในที่สุด

เช่นเดียวกับจังหวัดน่านในปัจจุบัน เป็นจังหวัดที่ได้รับผลกระทบจากผลพวงจากการพัฒนาดังกล่าวด้วยลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดน่านส่วนใหญ่ เป็นพื้นที่สูงถึงร้อยละ ๘๗.๒ หรือประมาณ ๖.๔ ล้านไร่ ส่วนที่เหลือเป็นที่ราบลุ่มน้ำเพียงร้อยละ ๑๒.๘ จากการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงสถิติการลดลงของพื้นที่ป่าโดย ดาวเทียมไทยโชต หรือ Thailand Earth Observation Satellite (THEOS) ได้ทำการสำรวจทรัพยากรภายในประเทศ ผลการสำรวจข้อมูลเชิงสถิติของการบุกเบิกและขยายพื้นที่ป่าของจังหวัดน่านโดยภาพรวม ลดลงอย่างรวดเร็ว เช่น ในปี ๒๕๐๗-๒๕๔๗ พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านลดลง ๑๗,๙๔๒ ไร่ ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๑ ลดลง ๕๒,๙๔๒ ไร่ และปี ๒๕๕๑-๒๕๕๖ ซึ่งทำให้เห็นพัฒนาการของพื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่องถึง จำนวน ๑๒๕,๔๐๒ ไร่

จากข้อมูลดังกล่าวมีความสอดคล้องกับข้อมูลของแผนงานความยากจนและสิ่งแวดล้อม (Poverty-Environment Initiative: PEI) (๒๕๕๔) ระบุว่าพื้นที่ป่าธรรมชาติในจังหวัดน่าน ได้ถูกเปลี่ยนเป็นที่พื้นที่การเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีการขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง และนอกจากนี้จากรายงานของสำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน ได้ระบุข้อมูลในเชิงสถิติเกี่ยวกับพื้นที่จังหวัดน่านที่มีเอกสารสิทธิ์เพียง ๒๔๘,๐๐๐ ไร่ แต่การขยายตัวของพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพด พบว่า ในปีพ.ศ.๒๕๔๙ พื้นที่ปลูกข้าวโพด เพิ่มขึ้นจาก ๓.๗๗ แสนไร่ ในปี ๒๕๕๐ จนถึงปี ๒๕๕๓ ได้ขยายพื้นที่เพิ่ม เกือบหนึ่งล้านไร่ (สำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน ๒๕๕๓) ในทำนองเดียวกัน หากพิจารณาข้อมูลเชิงสถิติ การลดลงของพื้นที่ป่าในระดับตำบล ดังข้อมูลของตำบลเมืองจัน ต.เมืองจัน อ.ภูเพียง พบว่า ในปี ๒๕๓๐ มีพื้นที่ป่าสงวน ๒๙,๔๘๕ จำนวนไร่ และในปี ๒๕๕๖ มีพื้นที่ป่าสงวนเหลือเพียง ๑๗,๙๗๕ ไร่ ทำให้เห็นว่าในปี ๒๕๕๖ พื้นที่ ป่าสงวนถูกตัดไป ๑๑,๕๑๐ ไร่ หรือร้อยละ ๓๙.๐๓

จากข้อมูลเชิงสถิติดังกล่าว แสดงให้เห็นชัดเจนถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเป็นการจัดการที่ค่อนข้างประสบปัญหา นอกจากไม่สามารถอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้แล้ว ยังนำมาซึ่งปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การเสียดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ

ที่เป็นประเด็นปัญหาเรื้อรัง หย้งลึก ซับซ้อนและมีพลวัตยิ่งขึ้น แม้ที่ผ่านมามีหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน ต่างมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาเพื่อยับยั้งไม่ให้เกิด การรุกรานป่าไปมากกว่านี้ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ตามสาขาความเชี่ยวชาญ ของหน่วยงานและมีเครื่องมือในการจัดการคนละชุด เช่น การใช้กฎหมายควบคุมและการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ การใช้พลังวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา รวมทั้งการเจรจาต่อรอง แต่อย่างไรก็ตามแนวทางการจัดการ และความปรารถนาดีของแต่ละภาคส่วน เป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างค้นหาคำตอบ ตามที่ตนคิดว่า ถูกหรือตามภาระหน้าที่และแก้ไขเฉพาะด้าน เฉพาะจุดตามที่ตนเองถนัด จึงเป็นจุดอ่อนของการจัดการที่ผ่านมาและไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ในมุมมองของนิเวศวิทยามีความสำคัญต่อประเทศไทยอย่างยิ่ง เพราะว่าเป็นที่ตั้งของ ป่าต้นน้ำใหญ่ ซึ่งมีมวลน้ำถึง ๔๐% ของมวลน้ำที่ลงไปรวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ฉะนั้นถ้าป่าต้นน้ำ นานามีปัญหาจะมีผลกระทบต่อนิเวศวิทยาต่อที่ราบภาคกลางไปด้วย และที่แน่นอนสถานการณ์ป่าไม้ ที่ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ซับน้ำในป่าต้นน้ำไม่มี ทำให้บางพื้นที่แห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ในบางพื้นที่เกิดอุทกภัยเนื่องจากน้ำป่าไหลหลาก นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากอาชีพ ปลุกข้าวโพด ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในวังวนหนี้ของสถาบันการเงินหลายๆ แห่งที่ปัจจุบัน เข้าถึงได้ง่าย สุขภาพแย่ลงจากการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่องทุกปี ความสัมพันธ์ของคนกับป่าที่เคยอยู่ ร่วมกันมาก่อนก็ถูกแยกออกจากกัน การมองคุณค่าของป่าเปลี่ยนไป ทั้งอุดมการณ์ วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญา และความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เปลี่ยนไปสู่เงื่อนไขใหม่ของการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบ ต่างคนต่างอยู่ วิธีการดำรงชีวิตมีความซับซ้อน และต้องพึ่งพากับภายนอก สูญเสียการพึ่งพาตนเอง และมีการแข่งขันสูงภายใต้ค่านิยมการบริโภคแบบใหม่ ซึ่งทำให้กลไกของชุมชนอ่อนแอลงในที่สุด

สรุปผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ

ในการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัดน่าน ได้เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เป็นการกำหนด แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เน้นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๙ ท่าน ประกอบด้วย

๑. ผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ในฐานะผู้บริหารสูงสุดในจังหวัด (ในปัจจุบันหรืออดีต)
๒. หัวหน้าส่วนราชการ และข้าราชการที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่ ผู้อำนวยการ สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน และข้าราชการในสังกัดศูนย์ป่าไม้จังหวัดน่าน
๓. ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน ๒ ท่าน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน และนายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจัง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน
๔. ผู้ปกครองท้องที่ จำนวน ๑ ท่าน ได้แก่ กำนันตำบลเรือง อำเภอเมืองน่าน
๕. ภาคประชาสังคม จำนวน ๒ ท่าน
๖. นักวิชาการอิสระในพื้นที่ จำนวน ๑ ท่าน

ตารางที่ ๓-๓ แสดงรายชื่อ ตำแหน่ง ผู้เชี่ยวชาญที่ให้การสัมภาษณ์

ที่	ชื่อ - สกุล	ตำแหน่ง
๑	นายสุวัฒน์ พรหมสุวรรณ	ผู้ว่าราชการจังหวัดลำปาง (อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน)
๒	นายประสิทธิ์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง	ผู้อำนวยการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดน่าน
๓	นายประสงค์ วงศ์นาร์ตัน	นักวิชาการป่าไม้ชำนาญการ ศูนย์ป่าไม้จังหวัดน่าน
๔	นายนรินทร์ เหล่าอารยะ	นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน
๕	นายสำรวย ผัดผล	นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจิ่ง อ.ภูเพียง (ประธานกลุ่มฮักเมืองน่าน)
๖	นายประดิษฐ์ เพ็ชรแสนอนันต์	แกนนำภาคประชาสังคมด้านป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน
๗	นายสว่าง เปรมประสิทธิ์	กำนันตำบลสะเนียน อำเภอเมืองน่าน (รองประธานสภาองค์กรชุมชนจังหวัดน่าน)
๘	นายบวร มงคลวิสุทธิ์	กำนันตำบลเรือง อำเภอเมืองน่าน
๙	นางสาวพิมลพรรณ สะกิดรุม	นักวิชาการอิสระในพื้นที่

ประเด็นคำถามสภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน

๑. ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ต่อคนในจังหวัดน่าน และคนไทยทั้งประเทศ

ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันว่า ทรัพยากรป่าไม้มีความสำคัญต่อทุกคนทั้งในพื้นที่ ประเทศ ภูมิภาคและโลก เนื่องจากทรัพยากรป่าไม้เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดปัจจัย ๔ ที่เป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงอยู่ของมนุษย์ซึ่งได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และ ยารักษาโรค ป่าไม้เป็นแหล่งที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพลังงานแสงอาทิตย์มาเป็นน้ำตาล หลากโมเลกุลและออกซิเจนอันเป็นปัจจัยพื้นฐานของการดำรงอยู่ของระบบนิเวศและห่วงโซ่อาหาร เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้อย่าง ไม่เหมาะสมและเกินขีดความสามารถของทรัพยากรย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนตามมา อันจะส่งผลต่อไปยังสิ่งแวดล้อม สังคมและเศรษฐกิจ ดังคำกล่าวที่ว่า “สรรพสิ่ง ล้วนเกี่ยวพันกัน”

ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ที่มีต่อคนในจังหวัดน่าน ก็คือการเป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร อำนวยน้ำก่อให้เกิดลำห้วยเล็กๆ ที่หล่อเลี้ยงป่าเลี้ยงคน เป็นแหล่งน้ำกินน้ำใช้ และการทำการเกษตร ป่าเป็นแหล่งอาหาร ด้วยวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนน่าน คือการหากินอยู่กับป่า การล่าสัตว์ในป่า การหาปลาในลำห้วย เก็บเห็ดชนิดต่างๆ ส่วนหนึ่งแบ่งไว้กิน และที่เหลือออกมาขายเป็นรายได้เลี้ยงครอบครัวมาช้านาน ซึ่งสร้างรายได้ให้คนน่านที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าเป็นอย่างมาก ถือได้ว่าป่าไม้คือวิถีชีวิตของคนน่าน

นอกจากนั้น ความสำคัญของทรัพยากรป่าไม้ต่อคนไทยทั่วประเทศ ในฐานะที่เป็นป่าต้นน้ำน่าน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งต่อระบบน้ำของประเทศ เนื่องจากปริมาณน้ำท่าของแม่น้ำเจ้าพระยาร้อยละ ๔๕ มาจากแม่น้ำน่าน และเนื่องจากการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน แต่ประเทศไทยมักแยกการบริหารจัดการดินและน้ำออกจากกัน ประเทศไทยตั้งอยู่ในเขตร้อนชื้นแถบมรสุมมีต้นน้ำหลักของประเทศอยู่ทางภาคเหนือที่ไหลหล่อเลี้ยงภาคกลางของประเทศ ซึ่งแหล่งน้ำต้นน้ำไม่มีแหล่งเก็บกักน้ำที่ได้จากธรรมชาติเช่นภูเขา น้ำแข็งเหมือนแม่น้ำสำคัญประเทศอื่นๆ อาศัยปริมาณน้ำฝนตามฤดูกาลและมีแหล่งเก็บกักน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นแหล่งน้ำต้นน้ำ เมื่อป่าไม้เดิม (สังคมพืชเดิม) ถูกทำลายเพื่อใช้พื้นที่ทำกิจกรรมที่มนุษย์ต้องการซึ่งไม่สอดคล้องกับศักยภาพของพื้นที่ ทำให้เป็นการทำลายระบบนิเวศป่าไม้ซึ่งประเทศต้องพึ่งพาส่งผลกระทบต่อปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การชะล้างพังทลายของดิน น้ำท่วมเฉียบพลัน ดินโคลนถล่ม การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ ปัญหาไฟป่าและหมอกควัน คุณภาพน้ำเสื่อมโทรม เป็นต้น นอกจากนี้เป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญแล้วป่าไม้เมืองน่านยังมีความสวยงามสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ สร้างรายได้ให้กับประเทศอีกทางหนึ่ง

๒. สถานการณ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน

ข้อมูลจากฝ่ายราชการ พบว่า จังหวัดน่านมีพื้นที่ทั้งสิ้นประมาณ ๗,๕๘๑,๐๓๕.๐๒ ไร่ ซึ่งสภาพพื้นที่โดยทั่วไปของจังหวัดส่วนใหญ่เป็นภูเขาถึงร้อยละ ๘๗.๒ ของพื้นที่ทั้งหมด มีที่ราบเพียงร้อยละ ๑๒.๘ ของพื้นที่ทั้งหมด พื้นที่ป่าไม้ในความรับผิดชอบของกรมป่าไม้จำนวน ๔,๗๙๑,๔๘๕ ไร่ อยู่ในความรับผิดชอบของกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่าและพันธุ์พืช จำนวน ๒,๗๒๓,๔๔๖.๒๖ ไร่ (ไม่นับรวมพื้นที่เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดอยผาช้าง (สบอ. ๑๕ เชียงราย)) ในปี พ.ศ.๒๕๕๑ จังหวัดน่านมีพื้นที่ป่าไม้จำนวน ๕,๑๐๗,๗๗๔.๗๘ ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๕๖ มีพื้นที่ป่าไม้คงเหลือจำนวน ๔,๖๓๒,๑๗๘.๒๕ ไร่ ลดลง ถึง ๔๕๕,๗๕๖.๕๓ ไร่ จากรายงานของโครงการจัดทำข้อมูลสภาพพื้นที่ป่าไม้ ปี ๒๕๕๖-๒๕๕๗ (กรมป่าไม้) จังหวัดน่านเหลือพื้นที่ป่าไม้ จำนวน ๔,๖๕๙,๔๖๑.๗๒ ไร่ (๖๑.๘๗ %) และเมื่อเปรียบเทียบข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ ปี ๒๕๕๕-๒๕๕๖ มีพื้นที่จำนวน ๔,๖๕๓,๐๒๓.๗๓ ไร่ และ ปี ๒๕๕๖-๒๕๕๗ มีพื้นที่ จำนวน ๔,๖๕๙,๖๔๑.๗๒ ไร่ เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลพื้นที่ป่าไม้ระหว่างปี ดังกล่าว มีพื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้น จำนวน ๖,๖๑๗.๙๙ ไร่ คิดเป็นเปอร์เซ็นต์ = ๐.๑๔ % สถานการณ์ดังกล่าวอาจกล่าวได้ ๒ ลักษณะคือ (ก) พื้นที่ป่าไม้ดังกล่าวมีจำนวนเพิ่มขึ้นจริงจากการดำเนินการของหน่วยงานทางราชการ (ข) เป็นพื้นที่ป่าไม้ตามกฎหมาย แต่สิ่งปกคลุม (ลักษณะพรรณไม้และสังคมพืช) ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และนอกจากนี้ จากรายงานของสำนักงานเกษตรจังหวัดน่าน ได้ระบุข้อมูลในเชิงสถิติเกี่ยวกับพื้นที่จังหวัดน่านที่มีเอกสารสิทธิ์เพียง ๒๔๘,๐๐๐ ไร่ แต่การขยายตัวของ พื้นที่เพาะปลูกข้าวโพด พบว่า ในปีพ.ศ.๒๕๕๙ พื้นที่ปลูก

ข้าวโพด เพิ่มขึ้นจาก ๓.๗๗ แสนไร่ ในปี ๒๕๕๐ จนถึงปี ๒๕๕๓ ได้ขยายพื้นที่เพิ่ม เกือบหนึ่งล้านไร่ ในทำนองเดียวกัน หากพิจารณา ข้อมูลเชิงสถิติ การลดลงของพื้นที่ป่าในระดับตำบล ดังข้อมูลของตำบล เมืองจั่ง ต.เมืองจั่ง อ.ภูเพียง พบว่า ในปี ๒๕๓๐ มีพื้นที่ป่าสงวน ๒๙,๔๘๕ จำนวนไร่ และ ในปี ๒๕๕๖ มีพื้นที่ป่าสงวนเหลือเพียง ๑๗,๙๗๕ ไร่ ทำให้เห็นว่าในปี ๒๕๕๖ พื้นที่ ป่าสงวนถูกตัดไป ๑๑,๕๑๐ ไร่ หรือร้อยละ ๓๙.๐๓

จากข้อมูลเชิงสถิติดังกล่าว แสดงให้เห็นชัดเจนถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาเป็นการจัดการที่ค่อนข้างประสบปัญหา นอกจากไม่สามารถอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้แล้ว ยังนำมาซึ่งปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การเสียดุลของระบบนิเวศธรรมชาติ ที่เป็นประเด็นปัญหาเรื้อรัง หยั่งลึก ซับซ้อนและมีพลวัตยิ่งขึ้น แม้ที่ผ่านมา มีหน่วยงาน ทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคประชาชน ต่างมีส่วนร่วม ในการแก้ไขปัญหาเพื่อยับยั้งไม่ให้มีการ รุกป่าไปมากกว่านี้ โดยใช้วิธีการที่หลากหลาย ตามสาขาความเชี่ยวชาญ ของหน่วยงานและ มีเครื่องมือในการจัดการคนละชุด เช่น การใช้กฎหมายควบคุมและการประกาศพื้นที่อนุรักษ์ การใช้พลังวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญา รวมทั้งการเจรจาต่อรอง แต่อย่างไรก็ตามแนวทาง การจัดการและความปรารถนาดีของแต่ละภาคส่วน เป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างค้นหาคำตอบ ตามที่ตนคิดว่าถูกหรือตามภาระหน้าที่ และแก้ไขเฉพาะด้าน เฉพาะจุดตามที่ตนเองถนัด จึงเป็นจุดอ่อนของการจัดการที่ผ่านมาและไม่ได้ผลเท่าที่ควร

ในขณะที่ภาคประชาสังคม ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และนักวิชาการ ในพื้นที่ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ในอดีตป่าไม้ของพื้นที่จังหวัดน่านมีความอุดมสมบูรณ์ พืชอาหารที่อยู่ใน ป่ามีมากและหลากหลาย รวมไปถึงสัตว์ป่านานาชนิด แต่สถานการณ์ในปัจจุบันป่าต้นน้ำในพื้นที่ จังหวัดน่านถูกทำลาย กระแสทุนนิยมเริ่มเข้ามา สังคมเกษตรน่านก็เริ่มเข้าสู่วังวนของสังคมนิยมนี้ มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวอย่างเช่นข้าวโพดในพื้นที่ป่าต้นน้ำ ซึ่งถือเป็นความสูญเสียที่ซับซ้อน หลายมิติมาก ทำให้การแก้ไขปัญหาไม่ง่าย ที่ดินทำกินของชาวบ้านไม่มีเอกสารสิทธิ์ มีสถานการณ์ เกี่ยวกับป่าสงวนประกาศทับที่ทำกินของชาวบ้าน ทั้งที่เกิดมาชาวบ้านก็อยู่ในพื้นที่อยู่ก่อนแล้ว ดังนั้น ทำให้ชาวบ้านต้องเผชิญข้อจำกัดด้านกฎหมายมากมาย ผลของการรุกป่าเพื่อปลูกข้าวโพดทำให้เกิด การลดลงของผืนป่า มีผลทำให้โครงสร้างของป่าเปลี่ยนไป และอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ถึงขั้นวิกฤต ที่รุนแรงเพิ่มมากขึ้นทุกขณะพื้นที่ป่าธรรมชาติในจังหวัดน่านได้ถูกเปลี่ยนเป็นที่พื้นการเกษตรเชิงเดี่ยว เพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีการขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่อง

๓. “แรงขับ” ที่ทำให้ประเด็นปัญหาด้านทรัพยากรป่าไม้ทวีความรุนแรงอย่างต่อเนื่อง และทวีความรุนแรงมากขึ้น

ภาคประชาชน ผู้นำท้องที่ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับ “แรงขับ” คือความยากจนและการขาดโอกาสจากการขาดแคลนพื้นที่ทำกินอันเป็นที่มาของการ บุกรุกพื้นที่ป่า ทางเลือก องค์ความรู้ ในการประกอบอาชีพหรือการทำเกษตรกรรม ตลอดจน นโยบายการส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยวของรัฐบาล เช่น การประกันราคาข้าวโพด ทำให้จังหวัดน่าน มีการบุกรุกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกข้าวโพด มากขึ้น ๓ เท่าตัวจาก ปี ๒๕๔๘-ปี ๒๕๕๒ ทำให้ น่าน เป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับ ๑ ของภาคเหนือ ปัญหาเหล่านี้เองที่เป็นแรงขับให้ปัญหา การบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้มีความรุนแรงมากขึ้นและต่อเนื่อง

ประเด็นที่ ๑ ข้าวโพดมีตลาดรองรับอย่างเป็นระบบแล้วนำมาสู่การจูงใจให้ผู้ผลิตมีความรู้สึกว่าการผลิตพืชชนิดนี้มีความมั่นคง

ประเด็นที่ ๒ การพัฒนาระบบเทคโนโลยี ทั้งเครื่องหยอด เครื่องฉีดพ่นยา เครื่องใส่ปุ๋ย ระบบสีขัด ระบบขนส่ง ระบบที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมพืชชนิดนี้สร้างความสะดวกสบายทำให้การผลิตมันง่าย ใช้เวลาไม่นาน

ประเด็นที่ ๓ การเข้าถึงทุนของชาวบ้านง่ายขึ้น ทั้งทุนของรัฐ และทุนของผู้ประกอบการรายย่อยในชุมชน

ประเด็นที่ ๔ ภาครัฐมีเงื่อนไขในการสนับสนุนในรอบ ๕-๑๐ ปีนี้ เช่น นโยบายจํานํา นโยบายการชดเชย นโยบายประกันราคา

ในขณะที่ภาคราชการให้ข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมว่า จากข้อจำกัดของพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ป่าไม้ อาชีพของจังหวัดน่านเป็นเกษตรกรรมมาตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นการผลิตเพื่อการบริโภค (ก่อนปี พ.ศ.๒๕๐๐-พ.ศ.๒๕๑๕) สภาพเศรษฐกิจเป็นแบบพอกินพอใช้ชุมชนมีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นสภาพแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์สภาพภูมิอากาศไม่แปรปรวนพื้นที่ป่าไม้มีความอุดมสมบูรณ์แหล่งน้ำตามธรรมชาติสะอาดสามารถนำมาบริโภคได้โดยตรง ประชาชนมีสุขภาพแข็งแรงขณะเดียวกันภาคราชการมีการเปิดให้มีการทำไม้โดยการสัมปทานป่าไม้ ต่อมาราว พ.ศ.๒๕๑๖-๒๕๒๗ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจเพื่อการบริโภคมาสู่การผลิตเพื่อการค้า มีการนำเทคโนโลยีการเกษตรเข้าสู่ระบบเริ่มใช้สารเคมีการเกษตร วัสดุ อุปกรณ์ และเครื่องจักรกลการเกษตรเริ่มเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ ไร่ข้าวโพดจากการส่งเสริมของบริษัทเอกชนไร่ข้าวโพดเริ่มรุกเข้าไปในพื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่เขาสูง พ.ศ.๒๕๑๖ ถึง ๒๕๑๙ นายทุนจากภายนอกเข้ามาซื้อที่ดินและเริ่มถือครองที่ดิน พ.ศ.๒๕๒๐-เริ่มใช้สารเคมีทางการเกษตร พ.ศ.๒๕๒๕-๒๕๒๗ เริ่มการเกษตรแผนใหม่เริ่มมีแหล่งเงินทุนเพื่อการเกษตรจึงทำให้เกษตรกรมีเงินทุนเพิ่มขึ้นเพื่อขยายพื้นที่เกษตรกรรมปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ชัดเจน ต่อมาราว พ.ศ.๒๕๒๙-๒๕๔๕ เกษตรกรเข้าสู่ยุคพึ่งพาเทคโนโลยีและสารเคมีการเกษตรในทุกขั้นตอนของกระบวนการผลิตมีการใช้สารเคมีอย่างเข้มข้นตามคำแนะนำของบริษัทเอกชนมีการรุกกล้าพื้นที่เกษตรเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้บนที่ลาดชันและเทือกเขาแหล่งต้นน้ำเป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวเกือบทั้งหมดทุกพื้นที่เน้นการแข่งขันการสร้างผลผลิตการเกษตรให้มากที่สุดรวมถึงสภาพเศรษฐกิจแบบวัตถุนิยมแพร่หลายอย่างมาก การสนับสนุนจากภาคนโยบายการเมืองที่เอื้อต่อการทำการเกษตรเชิงเดี่ยว ปัญหาการชะล้างพังทลายและเกิดการสูญเสียหน้าดินที่อุดมสมบูรณ์ปัญหาการทับถมของตะกอนสู่แหล่งน้ำตามธรรมชาติในพื้นที่ด้านล่าง และการขาดน้ำเกิดปัญหาสารเคมีปนเปื้อนในพื้นที่ประชาชนมีปัญหาสุขภาพซึ่งเชื่อกันว่ามาจากการใช้สารเคมีการเกษตร ต่อมา พ.ศ.๒๕๔๕-ปัจจุบัน การตื่นตัวของภาคต่างๆ ก่อให้เกิดเกษตรทางเลือกเกษตรกรได้รับการฝึกอบรมและการถ่ายทอดความรู้การทำเกษตรทางเลือกในหลากหลายทฤษฎีมีเกษตรกรเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่นำเกษตรทางเลือกไปปฏิบัติต่อเนื่องยังคงมีการใช้สารเคมีการเกษตรอย่างไม่เปลี่ยนแปลงปัญหาการปนเปื้อนสารเคมี ที่สะสมในสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นชัดเจนปัญหาการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศประชาชนมีปัญหาสุขภาพกันมากและมีความรุนแรงมากขึ้น แต่ปัจจุบันเกษตรกรยังคงต้องปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่ชื่อ ข้าวโพดซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจในใจเขาอยู่ ข้อมูลผลผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จังหวัดน่านฤดูกาลผลิต ๒๕๕๙/๖๐

มีเกษตรกรปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์จำนวน ๓๓,๖๒๗ ครัวเรือน พื้นที่ปลูก ๗๙๗,๘๗๑.ไร่ ผลผลิตเฉลี่ย ๗๒๒ กิโลกรัมต่อไร่ รมผลผลิต ๕๗๖,๒๘๔ ตัน

๔. การออกกฎ ระเบียบ หรือข้อบังคับในการควบคุมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านในปัจจุบัน

พบว่า การออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ควรให้มีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มงวด และต้องสร้างทางเลือกให้กับประชาชนให้มีรายได้ด้านอื่นนอกภาคการเกษตร ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ประกาศป่าเขตอุทยาน ไม่ได้กันเขตทำกิน เขตชุมชนก่อน จึงปรากฏว่าการประกาศเขตป่าทับที่ชุมชนทั้งพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อนแล้ว จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาที่จะเข้าไปทำกิจกรรมตามแนวทางการส่งเสริมตามนโยบายของรัฐได้ นำสู่การเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานพัฒนาทั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริม ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการส่งเสริมพัฒนาในพื้นที่ได้

ประเด็นคำถามแนวทางการบริหารจัดการป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน

๑. แนวทางการบริหารจัดการ

๑.๑ การน้อมนำหลักทรงงานของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และแนวพระราชดำริ “ปิดทองหลังพระ” หมายถึงการดำเนินการทุกๆด้านไปพร้อมกันไม่ได้แยกส่วน การสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชนทั่วไป ต่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การน้อมนำแนวพระราชดำริปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมในพื้นที่ การให้ประชาชนในพื้นที่ร่วมเป็นเจ้าของในทรัพยากร อันจะนำไปสู่ความรัก ความหวงแหนในทรัพยากรที่อยู่

๑.๒ การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในการบำรุงรักษาป่าไม้ ให้ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ คือ ต้องมีการส่งเสริมอาชีพที่เกื้อกูลให้ประชาชนอยู่กับป่าได้ เพราะวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนน่านก็อยู่ร่วมกับป่า การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ ควรมีทางเลือกที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนไว้รองรับ เช่น การ ทวงคืนพื้นที่ป่าที่ถูกประชาชนบุกรุก ต้องคิดเผื่อด้วยว่าถ้าเค้ายึดพื้นที่ให้แล้วประชาชนจะมีรายได้จากทางไหนมาทดแทน

๑.๓ ควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการวางแผนจัดการปัญหาป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกันในทุกระดับ และในทุกด้าน ไม่ใช่เฉพาะหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบเท่านั้น เพราะการแก้ไขปัญหา การพัฒนา หรือการจัดการใดๆ จะประสบผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนคนจังหวัดน่าน หากเป็นดังนี้ได้ย่อมส่งผลอย่างแน่นอนต่อความรัก ความสามัคคีของชุมชน ความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกันซึ่งในท้ายที่สุดก็ย่อมพัฒนาไปสู่การมีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ของผู้คนชาวจังหวัดน่านทั้งปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืน

๒. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน

๒.๑ การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งที่จำเป็นมากที่ภาคประชาชนต้องมีส่วนร่วม การบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ เนื่องจากการพัฒนาใดๆไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ย่อมควบคู่ไปกับการจัดการสภาพแวดล้อมที่ดี เพราะทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็น ปัจจัยพื้นฐานของการพัฒนา บทเรียนของน่านที่ขาดความร่วมมือร่วมใจระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและ ภาคประชาชนควรเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าต้องนำมาสู่การปฏิบัติอย่างจริงจัง

๒.๒ ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถพิจารณาได้ ดังนี้

- ระดับสูงสุด ประชาชนควรจะใช้สิทธิในการออกกฎหมาย ร่วมกันลงชื่อ ผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่น และกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ สิ่งแวดล้อม ตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนุญกำหนด

- ระดับที่สอง ชุมชนท้องถิ่นหมายถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สามารถ ออกข้อบัญญัติด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมกับออกข้อบัญญัติ งบประมาณในการส่งเสริม ดูแล พื้นฟู ทำนุบำรุง

- ระดับสาม ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐ ในการเข้าไปทำกิจกรรมบำรุง ดูแล รักษา ปกป้องกัน พื้นฟูป่าไม้ นอกจากนั้นชุมชนยังต้องมีสิทธิเอกสาร สิทธิที่ดินทำกิน เพื่อที่จะสามารถปลูกต้นไม้ หรือเพาะปลูกใดๆ ที่เป็นการดูแล รักษา ดูแล รักษา ไม่กระทบต่อสภาพแวดล้อม และชักชวนให้ชาวบ้านมีระบบการผลิตที่ยั่งยืน โดยระบบเกษตร แบบประณีต ได้ผลต่างตอบแทนที่สูงกว่า

๒.๓ ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตอย่างยั่งยืนของประชาชน สามารถสรุปได้ดังนี้

๒.๓.๑ ต้องมีนโยบายที่ชัดเจน ทำให้ต่อเนื่อง กำหนดระยะเวลาชัดเจน กรณีที่เปลี่ยนผู้บริหารคนที่จะมาใหม่ต้องสานต่อโครงการให้เสร็จสิ้นตามระยะเวลาของโครงการ

๒.๓.๒ ต้องจัดสรรงบประมาณให้พอเพียง

๒.๓.๓ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน โดยเฉพาะกลุ่มประชาคม จังหวัดน่าน ที่มีความเข้มแข็งและทราบความต้องการของคนในพื้นที่ดี

๒.๓.๔ ต้องได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง บูรณาการข้อมูล บุคลากร ร่วมกัน

๒.๓.๕ กรณีที่จำเป็นต้องออกกฎหมายหรือข้อบังคับต่างๆ ต้องมีการบังคับ ใช้อย่างเข้มข้นจริงจัง

๒.๓.๖ ขออนุญาตเข้าไปพัฒนาพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนหรืออุทยาน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องให้ความสำคัญในการเข้าไปประเมินผลกระทบต่อระบบนิเวศ และต้องทราบ ผลการอนุญาตหรือไม่อย่างรวดเร็วให้ทันต่อกระบวนการงบประมาณ

๒.๓.๗ ภาพเศรษฐกิจ ความยากจนที่ประชาชนในพื้นที่เผชิญมาโดยตลอด เนื่องจากข้อจำกัดของสภาพภูมิศาสตร์ที่เป็นภูเขาป่าต้นน้ำ ทำให้ประชาชนในพื้นที่ไม่มีที่ดินทำกิน หรือมีแต่ไม่มีศักยภาพเท่าที่ควร

๒.๓.๘ กฎระเบียบ ข้อกฎหมาย ที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ ทำให้จังหวัดน่านขาดโอกาสในการพัฒนาเป็นอย่างมาก การใช้หลักเกณฑ์พิจารณาสนับสนุนงบประมาณที่ใช้วิธีการต่อหัวประชาชน(คะแนนมากได้มาก)รวมถึงการจำแนกพื้นที่ จำแนกความรับผิดชอบ เพราะสรรพสิ่งล้วนเกี่ยวพันกัน แต่การบริหารจัดการของประเทศมีการจัดการที่แตกต่างกัน

๒.๓.๑๐ การใช้ข้อมูลสารสนเทศภูมิศาสตร์ที่ทันสมัยแสดงลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดิน และแสดงความละเอียดอ่อนของระบบนิเวศน์ การสร้างการยอมรับร่วมกัน โดยใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์จากสารสนเทศภูมิศาสตร์และการสำรวจพื้นที่ การกำหนดแนวเขต (Demarcation) ที่ชัดเจนระหว่างพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ผ่อนปรน

๒.๓.๑๑ การบังคับให้เป็นไปตามข้อตกลงร่วมกัน ด้วยรูปแบบของการจัดการร่วม (Joint Management of Protected Area)

๓. ประเด็นคำถามมุมมองต่อการพัฒนาและข้อเสนอแนะ

๓.๑ มุมมองต่อการพัฒนาในแต่ละระดับ

๓.๑.๑ ในระดับครัวครัว บทบาทในครอบครัว ทำแปลงผสมผสาน และระบบเกษตรกรรมยั่งยืน ในรูปแบบเกษตรป่าไม้ ปลูกสร้างสวนป่า เน้นการสร้างจิตสำนึกตั้งแต่เด็ก

๓.๑.๒ ในระดับชุมชน ต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของในทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์และหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องดูแล พื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากพื้นที่ป่าอย่างมองว่าเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภาครัฐ การสร้างความรู้ ความเข้าใจแก่ประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพราะเมื่อภาคประชาชนเข้าใจและได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรป่าไม้อย่างผลในการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรป่าไม้

๓.๑.๓ ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรด้านการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ มีความรู้ด้านวิชาการที่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักวิชาการที่ดี สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ รวมถึงเป็นที่ปรึกษาให้กับประชาชน ในด้านของงบประมาณควรจัดสรรส่วนการจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากกว่าเดิม อาจจะตั้งเป็นร้อยละ ของงบประมาณทั้งหมดขององค์กรตามความเหมาะสม ควรมีการแก้ไข กฎระเบียบ กติกา ที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีสิทธิ์ที่จะสนับสนุนกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ภายใต้การกำกับดูแล ตรวจสอบขององค์กรส่วนราชการที่เกี่ยวข้องอย่างเคร่งครัด ดังกล่าวข้างต้นเพราะสรรพสิ่งล้วนเกี่ยวพันกัน เพราะบทเรียนในพื้นที่จังหวัดน่านหากปล่อยให้หน่วยงานตามภารกิจเป็นผู้ดำเนินการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยลำพังแล้วจะไม่สามารถรักษาสัมบัติของประเทศชาติส่วนรวมได้ ควรสนับสนุนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นกลไกหลักในการที่จะพิถีพิถัน ประสานความร่วมมือให้เกิดการทำงานอย่างบูรณาการทุกภาคส่วนในพื้นที่ชุมชน และจะต้องมีบทบาทในการออกข้อบัญญัติเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมออกข้อบัญญัติด้านงบประมาณในการทะนุบำรุง ดูแลรักษา พื้นฟูสิ่งแวดล้อม

๓.๑.๔ ในระดับหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน ภาคธุรกิจ ในระดับจังหวัด ควรมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนา ทุกภาคส่วนต้องมีความเข้าใจว่า ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีความสำคัญต่อคุณภาพชีวิตอย่างไร มีความเกี่ยวพันกันอย่างไร เข้าใจถึงขีดความสามารถของทรัพยากรที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ การใช้ประโยชน์อย่างไร จึงจะสามารถก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและยั่งยืนที่สุด และทุกภาคส่วนต้องให้ความสำคัญและร่วมมือกัน

๓.๑.๕ ในระดับชาติ กฎหมาย ระเบียบ/นโยบาย ด้านนโยบายของรัฐบาล ระเบียบ กฎหมาย ที่เกี่ยวข้องกับด้านทรัพยากรป่าไม้ ที่มีอยู่ในปัจจุบันก็มีความรัดกุมอยู่แล้ว หากมีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มข้น จริงจัง จะทำให้การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เป็นไปตามนโยบายได้ แต่ต้องมีการทบทวนในบางอย่างเช่น ขอบเขตป่าสงวนควรมีการสำรวจเขตป่าสงวนใหม่ ให้เป็นไปตามความเป็นจริง ตรงไหนพื้นที่ป่า ตรงไหนชุมชนที่อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น อำเภอนครหลวง จังหวัดน่าน ปรับปรุงแนวเขตป่าสงวนที่ได้ประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของประชาชน ให้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ป่าคงสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน ต้องยึดถือหลักความจริงที่ปรากฏในแต่ละพื้นที่ กฎหมายควรเปิดช่องให้แก้ไข ผ่อนปรนได้เพราะโดยหลักการกฎหมายเพียงอย่างเดียวไม่สามารถปกป้องทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านได้ เนื่องจากไม่สามารถตอบข้อคำถาม ความจำเป็นต้องใช้พื้นที่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าได้เช่นการกำหนดขอบเขตป่าไม้ ขอบเขตชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ กำหนดพื้นที่ลาดชันตามความลาดชัน แต่สำหรับบางจังหวัดไม่มีพื้นที่ดังกล่าว สามารถให้เอกสารรับรองสิทธิ์แก่ประชาชนในพื้นที่และได้รับการช่วยเหลือจากภาครัฐ ส่วนพื้นที่จังหวัดน่านส่วนใหญ่เมื่อเกิดมาก็มีความผิดติดตัวทันทีนั่นคือเกิดในพื้นที่ป่าไม้

๓.๒ แนวทางการพัฒนาในภาพรวมและข้อเสนอแนะ

๓.๒.๑ ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่มักจะถูกนำโดยนโยบายและแนวทาง ในการปฏิบัติจากภาครัฐ ส่วนราชการต่างๆ โดยมีนโยบายต่างๆ ที่แตกต่างหลากหลายลงสู่พื้นที่ ในระดับพื้นที่บทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด จำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการการปฏิบัติในพื้นที่ให้เกิดความเป็นเอกภาพของส่วนราชการ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการบูรณาการและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยใช้สภาพปัญหาเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้ง ในการแก้ไขปัญหา และมองสภาพปัญหาในเชิงองค์รวม (Holistic) ยกตัวอย่างเช่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน มีแนวนโยบายในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ การดำเนินการตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ การจัดการป่าเสื่อมสภาพ บนพื้นที่สูงชัน นโยบายการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินป่าไม้เชิงพื้นที่ การตัดไม้ยางพาราในเขตป่า โครงการของภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เป็นต้น เหล่านี้จึงเป็นบทบาทของผู้นำในพื้นที่ ที่จะต้องมีการบูรณาการการปฏิบัติงาน บุคลากร และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนซึ่งจะสามารถทำให้แก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดการมีส่วนร่วม และเกิดการพัฒนาคอนภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

๓.๒.๒ เนื่องจากพื้นที่จังหวัดน่านจัดเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ ความเป็นพิเศษเฉพาะตัว ควรมีการประกาศให้เป็นพื้นที่ควบคุมสิ่งแวดล้อมพิเศษ มีระเบียบ

บางอย่างที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เช่น การห้ามใช้สารเคมีทางการเกษตรบางชนิดในพื้นที่ต้นน้ำ เพราะโดยบริบทของจังหวัดน่านมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นควรมีการพิจารณาเป็นกรณีเฉพาะการประกาศห้ามให้ยาฆ่าหญ้าในพื้นที่การเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำอย่างเด็ดขาด มีหน่วยงานเข้าไปบังคับใช้ระเบียบอย่างเข้มข้น ก็จะเป็นการช่วยลดสารเคมีปนเปื้อนในดินและน้ำของจังหวัดคุณภาพชีวิตโดยรวมของคนจังหวัดน่านก็จะดีขึ้น สืบเนื่องจากการห้ามใช้ยาฆ่าหญ้าก็จะทำให้ประชาชนที่บุกรุกไปทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำมีข้อจำกัดเรื่องแรงงานในการจัดการพื้นที่เพาะปลูก ก็จะหันมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ใช้พื้นที่เยอะ มาเป็นการเกษตรที่ใช้พื้นที่น้อยแรงงานน้อย ได้ผลตอบแทนสูงทดแทนจะเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนไปอย่างยั่งยืน เป็นต้น

๓.๒.๓ ความขัดแย้งในข้อกฎหมายเองแต่ละฉบับก่อให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ อาทิ พรบ.ป่าไม้ พ.ศ. ๒๕๘๔ กำหนดคำจำกัดความพื้นที่ป่าไม้ มีหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าไม้ แต่ พรบ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. ๒๕๗๕ ยอมรับความเป็นมนุษย์ให้การยอมรับเป็นประชากรแห่งรัฐ ให้การสนับสนุนสาธารณูปโภคพื้นฐาน ยอมรับกระบวนการทางปกครอง เช่น ยอมรับคะแนนผลการเลือกตั้ง ผลการลงประชามติตามกฎหมาย แต่จำกัดสิทธิการเข้าถึงซึ่งทรัพยากรและการพัฒนา เป็นต้น แต่ทรัพยากรธรรมชาติมีความเกี่ยวพันกัน เช่น น้ำไหลจากต้นน้ำสู่กลางน้ำปลายน้ำตามลำดับ ทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ แต่การบริหารจัดการถูกจัดหมวดหมู่พื้นที่มิให้มีการล่วงล้ำโดยเด็ดขาด เป็นต้น ควรมีการแก้ไขกฎระเบียบ ข้อกฎหมาย เปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานอย่างมีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์และนิติศาสตร์โดยองค์กรต่างๆ โดยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ เทคโนโลยีการสื่อสารที่สามารถตรวจสอบได้ทุกเวลา

๓.๒.๔ ปัจจุบันมีหน่วยงาน และภาคเอกชน ต่างๆ เห็นความสำคัญของการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวให้คนจิตอาสา รุ่นใหม่เข้ามามีบทบาท หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น ในส่วนขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านก็มีโครงการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ภายใต้เงื่อนไขที่จะต้องดำเนินการต่อเนื่องจนกว่าจะเห็นผลโครงการฟื้นฟูป่าในพื้นที่ต่างๆ ขององค์การบริหารส่วนจังหวัดน่าน จะมีการตั้งงบประมาณทั้งในการปลูก และการดูแลหลังการปลูกเป็นการต่อเนื่อง ๕ - ๗ ปี เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินงาน มีการทำ MOU ร่วมกับชุมชน เพื่อให้ความมั่นใจกับชุมชน ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นในการดำเนินโครงการต่างๆ จะอยู่ที่ความล่าช้าในขั้นตอนการขออนุญาตเข้าดำเนินโครงการจากหน่วยงานที่รับผิดชอบพื้นที่ เช่น กรมป่าไม้ กรมอุทยานฯ ทำให้บางโครงการไม่สามารถดำเนินการได้ทำให้งบประมาณที่จัดสรรไว้ไม่ได้ใช้

สรุป

สภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน อาจมองได้ว่ามีลักษณะเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่มีความสลับซับซ้อนเกี่ยวข้องกับปัญหาอื่นๆ ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม การกำหนดนโยบายในระดับต่างๆ ระเบียบกฎหมาย และทิศทางในการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะในมิติเรื่องเศรษฐกิจ การสร้างรายได้ และพัฒนาชีวิต อาชีพ และความเป็นอยู่ของพี่น้องประชาชน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อการลดลงของพื้นที่ป่าไม้ในจังหวัดน่านอย่างมีนัยยะสำคัญ นอกจากนี้ ยังพบว่าพื้นที่ป่าของจังหวัดน่าน มีความสำคัญในฐานะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารของพื้นที่ภาคเหนือ และเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำน่าน ซึ่งเป็นปริมาณน้ำที่สำคัญกว่าร้อยละ ๔๐ - ๔๕ ของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งหล่อเลี้ยงพื้นที่ลุ่มภาคกลาง ดังนั้น การอนุรักษ์ พื้นที่พุ่มทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านจึงมีความสำคัญต่อประเทศไทยเป็นอย่างมากในภาพรวม

จากผลการสัมภาษณ์และการวิจัยเอกสาร จึงเห็นได้ว่า การกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหา การอนุรักษ์ พื้นที่พุ่มทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน จึงต้องมีการวิเคราะห์สภาพปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยเริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์นโยบายในระดับชาติ ข้อจำกัดด้านระเบียบ กฎหมาย เงื่อนไขและข้อจำกัดในด้านการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ปัญหาความยากจน ปัญหาที่ดินทำกิน การพัฒนารายได้ ตลอดจนทิศทางการพัฒนาของรัฐบาลและการเจริญเติบโตของพื้นที่ โดยการแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้านในทุกมิติ โดยการมีส่วนร่วมของของทุกภาคส่วน และการพัฒนาบทบาทของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาควิชาการ และภาคประชาชนในพื้นที่เป็นสำคัญในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย จึงจำเป็นต้องเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน และเป็นการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสมต่อไป

บทที่ ๔

แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านในช่วงที่ผ่านมา

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในช่วงที่ผ่านมา โดยสามารถกำหนดเป็น ๒ ประเด็นสำคัญ คือ

๑. ปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานที่ผ่านมาและแนวทางการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน ดังนี้

ตารางที่ ๔ - ๑ สภาพปัญหา และแนวทางการแก้ไขทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน

ที่	สภาพปัญหา	แนวทางการแก้ไข
๑	ปัญหาการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่ต้นน้ำทำไร่เลื่อนลอยสูง ขยายพื้นที่ปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ เช่น ข้าวโพด ยางพารา ฯลฯ การลักลอบตัดไม้ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม	๑) การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ โดยการปลูกป่าเพิ่ม และฟื้นฟูสภาพป่า ๒) การป้องกันดูแลรักษาป่าไม้เพื่อลดการบุกรุกทำลายพื้นที่ผืนป่า โดยการป้องกันและปราบปรามการบุกรุกทำลายป่า ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ การสร้างเครือข่ายอนุรักษ์ รวมถึงสร้างจิตสำนึกให้แก่เยาวชนและชุมชน ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพทางเลือก ๓) การป้องกันและแก้ไขปัญหาหมอกควันและไฟป่า ๔) อนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๕) การพัฒนาคน ๖) การพัฒนาอาชีพ
๒	ปัญหาการอ้างสิทธิ์ในขอบเขตที่ดินทำกินที่ไม่แน่นอนส่งผลให้มีการบุกรุกและทำลายป่าเพิ่มขึ้น	๑) หน่วยงานรับผิดชอบต้องเร่งรัดดำเนินการสำรวจตรวจสอบและรับรองสิทธิการถือครองที่ดินของราษฎร ๒) จัดให้มีหน่วยงานที่มีหน้าที่โดยตรงให้ชัดเจนและมีเอกภาพในการจัดการในระดับพื้นที่ ๓) ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเร่งดำเนินการ เช่น ป่าไม้ ตำรวจ ปกครอง ท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในท้องที่ทำความเข้าใจผู้บุกรุกถึงผลเสียอย่างต่อเนื่องและบังคับกฎหมายอย่างเคร่งครัด ๔) เร่งรัดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำแนวเขตที่ชัดเจนเป็นที่ยอมรับของผู้บุกรุก หรือทำ MOU กับผู้บุกรุก ถ้ามีการบุกรุกต้องยึดคืนและดำเนินคดีโดยเด็ดขาด

๒. แนวทางการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน ดังนี้.-

ตารางที่ ๔ - ๒ แนวทางการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน

ที่	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
๑	การอนุรักษ์ฟื้นฟูและป้องกันทรัพยากรธรรมชาติและ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า รวมทั้งลดจำนวนป่าไม้ที่ถูกทำลายผ่านการบูรณาการของภาคประชาชน	๑) พื้นที่ป่าไม้เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕ ๒) แก้ไขปัญหาหมอกควันจากการเผาและถางป่า ๓) มีการบูรณาการบริหารจัดการน้ำในหน้าแล้งและฤดูน้ำหลากอย่างเป็นระบบ
๒	การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นอัตลักษณ์ของจังหวัดได้รับการฟื้นฟู ตลอดจนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ รวมทั้งมีการตลาด ประชาสัมพันธ์และการบริหารจัดการท่องเที่ยวให้เป็นมาตรฐานและอำนวยความสะดวกและปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว	๑) รายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๐ ๒) แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่เป็นอัตลักษณ์ได้รับการพัฒนา ๓) ประชาชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ๔) มีแหล่งท่องเที่ยวใหม่เพิ่มขึ้น
๓	พัฒนาสินค้าชุมชน (OTOP) พัฒนาปัจจัยการผลิต ศักยภาพผู้ประกอบการ/บุคลากร รวมทั้งพัฒนาช่องทางการตลาดแก่สินค้า OTOPT ให้มีมาตรฐานสามารถแข่งขันทั้งในและต่างประเทศได้	๑) ยอดจำหน่ายสินค้า OTOPT เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕ ๒) สินค้า OTOPT ได้รับการพิจารณาให้เป็น OTOPT ๕ ดาวเพิ่มขึ้น ๓) อัตราการสั่งจองและช่องทางการจัดจำหน่ายเพิ่มขึ้น
๔	การพัฒนาด้านการค้า/ความมั่นคงตามแนวชายแดนเพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน ตลอดจนพัฒนาระบบบริหารจัดการปัจจัยพื้นฐานและสร้างแรงจูงใจให้เกิดการลงทุนตามแนวชายแดน รวมทั้งป้องกันการลักลอบการค้าสินค้าผิดกฎหมายตามแนวชายแดน	๑) การค้าต่างประเทศเพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๐ ๒) เพิ่มเครือข่ายป้องกันยาเสพติด ลดอาชญากรรมที่เกิดขึ้นตามแนวชายแดน ๓) เพิ่มการพัฒนาความร่วมมือตามแนวชายแดน
๕	การพัฒนาด้านการเกษตรปลอดภัยมีการถ่ายทอดความรู้ด้านการปรับปรุงดินและบริหารจัดการน้ำ รวมทั้งการวิจัยและพัฒนา ตลอดจนแปรรูปและพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้าประเภทเกษตร	๑) เกษตรกรในพื้นที่ ๑๕ อำเภอ ในจังหวัดมีรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้นร้อยละ ๕ ๒) มีการพัฒนาแหล่งน้ำรวมทั้งโครงสร้างพื้นฐานด้านการเกษตร ๓) สินค้าเกษตรมีมาตรฐานและปราศจากสารตกค้างปลอดภัยในการบริโภค
๖	โครงการเมนูทางเลือก การเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน ๑๔ เมนู + ๔ ประชากรรัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่ป่า และหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน	โครงการย่อยเป้าหมาย ประกอบด้วย ๑) ฟื้นฟูป่าอนุรักษ์ ๒) ฟื้นฟูป่าสงวนแห่งชาติ ๓) ป่าชุมชนเศรษฐกิจและใช้สอย ๔) ชุมชนดูแลป่า ๕) สานพลังประชารัฐ พัฒนาเศรษฐกิจน่าน

ตารางที่ ๔ - ๒ แนวทางการพัฒนาด้านทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมอย่างรอบด้าน

ที่	กิจกรรม	ผลการดำเนินงาน
		๖) ศูนย์พัฒนาชาวเขา จ.น่าน ๗) โครงการพระราชดำริ กรมป่าไม้ ๘) โครงการพระราชดำริ กรมอุทยาน ๙) โครงการสวมหมวก ใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้น ๑๐) สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ดินดอย ๑๑) นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ๑๒) พี่ช่วยน้องป้องกันป่า ๑๓) อาสาสมัครรักษ์ผืนป่า ๑๔) โครงการปลูกไม้ทดแทนการปลูกข้าวโพด ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง +๑. พลิกฟื้นคืนผืนป่า ประชาธิปไตย +๒. นวัตกรรมเพิ่มพื้นที่สีเขียวผ่านโครงการ ปลูกป่าทรงมหาดไทยใช้เทคโนโลยี ๓ ผสาน +๓. โครงการนำร่องฟื้นคืนเขาหัวโล้นน่านด้วย ธนาкарต้นไม้ +๔. โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ทั้งนี้ โดยมีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน ในแต่ละโครงการย่อย เพื่อก่อให้เกิดช่องทาง ที่หลากหลายในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

การวิเคราะห์แผนงาน โครงการ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน

การวิเคราะห์แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน จำเป็นที่จะต้องพิจารณา
 แนวนโยบาย แผนงาน โครงการ และมาตรการทางกฎหมายต่างๆ ซึ่งได้ถูกถ่ายทอดลงสู่การปฏิบัติ
 ในพื้นที่จังหวัดน่าน โดยมีนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่สำคัญในพื้นที่ ได้แก่

๑. การดำเนินตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ จังหวัดน่าน (คทช.จังหวัดน่าน)

โดยจังหวัดน่าน ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายที่ดินจังหวัด (คทช.จังหวัด)
 จังหวัดน่าน การแต่งตั้งคณะกรรมการนโยบายที่ดินจังหวัดน่าน (คทช.จังหวัด) ระดับอำเภอ
 การดำเนินการออกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาและคณะทำงานเพื่อจัดเตรียมพื้นที่ดำเนินการ
 ตามนโยบายที่ดินจังหวัดน่าน (คทช.จังหวัด) ระดับพื้นที่ จำนวน ๔๕ ตำบล ทั้ง ๑๕ อำเภอ
 ของจังหวัดน่าน โดยมีการแต่งตั้งคณะทำงานประชาสัมพันธ์ โดยทีมประชาสัมพันธ์ “ทีมน่านป่า”
 ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ความเข้าใจ ตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) เพื่อจัดที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้ที่ไม่มีที่
 ทำกิน และที่อยู่อาศัย ในพื้นที่จังหวัดน่าน จำนวน ๔๕ตำบล ทั้ง ๑๕ อำเภอ ของจังหวัดน่านทั้งนี้

จังหวัดน่าน ได้ดำเนินการขออนุญาตใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าไม้ ตามมาตรา ๑๖พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๗ แล้ว จำนวน ๑๐ ตำบล ได้รับอนุญาตจากกรมป่าไม้แล้ว จำนวน ๖ ตำบล โดยมีองค์ประกอบการเลือกพื้นที่ ๔ ประการ ดังนี้

๑. ประชาชนต้องมีส่วนร่วมโดยตรง
๒. เป็นพื้นที่ที่ประชาชนไม่มีที่ทำกินจริง มีความยากจนจริง และอยู่ในเขตป่าจริง
๓. พื้นที่ยังมีปัญหาการพิสูจน์สิทธิให้ใช้ มติกรม. ๓๐ มิ.ย. ๒๕๔๑ มาเป็นหลักคิด
๔. เป็นพื้นที่ที่ประชาชนร่วมกันกำหนดขอบเขตได้อย่างชัดเจน โดยประมาณ ดังนี้
 - ๔.๑ ที่อยู่อาศัย ๒%
 - ๔.๒ ที่ทำกิน ๑๐%
 - ๔.๓ ป่าเศรษฐกิจ ๘%
 - ๔.๔ ป่าชุมชน ๒๐%
 - ๔.๕ ป่าอนุรักษ์หรือป่าไม้ถาวรไม่น้อยกว่า ๖๐%

๒. การจัดการป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น)

มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๗ กรกฎาคม ๒๕๕๘ ตามที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รายงานว่าในรอบ ๑๐ ปี ที่ผ่านมา พื้นที่ป่าไม้ต้นน้ำ ๑๓ จังหวัดภาคเหนือ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดแม่น้ำหลัก ๔ สาย คือ ปิง วัง ยม น่าน ถูกบุกรุกทำลายประมาณ ๘๐๖ ล้านไร่ ส่งผลให้เกิดปัญหาลำน้ำแห้งขอดในฤดูแล้งจนเกษตรกรในพื้นที่ราบไม่สามารถเพาะปลูกได้ ปัญหาน้ำป่าไหลหลากในช่วงฤดูฝนจนเกิดอุทกภัยและดินโคลนถล่ม และปัญหาการไหลปนเปื้อนของสารเคมีจาก ยาฆ่าหญ้า ยาฆ่าแมลง สู่พื้นที่ราบ สร้างความเสียหายคิดเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจกว่า ๔๖๙,๐๐๐ ล้านบาท รัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และได้สั่งการให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าว โดยมีแนวทางการจัดการป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น) ภายใต้วิสัยทัศน์ “เพิ่มพื้นที่สีเขียวบนพื้นที่ป่าต้นน้ำเสื่อมสภาพที่สูงชันอย่างยั่งยืน” โดยกำหนดยุทธศาสตร์การบูรณาการจัดการป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น) จำนวน ๗ ยุทธศาสตร์ ได้แก่

- ยุทธศาสตร์ที่ ๑ การสร้างความเข้าใจกับทุกภาคส่วน (กระทรวงมหาดไทย)
- ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การจัดระเบียบคนและพื้นที่ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)
- ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การป้องกันและรักษาป่า (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ การฟื้นฟูระบบนิเวศ (กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม)

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ การพัฒนาและส่งเสริมอาชีพ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์)

ยุทธศาสตร์ที่ ๖ การสร้างองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (กระทรวงศึกษาธิการ)

ยุทธศาสตร์ที่ ๗ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน (กระทรวงมหาดไทย)

ซึ่งกำหนดพื้นที่นำร่องในจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน ทั้งนี้คณะรัฐมนตรีได้สั่งการให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินมาตรการต่างๆ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน รวมทั้งคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับประชาชนพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นอันดับแรก

โดยจังหวัดน่าน มีพื้นที่ป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน ประมาณ ๑,๗๔๕,๑๗๙.๓๓ ไร่ อยู่ในชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ๑,๒ จำนวน ๑,๑๘๐,๘๕๙.๔๙ ไร่ ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำ ๓,๔ และ ๕ จำนวน ๕๖๔,๓๑๙.๘๕ ไร่ ซึ่งในพื้นที่เหล่านี้บางพื้นที่เป็นที่ตั้งของชุมชนต่างๆ ด้วยการจัดการพื้นที่ในจังหวัดน่านจึงมีความละเอียดอ่อนเป็นพิเศษ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อประชาชนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ดั้งเดิม จึงต้องมีการพัฒนาคนและพัฒนาป่าไม้ไปพร้อมกัน งานจึงจะสำเร็จ คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างมีความสุข เพื่อนำไปสู่แนวทาง “คนอยู่ ป่ายัง คนมั่งคั่ง ป่าสมบูรณ์” ซึ่งทางกรมป่าไม้ได้บริหารจัดการพื้นที่เหล่านี้ตามแนวทางโครงการหมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ตามแนวพระราชดำริ (ดำเนินการโดยพนักงานเจ้าหน้าที่ร่วมกับชุมชน) ซึ่งจะทำให้ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าอยู่ร่วมกับป่าไม้ได้อย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

๓. ภาพรวมการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน ในรอบปี พ.ศ.๒๕๕๙

ภาพรวมการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้จังหวัดน่าน ในรอบปี พ.ศ.๒๕๕๙ อาศัยการดำเนินการตามแนวทางในกฎกติกาปัจจุบันดำเนินการตามกฎหมายระเบียบมติคณะรัฐมนตรีและกฎหมายที่มีอยู่และแนวทางที่จะต้องปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมสามารถสรุปได้ดังนี้

๓.๑ แนวคิดสำคัญ คือ ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรที่ใช้แล้วสามารถปลูกทดแทนขึ้นมาใหม่ได้และจังหวัดน่านส่วนใหญ่พื้นที่เป็นภูเขา เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร จึงควรส่งเสริมให้ชุมชนปลูกต้นไม้เป็นอาชีพ ดีกว่าทำเกษตรกรรมอย่างอื่น ซึ่งจะได้ป่ากลับคืนมาด้วย โดยยึดหลักวิชาการในการบริหารจัดการ

๓.๒ การผ่อนผันให้ทำกินในพื้นที่เดิมโดยอนุโลมตามมติ ครม. วันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๔๑ และวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๔๒ และดำเนินการตามนโยบายคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)

๓.๓ ห้ามบุกรุกพื้นที่ใหม่และสงวนพื้นที่อนุรักษ์ไว้ให้เหมาะสมดูแลอย่างเข้มงวด
ไม่ให้มีการบุกรุกเพิ่มใหม่โดยเด็ดขาด

๓.๔ ดำเนินการเปิดยุทธการทวงคืนพื้นที่ป่าเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินป่าไม้
(การตัดไม้ยางพารา) พร้อมร่วมกันปลูกต้นไม้ทดแทน

๓.๕ ใช้แนวพระราชดำริในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม/
ยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต/ส่งเสริมพัฒนาอาชีพที่เหมาะสม

๓.๖ สนับสนุนให้ชุมชนดูแลป่าชุมชนใกล้บ้านส่งเสริมให้ชุมชนปลูกป่าและ
เก็บหาของป่าเป็นอาชีพ/ในพื้นที่ กรมสิทธิ/ในพื้นที่ป่าโซน E (เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจ)
(มีหลักเกณฑ์) คทช.

๓.๗ พื้นที่โซน E เขตพื้นที่ป่าเพื่อเศรษฐกิจให้เอกชนและประชาชนเช่า (ในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรม)
ปลูกป่าสร้างรายได้ โดยยึดหลักวิชาการ/ควบคุม (ตามหลักเกณฑ์) ประกอบด้วย ๒ กรณีคือ

๓.๗.๑ กรณีส่วนตัว กรณีพื้นที่ทำกินเดิม

๓.๗.๒ กรณีส่วนรวม ป่าชุมชนโดยชุมชนเป็นผู้ดูแลเก็บเกี่ยวผลประโยชน์
โดยตัดไม้ได้ขนาดเป็นรายได้และปลูกต้นไม้ทดแทนทุกปีมากกว่าที่ตัด ๑๐ เท่าขึ้นไป ใช้หลักวิชาการ/
จำกัดการตัดแต่ละปีมีกฎเกณฑ์

๓.๘ จำกัดสิทธิการถือครองทำกินในพื้นที่ป่าไม้ครอบครองครอบครัวยุคใหม่ไม่เกิน
๒๕ ไร่ (๕-๒๕ ไร่) โดยต้องเป็น ผู้อาศัยอยู่ในชุมชนเท่านั้น (รับรองโดยประชาคมหมู่บ้านในพื้นที่
โดยให้ทำเรื่องเช่าทุกแปลงพื้นที่ๆ เหลือ ให้กันพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้ให้ลูกหลานในอนาคต อีกส่วนที่เหลือ
ทำการฟื้นฟูป่า โดยการให้ผู้ครอบครองที่ดินเดิม เป็นผู้รับจ้างปลูกป่าเป็นอันดับแรก

๓.๙ พื้นที่ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ ๑,๒ ต้องมีการควบคุมที่ทำกินให้เข้มงวด
โดยยึดหลักวิชาการจัดการลุ่มน้ำฝน การบริหารจัดการ

๓.๑๐ มีการมอบอำนาจการใช้พื้นที่ป่าไม้กับผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน ในพื้นที่
ชั้นคุณภาพลุ่มน้ำชั้นที่ ๓,๔,๕ อนุญาตให้เช่าได้ไม่เกิน ๒๕ ไร่/ครอบครัว

๓.๑๑ ให้ค่าตอบแทนในกรณีปลูกป่าในที่ดินกรรมสิทธิ์หรือที่ที่ทางราชการอนุญาต
เหมือนเกษตรกรปลูกป่าเดิมและพัฒนาเป็นธนาคารต้นไม้ใช้เป็นคาร์บอนเครดิตในอนาคต

๓.๑๒ ใช้หลักวิชาการการจัดการลุ่มน้ำเข้ามาดำเนินการ เพื่อให้เกินความสมดุล
เหมาะสมกับเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ โดยออกกฎระเบียบหลักเกณฑ์
ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

๑. หลักการการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน

การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน จะต้องเกิดจากการสร้างความเข้าใจกับคน จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถ้าหากคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็จะส่งผลต่อการเกิดความเป็นเจ้าของ ไม่ถูกมองว่าเป็นของราชการ หรือของหน่วยงานใดๆ จากนั้น คนก็จะร่วมกันปกป้อง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของตน ควรบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในการบำรุงรักษาป่าไม้ ให้ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ คือ ต้องมีการส่งเสริมอาชีพที่เกื้อกูลให้ประชาชนอยู่กับป่าได้ เพราะวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนน่านก็อยู่ร่วมกับป่า การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ ควรมีทางเลือกที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนไว้รองรับ เช่น การทวงคืนพื้นที่ป่าที่ถูกประชาชนบุกรุก ต้องคิดเผื่อด้วยว่าถ้าเค้ายึดพื้นที่ให้แล้วประชาชนจะมีรายได้จากทางไหนมาทดแทน

ภาครัฐควรเชื่อมั่นว่าชาวบ้านจัดการตัวเองได้ก่อน แล้วเกิดการเคารพภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างจริงจัง แล้วนำมาสู่การวางแผนร่วมตั้งแต่ต้นว่ามีชาวบ้านเป็นผู้ช่วยเหลือคนสำคัญของผู้เชี่ยวชาญ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนหรือฝ่ายไหนก็ตาม ทุกฝ่ายต้องเคารพความเป็นมนุษย์และศักดิ์ศรีของชาวบ้านก่อนเป็นอันดับแรกเพราะผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องดูแลรักษาป่าได้ดีที่สุด คือ ชาวบ้านในพื้นที่ที่อยู่กับป่าและได้ประโยชน์จากป่า และผู้ที่ทำหน้าที่ฟื้นฟูและปลูกป่าขึ้นมาใหม่ได้ดีที่สุดคือชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ป่า แม้พื้นที่ป่าจะมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นที่ดิน และ/หรือพื้นที่ป่าของรัฐก็ตาม เพียงแต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องแสวงหามาตรการการสร้างความแรงจูงใจ ทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้ประชาชนชนมีอาชีพ รายได้ และการปลูกป่าไปพร้อมๆ กัน หากมีการสร้างแรงจูงใจที่ดี และมีการจัดการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเป็นการคืนผืนป่าได้อย่างยั่งยืน แต่หากยังมีวิธีการฟื้นฟูผืนป่าและมีวิธีปฏิบัติการทวงคืนผืนป่า ด้วยวิธีการแยกคนออกจากป่า อย่างที่รัฐพยายามจะทำ ซึ่งวิธีคิดดังกล่าว อาจจะได้เพียงแค่ต้นไม้ แต่ในระยะยาวอาจเกิดความขัดแย้งและยิ่งส่งผลให้สถานการณ์ปัญหายิ่งซับซ้อนบานปลายได้

ควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการวางแผนจัดการปัญหาป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกันในทุกระดับ และในทุกด้าน ไม่ใช่เฉพาะหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบเท่านั้น เพราะการแก้ไขปัญหา การพัฒนา หรือการจัดการใดๆ จะประสบผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนคนจังหวัดน่าน หากเป็นดังนี้ได้ย่อมส่งผลอย่างแน่นอนต่อความรักความสามัคคีของชุมชน ความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ซึ่งในท้ายที่สุดก็ย่อมพัฒนาไปสู่การมีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ของผู้คนชาวจังหวัดน่านทั้งปัจจุบันและอนาคต

อย่างยั่งยืนต่อไปนอกจากนั้น ในปัจจุบันมีหน่วยงาน และภาคเอกชน ต่างๆ เห็นความสำคัญของการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวให้คนจิตอาสารุ่นใหม่ เข้ามามีบทบาท หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น

๒. ระดับการมีส่วนร่วมและรูปแบบ

๒.๑ ระดับสูงสุด ประชาชนและทุกภาคส่วนควรจะใช้สิทธิในการออกกฎหมายร่วมกันลงชื่อ ผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่น และกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้สิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนด

๒.๒ ระดับที่สอง ชุมชนท้องถิ่นหมายถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สามารถออกข้อบัญญัติด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมทั้งออกข้อบัญญัติงบประมาณในการส่งเสริม ดูแล ฟื้นฟู ทำนุบำรุง

๒.๓ ระดับสาม ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการเข้าไปทำกิจกรรมบำรุง ดูแล รักษา ปกป้อง ฟื้นฟูป่าไม้ นอกจากนั้นชุมชนยังต้องมีสิทธิเอกสารสิทธิที่ดินทำกิน เพื่อที่จะสามารถปลูกต้นไม้ หรือเพาะปลูกใดๆ ที่เป็นการดูแล รักษา ดูแล รักษา ไม่กระทบต่อสภาพแวดล้อม และชักชวนให้ชาวบ้านมีระบบการผลิตที่ยั่งยืน โดยระบบเกษตรแบบประณีต ได้ผลต่างตอบแทนที่สูงกว่า

๒.๔ รูปแบบการมีส่วนร่วมควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓. การพัฒนาตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน”

รูปแบบการมีส่วนร่วมควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งจากการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์สภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่าน แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านในช่วงที่ผ่านมา การวิเคราะห์แผนงาน โครงการ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน ทั้งหมดนี้ สอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งให้ความสำคัญกับเรื่อง การสร้างความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ การวิเคราะห์สภาพปัญหาเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้ง และการแก้ไขปัญหาในเชิงองค์รวม (Holistic) นอกจากนั้น การวิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ยังให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นเอกลักษณ์ในพื้นที่ของจังหวัดน่าน ปัญหาเฉพาะพื้นที่ ทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการแก้ไขปัญหา ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มาอย่างช้านาน และได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

โดยภาครัฐ ควรเน้นเรื่องการสร้างความเป็นเอกภาพในการดำเนินงานในระดับพื้นที่ การประมวลวิเคราะห์ภาพรวมของนโยบายในระดับประเทศที่ถูกถ่ายทอดลงสู่พื้นที่ ระเบียบ กฎหมายที่เกี่ยวข้อง ในขณะที่ภาคประชาชน ภาคเอกชน นักวิชาการ เริ่มให้ความสำคัญ และมีแนวโน้มเป็นส่วนสำคัญในการร่วมแก้ไขปัญหา รวมไปถึงการพัฒนาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย

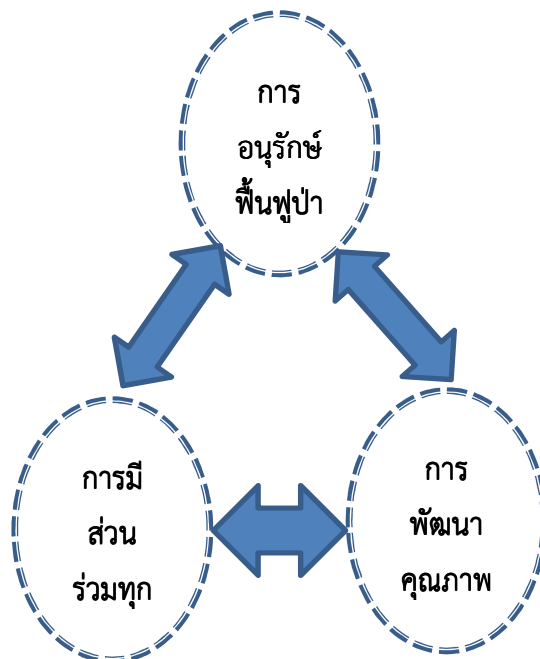
๓.๑ หลักการสำคัญของตัวแบบ

๓.๑.๑ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้หมายถึง การมุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูตามหลักการของระบบนิเวศวิทยาป่าต้นน้ำ ดิน สัตว์ป่า ตามหลักวิชาการ เนื่องจากป่าไม้นานถือเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศปลายน้ำอย่างมีนัยยะสำคัญ

๓.๑.๒ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน หมายถึง การให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และดำเนินการโดยปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์กรความรู้ และทัศนคติระหว่างกัน ภายใต้กลไกประชารัฐ ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓.๑.๓ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน หมายถึง การมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของประชาชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ โดยการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้อย่างยั่งยืนและชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีชีวิตอย่างครบวงจรส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกับป่า

แผนภาพที่ ๔ - ๑ แสดงหลักการสำคัญของตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อนานอย่างยั่งยืน”

๓.๒ กิจกรรม “เมนูทางเลือก การเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน ๑๔ เมนู + ๔”

ซึ่งถือเป็นโครงการใหญ่ในการสร้างความเป็นเอกภาพเชิงนโยบาย และการปฏิบัติในระดับพื้นที่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่ป่า และหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน โครงการย่อยเป้าหมายประกอบด้วย

- ๓.๒.๑ พื้นฟูป่าอนุรักษ์
- ๓.๒.๒ พื้นฟูป่าสงวนแห่งชาติ
- ๓.๒.๓ ป่าชุมชนเศรษฐกิจและใช้สอย
- ๓.๒.๔ ชุมชนดูแลป่า
- ๓.๒.๕ สานพลังประชารัฐ พัฒนาเศรษฐกิจน่าน
- ๓.๒.๖ ศูนย์พัฒนาชาวเขา จ.น่าน
- ๓.๒.๗ โครงการพระราชดำริ กรมป่าไม้
- ๓.๒.๘ โครงการพระราชดำริ กรมอุทยาน
- ๓.๒.๙ โครงการสวมหมวก ใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้น
- ๓.๒.๑๐ สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนดอย
- ๓.๒.๑๑ นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)
- ๓.๒.๑๒ พี่ช่วยน้องป้องกันป่า
- ๓.๒.๑๓ อาสาสมัครรักษาดินป่า
- ๓.๒.๑๔ โครงการปลูกไม้ทดแทนการปลูกข้าวโพดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
- +๑. พลิกฟื้นคืนผืนป่า ประชารัฐน่าน
- +๒. นวัตกรรมเพิ่มพื้นที่สีเขียวผ่านโครงการปลูกป่าทรงมหาดไทยใช้

เทคโนโลยี ๓ ผสาน

- +๓. โครงการนำร่องฟื้นคืนเขาหัวโล้นน่านด้วยธนาкарต้นไม้
- +๔. โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

ทั้งนี้ โดยมีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจนในแต่ละโครงการย่อย เพื่อก่อให้เกิดช่องทางที่หลากหลายในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

แผนภาพที่ ๔ - ๒ แสดงรายละเอียดตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อนานอย่างยั่งยืน”

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อน่านอย่างยั่งยืน”

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
๑. พื้นฟูอนุรักษ์ป่า ต้นน้ำลำธารในเขต ป่าอนุรักษ์	- การเพิ่มพื้นที่สีเขียว ตามแนวพระราชดำริ	๑. นายประกิต มณีวัฒนเศรษฐ์ โทร ๐๘๑ - ๘๘๓๔๕๘๘ ๒. นายวิทยา ไพศาลศักดิ์ โทร ๐๘๕ - ๖๘๖๘๕๔๘	- สำนักบริหารพื้นที่ อนุรักษ์ที่ ๑๓ (แพร่)
๒. พื้นฟูป่าเสื่อม โทรมในเขตป่าสงวน แห่งชาติ	- พื้นฟูป่าอนุรักษ์ดิน และน้ำ - สร้างป่าสร้างรายได้ - จัดตั้งป่าชุมชน - ปลุกป่าเศรษฐกิจ ชุมชน - หมู่บ้านป่าไม้แผนใหม่ ตามแนวพระราชดำริ	๑. นายประสิทธิ์ ท่าช้าง โทร ๐๖๑ - ๓๒๗๕๖๐๘ ๒. นายอนันต์ ปิ่นน้อย โทร ๐๘๖ - ๒๑๒๖๘๐๘ ๓. นายนิทรรศ เวชวินิจ โทร ๐๘๙ - ๙๖๑๒๙๗๔	- สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่ - ศูนย์ป่าไม้จังหวัดน่าน
๓. ป่าชุมชนเศรษฐกิจ และป่าใช้สอย	- โครงการพัฒนาพื้นที่ ต้นแบบบูรณาการ จังหวัดน่าน (โครงการ ปิดทองหลังพระ) - ส่งเสริมทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก - ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง - สร้างป่าสร้างรายได้	๑. คุณธนกร รัชตานนท์ โทร ๐๘๑ - ๖๐๓๘๔๘๗	- มูลนิธิปิดทองหลังพระฯ จ.น่าน - สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่
๔. ชุมชนดูแลป่า	- โครงการนาแลกป่า - ป่าชุมชน - เสริมศักยภาพองค์กร ชุมชน	๑. คุณสำรวย ผัดผล โทร ๐๘๖ - ๙๑๖๙๓๓๑	- มูลนิธิรักษ์เมื่อน่าน - สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
๕. สถานพลังประชารัฐ พัฒนาศรษฐกิจน่าน	- กลไกประสานงานเชิง ยุทธศาสตร์ของพหุภาคี เพื่อการพัฒนา - พัฒนาแหล่งน้ำ ร่วมกับ CSR ตอบแทน ชุมชน - ปลูกไผ่ กลัวยน้ำว่า แทนพื้นที่ปลูกข้าวโพด	๑. คุณสุภาพ สิริบรรสพ โทร ๐๘๑ - ๕๓๑๒๒๑๙	- ศูนย์ประสานงาน ประชาคมน่าน - สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่
๖. ศูนย์พัฒนาชาวเขา จังหวัดน่าน	- แผนงาน Green Sanien - สร้างฝายชะลอน้ำ - ฟื้นฟูป่า - พัฒนาคุณภาพชีวิต	๑. คุณวรพงศ์ เตชะบุญ โทร ๐๘๙ - ๙๕๖๙๗๓๙	- ศูนย์พัฒนาชาวเขา จ.น่าน - สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่ - สำนักบริหารพื้นที่ อนุรักษ์ที่ ๑๓ (แพร่)
๗. โครงการพระราชดำริ สังกัดกรมป่าไม้ ฯลฯ	- ดำเนินการตามแนว พระราชดำริ - ปลูกเยาวชน	๑. คุณชติชาย สมวงศ์อินทร์ โทร ๐๙๐ - ๔๕๙๙๙๑๙ ๒. คุณมานะ จิตฤทธิ์ โทร ๐๘๘ - ๕๔๗๙๖๘๖	- สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่
๘. โครงการพระราชดำริ สังกัดกรมอุทยาน แห่งชาติสัตว์ป่าและ พันธุ์พืช ฯลฯ	- ดำเนินการตามแนว พระราชดำริ	๑. พงเทพฤทธิ์ เรือนคำ โทร ๐๘๑ - ๘๘๘๑๘๘๔ ๒. นายวิทยา ไทศาลศักดิ์ โทร ๐๘๕ - ๖๘๖๘๕๕๘	- สำนักบริหารพื้นที่ อนุรักษ์ที่ ๑๓ (แพร่)

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
๙. โครงการสมหมวกใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้นจังหวัดน่าน	<p>พื้นที่ต้นน้ำ หมายถึงพื้นที่บนสุดของภูเขาให้ผู้เข้าร่วมโครงการเก็บรักษาหรือปลูกป่าประเภทไม้ใช้สอยตามความต้องการเพื่อกันพื้นที่ให้เป็นพื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ร้อยละ ๖๐ ของพื้นที่</p> <p>พื้นที่กลางน้ำ หมายถึงพื้นที่สำหรับทำการเกษตรหรือเลี้ยงสัตว์ตามบริบทชุมชนร้อยละ ๓๐ ของพื้นที่</p> <p>พื้นที่ปลายน้ำ หมายถึงพื้นที่ที่ติดกับลำห้วยซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำให้ผู้เข้าร่วมโครงการปลูกพืชหรือต้นน้ำไม้ที่สามารถเก็บกินเก็บใช้หรือใช้ประโยชน์ได้ร้อยละ ๑๐ ของพื้นที่</p>	๑. นายฉัตรภัทร พานิช โทร.๐๘๑-๘๘๒-๐๙๕๗ E-mail : thecpp ๒๐๒๐@gmail.com ID-line : the_ccp	<p>๑. บ้านงอบกลาง ต.งอบ อ.ทุ่งช้าง</p> <p>๒. บ้านป่าอ้อย</p> <p>๓. ป่าแลวหลวง อ.สันติสุข</p> <p>๓. บ้านดอนไชย (กลุ่มที่ ๑) ต.ป่าแลวหลวง อ.สันติสุข</p> <p>๔. บ้านดอนไชย (กลุ่มที่ ๒) ต.ป่าแลวหลวง อ.สันติสุข</p> <p>๕. บ้านดอนกลาง(กลุ่มที่ ๑) ต.ป่าแลวหลวง อ.สันติสุข</p> <p>๖. บ้านกัยคีรี ต.ป่าแลวหลวง อ.สันติสุข</p> <p>๗. บ้านพงษ์ ต.พงษ์ อ.สันติสุข</p> <p>๘. บ้านไร่ (กลุ่มที่ ๑) ต.อวน อ.ปัว</p>

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
	<p>รูปแบบการดำเนินงาน</p> <p>๑. Problem-based Learning : FBL เน้นกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบใช้ปัญหาในพื้นที่เป็นจุดเริ่มต้นเชื่อมโยงกับความรู้เดิมสร้างเป็นบทเรียนและหลักสูตรการเรียนรู้โดยมีครู ก (ผู้ประสานงานในพื้นที่) เป็นผู้ขับเคลื่อน</p> <p>กิจกรรม และเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกรในพื้นที่ไปพร้อมกันด้วยในแต่ละพื้นที่จะมีอย่างน้อย๑ ห้องเรียนๆ ละ ๘-๑๕ ครอบครัว ๕๐ -๘๐คน พื้นที่ ๑๐๐ไร่</p>	<p>กิจกรรม และเรียนรู้ร่วมกับเกษตรกร ในพื้นที่ไปพร้อมกันด้วยในแต่ละพื้นที่จะมี อย่างน้อย๑ ห้องเรียนๆ ละ ๘-๑๕ ครอบครัว ๕๐ -๘๐คน พื้นที่ ๑๐๐ไร่</p>	<p>๙. บ้านไร่ (กลุ่มที่ ๒) ต.อนอ.ปัว</p> <p>๑๐. บ้านดอนกลาง (กลุ่มที่ ๒) ต.ป่าแลวหลวง อ.สันติสุข</p>

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
	<p>๒. Family Farm เนื้อหาหลักในการเรียนรู้จะครอบคลุมตั้งแต่ส่วนยอดของภูเขาเป็นการฟื้นฟูและดูแลพื้นที่ป่าครอบคลุมถึงบริเวณพื้นที่ทำกิน เน้นเรื่องระบบเกษตรผสมผสานรายครัวเรือน</p> <p>๓. Wetland and Food Bank บริเวณปลายน้ำหรือริมลำห้วย มุ่งฟื้นฟูระบบนิเวศสำหรับการเป็นแหล่งอาหารของชุมชน การจัดการระบบน้ำสำหรับเกษตรกรรม</p> <p>๔. “Carbon Credit” ปีที่ ๕ จะมีกระบวนการที่ให้กลุ่มเป้าหมายได้นำต้นไม้เหล่านี้เข้าสู่ “โครงการธนาคารต้นไม้” เกษตรกรสามารถมีรายได้</p>		

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
๑๐. สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ดินดอย	- ป่า ๓ อย่าง ประโยชน์ ๔ อย่าง - เกษตรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer)	๑. พระครูสมคิดจารณธรรมโม โทร ๐๘๑๗๕๐๑๔๘๔	- ศูนย์เรียนรู้ชุมชนโป่งคำ วัดโป่งคำ - สำนักจัดการทรัพยากร ป่าไม้ที่ ๓ สาขาแพร่
๑๑. คณะกรรมการ นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช)	- พัฒนาป่า - พัฒนาคุณภาพชีวิตชุมชน - พัฒนางองค์ความรู้ - พัฒนาอาชีพนแลกป่า - พัฒนาสาธาณูปโภค	๑. คุณประสิทธิ์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง โทร ๐๘๑ - ๗๕๒๐๔๗๗ ๒. คุณมานิต ธนะวงศ์ โทร ๐๘๑-๑๑๑๓๑๔๖ ๓. คุณพิทยา จำปาแก้ว โทร ๐๘๑-๑๖๒๗๑๐๕	- สนง.ทส จ.น่าน - สนง.ที่ดิน จ.น่าน - สนง.สทกรม จ.น่าน - สนง. จ.น่าน
๑๒. พี่ช่วยน้องป้อง ผืนป่าน่าน	- ขอรับการสนับสนุน ๑. เป็นเงินสด ๒. ต้นพันธุ์พืช ๓. ต้นพันธุ์กาแฟ ๔. ต้นพันธุ์ไม้ผล ได้แก่ เงาะ, ลองกอง, ทุเรียน, อะโวคา โด, แมคคาเดเมีย, ลำไย, มะม่วงน้ำดอกไม้, มะม่วงหิม พานต์, กล้วยน้ำว้า, ส้มเขียวหวาน, มะขามเปรี้ยว, มะขามหวาน, ลิ้นจี่ ๕. ต้นพันธุ์ไม้ ได้แก่ ไผ่รวก, ไผ่ตง	๑. นายประดิษฐ์ ธนะขว้าง โทร ๐๘๙ - ๕๖๘๓๓๑๒	- สนง.เกษตร จ.น่าน - สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ ๓ สาขาแพร่
๑๓. อาสาสมัครรักษ์ ผืนป่า	- ฝ่าย แฝก - นานแลกป่า - พื้นฟูระบบนิเวศน์ - การพัฒนาอาชีพ	๑. นายสำเร็จ แก้วเทพ โทร ๐๘๙ - ๙๕๑๔๕๗๒ ๒. นายประดิษฐ์ เพชรแสงอนันต์ โทร ๐๘๑ - ๓๘๗๔๕๓๖	- อาสาสมัครพิทักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) จ.น่าน - สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ ๓ สาขาแพร่

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
๑๔. โครงการปลูกไม้ เพื่อแก้ไขปัญหา หัวไลน์ จังหวัดน่าน ตามปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียง	- ปลูกไม้แทนข้าวโพด - ในพื้นที่ ชั้นคุณภาพ ลุ่มน้ำ ๓๔,๕	๑. รอมรบ เซ็นน้อย โทร ๐๙๑ - ๖๒๙๐๘๕๕๕ ๒. คุณธนกร รัชตานนท์ โทร ๐๘๑ - ๖๐๓๘๔๘๘๗	- กอ.รมน.จ.น่าน - สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ ที่ ๓ สาขาแพร่ - สมาคมพัฒนาไม้ไทย
+๑. พริกพื้นคินผืน ป่าประชารัฐน่าน	- พัฒนาและสร้างอาชีพ ให้เกษตรกรมีรายได้ - พัฒนาแหล่งน้ำ สร้างฝาย ชะลอน้ำ ชุดบ่อ - ส่งเสริมการปลูกพืช เศรษฐกิจ ไม้ยืนต้น ประเภทไม้ผล - ส่งเสริม พัฒนาอาชีพ ด้านอื่นๆ	๑. นายเกรียงศักดิ์ เจตย์แปง โทร ๐๙๒ - ๒๔๖๘๓๔๘	- กลุ่มพริกพื้นคินผืนป่า ประชารัฐน่าน
+๒. นวัตกรรมเพิ่ม พื้นที่สีเขียวผ่าน โครงการปลูกป่าทรง มหาดไทยใช้เทคโนโลยี ๓ ผสาน	- นำเสนอวิธีการปลูกป่า แบบใหม่โดยน้อมนำพระ ราชดำรัสในสมเด็จพระเทพ รัตนราชสุดาฯ สยามบรมราช กุมารีในการประชุมรักษ์ป่า น่านครั้งที่ ๒ มาสร้างเป็น โมเดลหรือต้นแบบผ่านการ ทดลองในภาคสนาม - ทดลองปลูกป่าในรูปแบบ การปลูกป่าทรงมหาดไทยใช้ เทคโนโลยี ๓ ผสาน - การเพาะกล้าไม้ใส่เชื้อรา เอคโตไมคอร์ไรซ่าที่ เหมาะสมกับพื้นที่ป่าของ จังหวัดน่าน - ทดลองปลูกป่าในรูปแบบ การปลูกป่าทรงมหาดไทยใช้ เทคโนโลยี ๓ ผสาน	๑. ผศ. ดร.วิษณุ คนชื่อ โทร. ๐๘๑ - ๔๕๖๔๑๑๓	- ศูนย์เครือข่ายการเรียนรู้ เพื่อภูมิภาค จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
	- การเพาะกล้าไม้ใส่เชื้อรา เอคโตไมคอร์ไรซาที่ เหมาะสมกับพื้นที่ป่าของ จังหวัดน่าน		
+๓. โครงการนำร่องฟื้น คืนเขาหัวโล้นน่านด้วย ธนาคารต้นไม้	- คัดเลือกธนาคารต้นไม้ อำเภอละ ๑ สาขา ๑๕ อำเภอ ๑๕ สาขา - จัดทำเวทีปลูกต้นไม้ในใจ คน - ร่วมกันออกแบบวิธีการ ปลูกและการดำเนินงาน - จัดทำข้อตกลง - จัดหากกล้าไม้ปลูกและดูแล - จัดทำแผนที่รูปแปลงปลูก - จัดทำข้อมูลทะเบียนต้นไม้ - ประเมิน รับรองมูลค่าและ สนับสนุนค่าตอบแทน ๕ % ของมูลค่าต้นไม้ ๕ ปี - การบริหารจัดการโครงการ โดยร่วมกันโดยใช้รูปแบบ ธนาคารต้นไม้	๑. นายชนพฤกษ์ ธรรมดูล โทร. ๐๙๖ - ๒๑๐๘๑๓๔	- ศูนย์ประสานงานธนาคาร ต้นไม้ จังหวัดน่าน
+๔. โครงการพัฒนา พื้นที่สูงแบบโครงการ หลวง	- การอนุรักษ์และฟื้นฟู จัดการทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน - การพัฒนาคุณภาพชีวิต และอาชีพให้มีรายได้ พอเพียง - การสร้างชุมชนให้มีความ เข้มแข็งพึ่งตนเองได้อย่าง ยั่งยืน	๑. นายพินิจ เขียวตระกูล โทร ๐๘๘ - ๘๕๑๑๓๔๓ ๒. นายชวลิต สุทนต์ โทร ๐๘๘ - ๒๓๔๓๓๗๘	- สถาบันวิจัยและพัฒนา พื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ๑๑ โครงการ ๙ อำเภอ ๑. โครงการฯ ไป่งคำ อ.สันติสุข ๒. โครงการฯ แม่จริม อ.แม่จ ริม ๓. โครงการฯ สะเนียน อ.เมือง น่าน

ตารางที่ ๔ - ๓ แสดงรายละเอียดเมนูทางเลือก ๑๔ + ๔ การเพิ่มพื้นที่สีเขียวในจังหวัดน่าน
ตามตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อน่านอย่างยั่งยืน” (ต่อ)

แนวทาง/โมเดล	การดำเนินการ/ กิจกรรม	ผู้ประสานงาน	หน่วยงานที่รับผิดชอบ
	- ให้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น และความ หลากหลายทางชีวภาพ		๔. โครงการฯ บ่อเกลือ อบ่อเกลือ ๕. โครงการฯ ปางยางอบัว ๖. โครงการฯ วังไฟ อ.สองแคว ๗. โครงการฯ ถ้ำเวียงแก อ.สองแคว ๘. โครงการฯ น้ำแพง อ.ท่าวังผา ๙. โครงการฯ ชุนสถาน อนาถน้อย ๑๐. โครงการฯ น้ำแขวง อนาถมีน ๑๑. โครงการฯ น้ำเค็ม อนาถมีน

หมายเหตุ

๑. การดำเนินการในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่อุทยานแห่งชาติ ให้ดำเนินการ
ในลักษณะโครงการร่วมกับเจ้าของพื้นที่ (ม.๑๙)
๒. พื้นที่ที่จะดำเนินการผู้ประสานงานหรือผู้เสนอโครงการจะต้องทำความเข้าใจ
กับพี่น้องประชาชนให้เข้าใจตรงกัน
๓. อัตราค่าใช้จ่ายต่างๆ รวมทั้งค่าบำรุงดูแลรักษาผู้เสนอเมนูจะต้องคิดและชี้แจงให้กับ
ผู้สนับสนุนเข้าใจด้วย
๔. การปลูกป่าทุกชนิดจะต้องมีการบำรุงรักษาอย่างต่อเนื่องประมาณ ๙ ปี (หรือแล้วแต่
ข้อตกลงแต่ไม่ควรต่ำกว่า ๕ ปี)
๕. จังหวัดจะเป็นผู้ประสานงานเท่านั้นไม่รับเงิน แต่จะให้ติดต่อกับเจ้าของเมนูโดยตรง
(ผู้ดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่ป่าไม้ในพื้นที่)
๖. การส่งเสริมอาชีพเกษตรกรหน่วยงานสังกัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์จะต้อง
ร่วมรับรู้วางแผนด้วยทุกครั้ง
๗. ก่อนการทำงานและหลังการดำเนินงานเสร็จสิ้นขอให้รายงานจังหวัดทุกครั้ง
พร้อมแผนที่พิกัดและปริมาณ

สรุป

การวิเคราะห์แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องมีการประมวลแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การวิเคราะห์สภาพปัญหาของทรัพยากรป่าไม้ ในพื้นที่จังหวัดน่าน การศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน ในช่วงที่ผ่านมา และการวิเคราะห์แผนงาน โครงการ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่าน ทั้งหมดประมวลเป็นแนวทางในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนอย่างยั่งยืน โดยจากการวิเคราะห์สภาพปัญหาในพื้นที่จังหวัดพบว่า ปัญหาการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ เป็นปัญหาในเชิงโครงสร้าง (Structural Issues) ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาอื่นอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะปัญหาการประกอบอาชีพของประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาคุณภาพชีวิต นอกจากนี้ ในการแก้ไขปัญหาที่ขาดเอกภาพและขาดการบูรณาการการปฏิบัติในพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาและความยุ่งยาก ในการบริหารจัดการ และการปฏิบัติ ความสับสนของนโยบายในการแก้ไขปัญหาในแต่ละช่วงเวลา การบังคับใช้กฎหมายที่ขาดประสิทธิภาพ และตัวระเบียบ กฎหมายที่เกิดความซ้ำซ้อน ยุ่งยาก และไม่สามารถปฏิบัติได้จริงในบางพื้นที่ ประกอบกับ สภาพปัญหาเชิงพื้นที่ของจังหวัดน่าน ที่มีลักษณะเฉพาะ และมีความสำคัญในฐานะเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของประเทศ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน เหมาะสม เป็นเอกภาพ เพื่อบรรลุเป้าหมายในภาพรวมเดียวกัน ทำให้ทิศทางการปฏิบัติงานมีเอกภาพ ส่งเสริมสนับสนุนกัน ลดความซ้ำซ้อน และความสับสนในการดำเนินงาน รวมถึงเพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสม ถูกต้องเป็นทิศทางเดียวกันให้กับประชาชนในพื้นที่

การพัฒนาตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อน่านอย่างยั่งยืน” ถือเป็นแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับเรื่อง การสร้างความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ การวิเคราะห์สภาพปัญหาเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้ง และการแก้ไขปัญหาในเชิงองค์รวม (Holistic) นอกจากนี้ การมีรูปแบบกิจกรรม โครงการ ที่แตกต่างหลากหลาย และมีจุดเน้น วัตถุประสงค์หลักของแต่ละโครงการที่แตกต่างกัน แต่อยู่ภายใต้แนวคิดสำคัญ คือ **การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน** ทั้งหมดนี้ จึงทำให้เปิดกว้างให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ตามแนวทางที่เหมาะสมและสนใจ ซึ่งเป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความยั่งยืน และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างมั่นคงยั่งยืนอีกด้วย

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่จังหวัดน่าน สามารถสรุปและประมวลข้อเสนอแนะได้ ดังนี้

สรุป

๑. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย โดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน โดยเน้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่

๑.๑ การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติ พบว่านโยบายเกี่ยวกับป่าไม้และการปกครองรัฐหรือผู้บริหารระดับสูงปรับเปลี่ยนบ่อยครั้งมีการโอนอ่อนผ่อนปรน เช่น ผ่อนผันผู้ที่บุกรุกอาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน การชะลอการจับกุมผู้กระทำผิด ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาลุกลามต่อเนื่องออกไปมากขึ้นและประชาชนยังเชื่อว่าการมีพื้นที่แผ้วถางป่าจนเสื่อมโทรมแล้วในที่สุดรัฐก็ให้สิทธิครอบครองพื้นที่ผืนนั้น จึงทำให้เกิดความยุ่งยากแก่การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้นโยบายหลายๆ นโยบายยังสวนทางกับนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น นโยบายการจัดที่ดินอย่างเร่งรัด นโยบายกินที่อยู่ดีของประชาชน หรือนโยบายส่งเสริมไร่เพื่อการส่งออก ภาครัฐมีเงื่อนไขในการสนับสนุนในรอบ ๕-๑๐ ปี เช่น นโยบายจ่านา นโยบายการชดเชย นโยบายประกันราคา เป็นต้น ซึ่งในทางอ้อมส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้นนอกจากนั้น นโยบายในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนนตัดเข้าไปในพื้นที่ป่าไม้ พร้อมทั้งมีการขยายและพัฒนาในพื้นที่ ๒ ข้างถนน ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ อีกทั้งทำให้การบุกรุกและการลักลอบตัดไม้เป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น

๑.๒ ข้อระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับพบว่า ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ประกาศป่าเขตอุทยาน ไม่ได้กันเขตทำกิน เขตชุมชนก่อน จึงปรากฏว่าการประกาศเขตป่าทับที่ชุมชนทั้งพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัย ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อนแล้ว จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาที่จะเข้าไปทำกิจกรรมตามแนวทางการส่งเสริม ตามนโยบายของรัฐได้ นำสู่การเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานพัฒนาทั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริม ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการส่งเสริมพัฒนาในพื้นที่ได้ หากมีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มข้นจริงจัง จะทำให้การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เป็นไปตามนโยบายได้ แต่ต้องมีการทบทวนในบางอย่างเช่น ขอบเขตป่าสงวนควรมีการสำรวจเขตป่าสงวนใหม่ ให้เป็นไปตามความเป็นจริง ตรงไหนพื้นที่ป่าตรงไหนชุมชนที่อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงแนวเขตป่าสงวนที่ได้ประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของประชาชนให้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ป่าสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน

๑.๓ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตรพบว่า ความยากจนและการขาดโอกาสจากการขาดแคลนพื้นที่ทำกินอันเป็นที่มา

ของการบุกรุกพื้นที่ป่า ทางเลือก องค์ความรู้ ในการประกอบอาชีพหรือการทำเกษตรกรรม ตลอดจนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยวของรัฐบาล เช่น การประกันราคาข้าวโพด ทำให้จังหวัดน่านมีการบุกรุกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกข้าวโพด มากขึ้น ๓ เท่าตัวจาก ปี พ.ศ. ๒๕๔๘ – ปี ๒๕๕๒ โดยมีกลุ่มทุนผูกขาดขนาดใหญ่สนับสนุนการเกษตรเชิงเดี่ยวอีกด้วย ทำให้น่านเป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับ ๑ ของภาคเหนือ ประกอบกับ ความต้องการที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน สภาพทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวทำให้ที่ดินมีราคาสูงมากโอกาสที่ชาวบ้านจะหาซื้อที่ดินหรือเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรกรรม จึงเป็นไปได้ยากที่ดินส่วนใหญ่ตกเป็นของนายทุน ทำให้ชาวบ้านบุกรุกแผ้วถางป่าไม้ไม่มีที่สิ้นสุด ปัญหาเหล่านี้เองที่เป็นแรงขับให้ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้มีความรุนแรงมากขึ้นและต่อเนื่อง

๑.๔ การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วม ของ

ทุกภาคส่วน พบว่าการบริหารจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืนยังเป็นปัญหาสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ เนื่องจากเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ภาคราชการขับเคลื่อนโดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนประชาชนในพื้นที่ ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู นอกจากนี้ ยังอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชนในการบังคับใช้กฎหมาย ความเห็นแย้งในการเป็นเจ้าของทรัพยากรอันเป็นรากฐานแห่งปัญหาเป็นบริบทการใช้ที่ดินของจังหวัดน่านที่ส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน เพราะมีพื้นที่ที่ราษฎรอ้างว่าอยู่อาศัยและทำกินอยู่แต่รัฐนิยามว่าเป็นพื้นที่บุกรุกตามกฎหมายและไม่อาจแก้ไขได้จนถึงปัจจุบัน จังหวัดน่านมีทั้งหมด ๑๕ อำเภอ ๙๘ ตำบล ๘๙๐ หมู่บ้านประชากรทั้งหมด ๔๗๘,๕๐๗ คน

๑.๔.๑ มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ๓๕๖ หมู่บ้าน คิดเป็น ๔๐% ของหมู่บ้านทั้งหมด โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนประกาศเขตป่าสงวน ๓๔๕ หมู่บ้าน คิดเป็น ๙๗% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ตั้งอยู่หลังประกาศเขตป่าสงวน ๑๑ หมู่บ้าน คิดเป็น ๓% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน

๑.๔.๒ มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ๑๙ หมู่บ้าน คิดเป็น ๒.๑๓% ของหมู่บ้านทั้งหมด โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ๑๙ หมู่บ้าน คิดเป็น ๑๐๐% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์

๑.๔.๓ รวมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ จำนวน ๓๗๕ หมู่บ้าน คิดเป็น ๔๒.๑๓% ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด โดยตั้งอยู่ก่อนประกาศป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ ๓๖๔ หมู่บ้าน คิดเป็น ๙๗.๐๖% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ ตั้งอยู่หลังประกาศเขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ ๑๑ หมู่บ้าน คิดเป็น ๒.๙๓% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์

ในมุมมองของนิเวศวิทยา ป่าไม้น่านมีความสำคัญต่อประเทศไทยอย่างยิ่ง เพราะว่าเป็นที่ตั้งของป่าต้นน้ำใหญ่ ซึ่งมีมวลน้ำถึง ๔๐% ของมวลน้ำที่ลงไปรวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ฉะนั้นถ้าป่าต้นน้ำน่านมีปัญหาจะมีผลกระทบต่อนิเวศวิทยาต่อที่ราบภาคกลางไปด้วย และที่แน่นอนสถานการณ์ป่าไม้ที่ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ซับน้ำในป่าต้นน้ำไม่มี ทำในบางพื้นที่แห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ในบางพื้นที่เกิดอุทกภัยเนื่องจากน้ำป่าไหลหลาก นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากอาชีพปลูกข้าวโพด ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในวังวนหนี้ของสถาบันการเงินหลายๆ แห่งที่ปัจจุบันเข้าถึงได้ง่าย สุขภาพแย่งลงจากการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่องทุกปี ความสัมพันธ์ของคนกับป่าที่เคยอยู่ร่วมกันมาก่อน

ก็ถูกแยกออกจากกัน การมองคุณค่าของป่าเปลี่ยนไป ทั้งอุดมการณ์ วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญา และความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เปลี่ยนไปสู่เงื่อนไขใหม่ของการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบ ต่างคนต่างอยู่ วิธีการดำรงชีวิตมีความซับซ้อน และต้องพึ่งพากับภายนอก สูญเสียการพึ่งพาตนเอง และมีการแข่งขันสูง ภายใต้ค่านิยมการบริโภคแบบใหม่ ซึ่งทำให้กลไกของชุมชนอ่อนแอลงในที่สุด

๑.๕ การบริหารจัดการเชิงพื้นที่ที่ขาดเอกภาพ และขาดการบูรณาการอย่างแท้จริง ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่มักจะถูกนำโดยนโยบายและแนวทางในการปฏิบัติจากภาครัฐ ส่วนราชการต่างๆ โดยมีนโยบายต่างๆ ที่แตกต่างกันหลายลงสู่พื้นที่ ในระดับพื้นที่บทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด จำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการการปฏิบัติในพื้นที่ให้เกิดความเป็นเอกภาพ ของส่วนราชการ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการบูรณาการและการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยใช้สภาพปัญหาเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้งในการแก้ไขปัญหา และมองสภาพปัญหาในเชิงองค์รวม (Holistic) ยกตัวอย่างเช่น ในพื้นที่จังหวัดน่าน มีแผนนโยบายในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่ เป็นจำนวนมาก ได้แก่ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่างๆ การดำเนินการตามนโยบายที่ดินแห่งชาติ การจัดการป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน นโยบายการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินป่าไม้เชิงพื้นที่ การตัดไม้ยางพาราในเขตป่า โครงการของภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เป็นต้น เหล่านี้จึงเป็นบทบาท ของผู้นำในพื้นที่ที่จะต้องมีการบูรณาการการปฏิบัติงาน บุคลากร และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะภาคประชาชนซึ่งจะสามารถทำให้แก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม เกิดการมีส่วนร่วม และ เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

๒. ผลการวิจัยต่อบัตถุประสงค์ข้อที่ ๒. เพื่อศึกษาแนวทาง ยุทธศาสตร์ ในการฟื้นฟู ทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยใช้จังหวัดน่าน เป็นกรณีศึกษา พบแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑. แนวทางการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน จะต้องเกิดจากคน การสร้างความเข้าใจกับคน จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถ้าหากคน ส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็จะส่งผลต่อการเกิดความเป็นเจ้าของ ไม่ถูกมองว่าเป็นของราชการ หรือของหน่วยงานใดๆ จากนั้น คนก็จะร่วมกันปกป้อง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของตน ควรบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในการบำรุงรักษาป่า ไม้ ให้ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ คือ ต้องมีการส่งเสริมอาชีพที่เกื้อกูลให้ประชาชนอยู่กับป่าได้ เพราะวิถี ชีวิตดั้งเดิมของคนน่านก็อยู่ร่วมกับป่า การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ ควรมีทางเลือกที่สร้างรายได้ให้กับ ประชาชนไว้รองรับ เช่น การทวงคืนพื้นที่ป่าที่ถูกประชาชนบุกรุก จำเป็นต้องมีมาตรการในการสร้าง รายได้ทดแทน หรือการอยู่ร่วมกับป่าที่ยั่งยืนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

ภาครัฐควรเชื่อมั่นว่าชาวบ้านจัดการตัวเองได้ก่อน แล้วเกิดการเคารพภูมิปัญญา ชาวบ้านอย่างจริงจัง แล้วนำมาสู่การวางแผนร่วมตั้งแต่ต้นว่ามีชาวบ้านเป็นผู้ช่วยเหลือคนสำคัญของ ผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐและภาคเอกชนหรือฝ่ายไหนก็ตาม ทุกฝ่ายต้องเคารพความเป็นมนุษย์ และศักดิ์ศรีของชาวบ้านก่อนเป็นอันดับแรกเพราะผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องดูแลรักษาป่าได้ดีที่สุด คือ ชาวบ้านในพื้นที่ ที่อยู่กับป่าและได้ประโยชน์จากป่า และผู้ที่ทำหน้าที่ฟื้นฟูและปลูกป่าขึ้นมาใหม่ได้ดี ที่สุดคือชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ป่า แม้พื้นที่ป่าจะมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นที่ดิน และ/หรือพื้นที่ป่า

ของรัฐก็ตาม เพียงแต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องแสวงหามาตรการการสร้างความแข็งแรงจิตใจ ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้ประชาชนชนมีอาชีพ รายได้ และการปลูกป่าไปพร้อมๆ กัน หากมีการสร้างแรงจูงใจที่ดี และมีการจัดการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเป็นการคืนผืนป่าได้อย่างยั่งยืน แต่หากยังมีวิธีการฟื้นฟูป่าและมีวิธีปฏิบัติการทวงคืนผืนป่า ด้วยวิธีการแยกคนออกจากป่า อย่างที่รัฐพยายามจะทำ ซึ่งวิธีคิดดังกล่าว อาจจะได้เพียงแค่น้ำ แต่ในระยะยาวอาจเกิดความขัดแย้งและยิ่งส่งผลให้สถานการณ์ปัญหายิ่งซับซ้อนบานปลายได้

ควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วน ในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการวางแผนจัดการ ปัญหาป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกันในทุกระดับ และในทุกด้าน ไม่ใช่เฉพาะหน่วยงานของรัฐ ที่รับผิดชอบเท่านั้น เพราะการแก้ไขปัญหา การพัฒนา หรือการจัดการใดๆ จะประสบผลสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนคนจังหวัดน่าน หากเป็นดังนี้ได้ย่อมส่งผลอย่างแน่นอนต่อความรัก ความสามัคคีของชุมชน ความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ซึ่งในท้ายที่สุด ก็ย่อมพัฒนาไปสู่การมีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ของผู้คนชาวจังหวัดน่านทั้งปัจจุบัน และอนาคตอย่างยั่งยืนต่อไปนอกจากนั้น ในปัจจุบันมีหน่วยงาน และภาคเอกชนต่างๆ เห็นความสำคัญ ของการฟื้นฟูป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวให้คนจิตอาสารุ่นใหม่ เข้ามามีบทบาท หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูป่าไม้มากขึ้น

๒.๒ ระดับการมีส่วนร่วมและรูปแบบพบว่า

๒.๒.๑ ระดับสูงสุด ประชาชนและทุกภาคส่วนควรจะใช้สิทธิในการออก ฎหมาย ร่วมกันลงชื่อ ผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่น และกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนด

๒.๒.๒ ระดับที่สอง ชุมชนท้องถิ่นหมายถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สามารถ ออกข้อบัญญัติด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมกับออกข้อบัญญัติงบประมาณ ในการส่งเสริม ดูแล ฟื้นฟู ทำนุบำรุง

๒.๒.๓ ระดับสาม ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับ ภาครัฐ ในการเข้าไปทำกิจกรรมบำรุง ดูแล รักษา ปกป้องกัน ฟื้นฟูป่าไม้ นอกจากนั้นชุมชนยังต้องมีสิทธิ ในเอกสารสิทธิที่ดินทำกิน เพื่อที่จะสามารถปลูกต้นไม้ หรือเพาะปลูกใดๆ ที่เป็นการดูแล รักษา ดูแล รักษา ไม่กระทบต่อสภาพแวดล้อม และชักชวนให้ชาวบ้านมีระบบการผลิตที่ยั่งยืน โดยระบบ เกษตรแบบประณีต ได้ผลต่างตอบแทนที่สูงกว่าโดยลดการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยว ตามความต้องการของตลาดซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการทำลายพื้นที่ป่า

ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน และการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่น ทั้งหมดนี้จะเป็นตัวแสดงสำคัญในการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและครบวงจร

๓. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓. เพื่อนำเสนอตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อต่อยอดในการใช้ในพื้นที่ และปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป พบว่า ได้พัฒนาตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่านอย่างยั่งยืน” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ หลักการสำคัญของตัวแบบ

๓.๑.๑ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ หมายถึง การมุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟูตามหลักการของระบบนิเวศวิทยาป่าต้นน้ำ ดิน สัตว์ป่า ตามหลักวิชาการ เนื่องจากป่าไม้นานถือเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศปลายน้ำอย่างมีนัยยะสำคัญ

๓.๑.๒ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน หมายถึง การให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และดำเนินการโดยปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์กรความรู้ และทัศนคติระหว่างกัน ภายใต้กลไกประชารัฐ ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓.๑.๓ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน หมายถึง การมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของประชาชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ โดยการพัฒนาอาชีพการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและชีวิตความเป็นอยู่ วิถีชีวิตอย่างครบวงจร การส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกับป่า

๓.๒ กิจกรรม “เมนูทางเลือก การเพิ่มพื้นที่สีเขียวจังหวัดน่าน ๑๔ เมนู + ๔” ซึ่งถือเป็นโครงการใหญ่ในการสร้างความเป็นเอกภาพเชิงนโยบาย และการปฏิบัติในระดับพื้นที่บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมกับทุกภาคส่วน โดยกำหนดพื้นที่เป้าหมายในการเพิ่มพื้นที่ป่า และหน่วยงานที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน โครงการย่อยเป้าหมายประกอบด้วย

๓.๒.๑ พื้นที่ป่าอนุรักษ์

๓.๒.๒ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ

๓.๒.๓ ป่าชุมชนเศรษฐกิจและใช้สอย

๓.๒.๔ ชุมชนดูแลป่า

๓.๒.๕ สานพลังประชารัฐ พัฒนาเศรษฐกิจน่าน

๓.๒.๖ ศูนย์พัฒนาชาวเขา จ.น่าน

๓.๒.๗ โครงการพระราชดำริ กรมป่าไม้

๓.๒.๘ โครงการพระราชดำริ กรมอุทยาน

๓.๒.๙ โครงการสวมหมวก ใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้น

๓.๒.๑๐ สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ดินดอย

๓.๒.๑๑ นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.)

๓.๒.๑๒ พี่ช่วยน้องป้องกันป่า

๓.๒.๑๓ อาสาสมัครรักษ์ผืนป่า

๓.๒.๑๔ โครงการปลูกไม้ทดแทนการปลูกข้าวโพดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

+๑. พลิกฟื้นคืนผืนป่า ประชาัฐน่าน

+๒. นวัตกรรมเพิ่มพื้นที่สีเขียวผ่านโครงการปลูกป่าทรงมหาดไทย

ใช้เทคโนโลยี ๓ ผสาน

+๓. โครงการนำร่องฟื้นคืนเขาหัวโล้นน่านด้วยธนาคาร์บอนไม้

+๔. โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

ทั้งนี้ โดยมีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจนในแต่ละโครงการย่อย เพื่อก่อให้เกิดช่องทางที่หลากหลายในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

การพัฒนาตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่าอยู่ยั่งยืน” ถือเป็นแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้โดยการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้ความสำคัญกับเรื่อง การสร้างความเป็นเอกภาพในการบริหารจัดการ การวิเคราะห์สภาพปัญหาเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้ง และการแก้ไขปัญหาในเชิงองค์รวม (Holistic) นอกจากนี้ การมีรูปแบบกิจกรรมโครงการ ที่แตกต่างหลากหลาย และมีจุดเน้น วัตถุประสงค์หลักของแต่ละโครงการที่แตกต่างกัน แต่อยู่ภายใต้แนวคิดสำคัญ คือ **การอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าไม้ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน** ทั้งหมดนี้ จึงทำให้เปิดกว้างให้ทุกภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ตามแนวทางที่เหมาะสมและสนใจ ซึ่งเป็นการกระตุ้นการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ทำให้เกิดความยั่งยืน และสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างมั่นคง ยั่งยืนอีกด้วย

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในระดับชาติ/กฎหมาย ระเบียบ/นโยบาย

๑.๑ การสร้างจุดสมดุลในเชิงนโยบายระหว่างการพัฒนาฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำในจังหวัดน่าน และทิศทางการพัฒนาพื้นที่และส่งเสริมอาชีพประชาชน

๑.๒ การทบทวน ปรับปรุงกฎหมาย ล้าหลังที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ป่าไม้ปัจจุบัน เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติและพระราชบัญญัติอุทยาน ควรมีการทบทวนในบางข้อ เช่น ขอบเขตป่าสงวนควรมีการสำรวจเขตป่าสงวนใหม่ ให้เป็นไปตามความเป็นจริง ตรงไหนพื้นที่ป่าตรงไหนชุมชนที่อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุงแนวเขตป่าสงวนที่ได้ประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของประชาชนให้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ป่าคงสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน

๑.๓ การพิจารณาออกกฎหมายใหม่ในการสนับสนุน ฟื้นฟู และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน กองทุนที่ดิน พระราชบัญญัติภาษีก้าวหน้า ในการจัดเก็บภาษีก้าวหน้าในการถือครองที่ดินเกินกำลังการผลิตรับรองการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการทำนุบำรุง

๑.๔ การพิจารณากฎหมายเฉพาะเนื่องจากพื้นที่จังหวัดน่านจัดเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำที่สำคัญของประเทศ มีความเป็นพิเศษเฉพาะตัว ควรมีการประกาศให้เป็นพื้นที่ควบคุมสิ่งแวดล้อมพิเศษ มีระเบียบบางอย่างที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เช่น การห้ามใช้สารเคมีทางการเกษตรบางชนิดในพื้นที่ต้นน้ำ เพราะโดยบริบทของจังหวัดน่านมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นควรมีการพิจารณาเป็นกรณีเฉพาะการประกาศห้ามให้ยาฆ่าหญ้าในพื้นที่การเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำอย่างเด็ดขาดมีหน่วยงานเข้าไปบังคับใช้ระเบียบอย่างเข้มข้น ก็จะเป็นการช่วยลดสารเคมีปนเปื้อนในดินและน้ำของจังหวัดคุณภาพชีวิตโดยรวมของคนจังหวัดน่านก็จะดีขึ้น สืบเนื่องจากการห้ามใช้ยาฆ่าหญ้าก็จะทำให้ประชาชนที่บุกรุกไปทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำมีข้อจำกัดเรื่องแรงงานในการจัดการพื้นที่เพาะปลูก ก็จะหันมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ใช้พื้นที่เยอะ มาเป็นการเกษตรที่ใช้พื้นที่น้อยแรงงานน้อยได้ผลตอบแทนสูงทดแทน จะเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนไปอย่างยั่งยืน เป็นต้น

๑.๕ การมอบอำนาจในการวินิจฉัย ตัดสินใจ การพิจารณาอนุมัติ อนุญาต ตามกฎหมาย ให้กับผู้ว่าราชการจังหวัด หรือหัวหน้าส่วนราชการในจังหวัด เพื่อทำให้กระบวนการ

ตัดสินใจ การวินิจฉัยข้อเท็จจริง การแก้ไขปัญหาในพื้นที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว ลดสายการบังคับบัญชา และสามารถตอบสนองความต้องการของพี่น้องประชาชนในพื้นที่ได้อย่างรวดเร็ว

๒. ข้อเสนอแนะในระดับพื้นที่

๒.๑ การสร้างระบบการบริหารจัดการที่มีเอกภาพ และเป็นการบูรณาการ การปฏิบัติงานของทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง โดยเฉพาะบทบาทของผู้ว่าราชการจังหวัด จำเป็นที่จะต้องมีการบูรณาการการปฏิบัติในพื้นที่ให้เกิดความเป็นเอกภาพของส่วนราชการ และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการบูรณาการนโยบาย แนวปฏิบัติ ระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง และทรัพยากรการบริหารงานต่างๆ รวมถึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ภาคประชาชน และภาควิชาการ โดยใช้สภาพปัญหาเชิงพื้นที่เป็นตัวตั้งในการแก้ไขปัญหา และมองสภาพปัญหาในเชิงองค์รวม (Holistic) ที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ มิติทางสังคม วัฒนธรรม

๒.๒ การส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชน และในระดับชุมชน ซึ่งต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของในทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์และหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องดูแลฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากพื้นที่ป่า อย่างมองว่าเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภาครัฐควรสร้างความเข้าใจ และสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยให้เกิดจากการทำงานร่วมกันในพื้นที่แบบประชาอาสา

๒.๓ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทด้านการสนับสนุนงบประมาณให้กับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านอย่างต่อเนื่องเพียงพอ และได้สนับสนุนการดำเนินโครงการให้กับหน่วยงาน หรือองค์กร ภาคประชาชน ที่ต้องการงบประมาณตามอำนาจหน้าที่ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านสามารถดำเนินการได้ หรือให้การสนับสนุนบุคลากรร่วมดำเนินโครงการตามที่หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ขอรับสนับสนุนเข้ามา

นอกจากนั้น ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรด้านการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ มีความรู้ด้านวิชาการที่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักวิชาการที่ดี สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆ รวมถึงเป็นที่ปรึกษาให้กับประชาชน ในด้านของงบประมาณควรจัดสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากกว่าเดิม อาจจะต้องเป็นร้อยละของงบประมาณทั้งหมดขององค์กร ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะบทบาทในการดูแลรักษาทรัพยากรผืนป่าที่ปลูกใหม่

๒.๔ การบูรณาการหน่วยงานทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง ในปัจจุบันมีหน่วยงาน และภาคเอกชนต่างๆ เห็นความสำคัญของการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวให้คนจิตอาสารุ่นใหม่เข้ามา มีบทบาท หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น ดังนั้น จังหวัดน่านและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องส่งเสริมการบูรณาการของหน่วยงานต่างๆ มีการกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่เป็นเอกภาพ อย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และมีการกำหนดทิศทางทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านอย่างมีเอกภาพ โดยมุ่งเน้นการดำเนินงาน ดังนี้

๒.๔.๑ สนับสนุนวิชาการมีบทบาทของการให้เกิดการจัดการสังคมด้วย ข้อมูลและความรู้ผ่านงานวิจัยแบบใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยสถาบันทางวิชาการที่อยู่ในจังหวัดเป็นการนำข้อมูล ข้อเท็จจริง และสร้างองค์ความรู้มาปรับแนวความคิดการพัฒนาแบบใหม่ ให้กับกลไกการจัดการ ตั้งแต่เริ่มต้นการสร้างภาคี การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ จนถึงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

๒.๔.๒ สนับสนุนด้านนโยบาย ทรัพยากร งบประมาณรวมถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ในที่นี้ถือว่า จังหวัดเป็นหน่วยจัดการที่พอจะเป็นไปได้มากที่สุด เพราะตามโครงสร้างในปัจจุบัน มีหน่วยงานภาครัฐ ส่วนกลางและภูมิภาคที่รับผิดชอบการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในทุกเรื่องอยู่แล้ว มี หน่วยงานพัฒนาเอกชน ประชาสังคมและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการดำเนินงานที่ตามการจัดตั้งอยู่

๒.๔.๓ ภาครัฐมีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ ควรมีความกล้าในการที่จะทดลองรูปแบบการ จัดการที่แตกต่างไปจากเดิม เพราะแบบเดิมพิสูจน์แล้วว่าใช้ไม่ได้ผลและต้องเกิดการเรียนรู้อย่างมหาศาลโดยเร็วในทุกคนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้พื้นที่ที่จำกัดของจังหวัดน่าน สามารถที่จะมีผลผลิตสูงพอที่จะสามารถเลี้ยงชีวิตของคนในจังหวัดน่านได้ และต้องทำให้ไม่เกิดความกดดันที่จะทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าเหมือนที่ผ่านมา

๒.๔.๔ การส่งเสริมโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่ อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผสมผสานระหว่างองค์ความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เช่น การบวชป่า การทำแนวกันไฟในพื้นที่อนุรักษ์ การสร้างฝายดักตะกอนเพื่อปรับปรุงพื้นที่ระบบนิเวศน์ลุ่มน้ำ รวมไปถึงการออกตรวจลาดตระเวนในการดูรักษาและรับผิดชอบพื้นที่ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชน เหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่พยายามที่จะฟื้นฟูธรรมชาติและระบบนิเวศน์ และแหล่งต้นน้ำลำธาร

๒.๔.๕ สร้างทางเลือกใหม่ทางอาชีพ ให้มีหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยเปลี่ยนพื้นที่ป่า พื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมรายได้นอกภาคการเกษตรแก่ชุมชนได้แก่ บ้านหาดผาชน และบ้านสบยาว

๒.๓.๖ บทบาทการสื่อสารสาธารณะ ได้จัดทำสื่อและให้สัมภาษณ์ ในรายการสื่อท้องถิ่น และสื่อส่วนกลาง และสารคดีต่างๆ เพื่อรณรงค์ปัญหา และยกระดับรูปแบบที่เป็นตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ พื้นที่

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ การวิจัยศึกษาในประเด็นการต่อยอดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ ที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์พื้นที่ทรัพยากรป่าไม้ โดยหลักการ **“คนอยู่ร่วมกับป่า”** เช่น การวิจัยการตลาดสินค้าการเกษตรในพื้นที่ การวิจัยต่อยอดการแปรรูปสินค้าการเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ การวิจัยพันธุ์พืชการเกษตร การปศุสัตว์ ที่สามารถเพาะปลูกเพาะเลี้ยงในพื้นที่ป่าได้ การวิจัยการส่งเสริมการท่องเที่ยวป่าชุมชน การวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ การวิจัยเพื่อการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อลดปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เป็นสาเหตุหลักในการบุกรุกพื้นที่ป่า เป็นต้น

๓.๒ การวิจัยเพื่อการขยายผลต่อยอดตัวแบบ“**ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่าอย่างยั่งยืน**”เพื่อการขยายผลในพื้นที่อื่น อย่างต่อเนื่อง

๓.๓ การวิจัยเพื่อพัฒนาปรับปรุงแบบมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางปกครอง เพื่อรองรับแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

หนังสือ

- พลังงาน, กระทรวง. แผนพัฒนากำลังผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๗๙. กรุงเทพฯ : , ๒๕๕๑.
- พลังงาน, กระทรวง. แผนพัฒนาพลังงานทดแทน ๑๕ ปี (พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๖๕). กรุงเทพฯ : , ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๘.
- พัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน, กรม. คู่มือการพัฒนาและการลงทุนผลิตพลังงานทดแทน. กรุงเทพฯ : เอเบิล คอนซัลแตนท์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- พัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน, กรม. พลังงานชีวมวล. กรุงเทพฯ: เอเบิล คอนซัลแตนท์ จำกัด, ๒๕๕๔.
- พจน์ พงศ์สุวรรณ. หลักยุทธศาสตร์. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๕ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๗ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๕๔. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๕๖.
- สุรชาติ บำรุงสุข. สงครามจากยุคบูรพกาลสู่ศตวรรษที่ ๒๑. กรุงเทพฯ : โครงการวิถิทรศน์, ๒๕๔๑.

วารสาร

- พุดชาติ คิดหาทอง และคณะ. "การศึกษาศักยภาพเชิงพื้นที่ของชีวมวลสำหรับผลิตไฟฟ้าของประเทศไทย", วารสารวิจัยพลังงาน. ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน), ๒๕๕๘.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

- พัฒนาที่ดิน, กรม. "การสำรวจและคาดการณ์ผลผลิตมันสำปะหลัง ปีการผลิต โดยใช้เทคโนโลยีการสำรวจระยะไกลและระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์". ๒๕๔๙.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

- การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.egat.co.th/index.php?option=com_content&view=article&id=๑๔๙๑;press=๒๐๑๖๐๕๑๑-๐๑&catid=๓๑&Itemid=๒๐๘, ๒๕๖๐.
- "ทฤษฎีแนวความคิดและความหมายของความมั่นคงแห่งชาติ". (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก : http://www.geocities.ws/wichai_chucherd/securitytheory.html.
- "ผู้ผลิตไฟฟ้าขนาดเล็กมาก (Very Small Power Producer VSPP)". (ออนไลน์) เข้าถึงได้จาก : <http://www.pptc.co.th>

พลังงานเพื่อสิ่งแวดล้อม. มุลนิธิ. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.vcharkarn.com/varticle/๔๑๑๕๐>)The World's Primary Energy Consumption., (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.ene๑๐๐.jp/map_๑_en

วิชาการเกษตร. กรม. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.dca.go.th/pibai/pibai/๓๑๗/v_๔-may/ceaksong.html, ๒๕๖๐.

เศรษฐกิจการเกษตร. สำนักงาน. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=๑๗๑๙๗&filename=index

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ชื่อ** นายกมล เชียงวงศ์
- วัน เดือน ปีเกิด** ๑๓ พฤษภาคม ๒๕๐๕
- การศึกษา**
- โรงเรียนพิริยาลัย จังหวัดแพร่
 - โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่
 - พบ.ม. (รัฐประศาสนศาสตร์) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ประวัติการฝึกอบรม**
- หลักสูตรนายอำเภอรุ่นที่ ๔๘
 - หลักสูตรนักปกครองระดับสูง (นปส.) รุ่นที่ ๕๔
 - หลักสูตรวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) รุ่นที่ ๕๙
- ประวัติการทำงาน**
- ปลัดอำเภอวังชิ้น จังหวัดแพร่
 - นายอำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย
 - ผู้อำนวยการส่วนทะเบียนทั่วไป กรมการปกครอง
 - ผู้อำนวยการสถาบันดำรงราชานุภาพ สำนักงานปลัดกระทรวงมหาดไทย
 - หัวหน้าสำนักงาน จังหวัดอำนาจเจริญ
 - หัวหน้าสำนักงาน จังหวัดน่าน
 - หัวหน้าสำนักงาน จังหวัดแพร่
 - รองผู้ว่าราชการ จังหวัดน่าน
- ตำแหน่งปัจจุบัน**
- รองผู้ว่าราชการ จังหวัดร้อยเอ็ด

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เรื่อง แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชน
เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

ผู้วิจัย นายกมล เชียงวงศ์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๕๙

ตำแหน่ง รองผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ด

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ป่าไม้ ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและมีความสัมพันธ์กับชีวิตมนุษย์ในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งประโยชน์ทางตรง ได้แก่ การใช้ทรัพยากรเพื่อการดำรงชีวิตในฐานะปัจจัย ๔ และประโยชน์ทางอ้อมเช่น การเป็นแหล่งกำเนิดต้นน้ำลำธารช่วยรักษาความสมบูรณ์ของผิวดิน บรรเทาความรุนแรงของลมพายุและป้องกันอุทกภัย ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอนุรักษ์พื้นที่ป่าไว้ในอัตราที่เหมาะสมเพื่อรักษาความสมดุลของระบบนิเวศป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติจากสถิติพื้นที่ป่าไม้พบว่าการลดลงอย่างต่อเนื่องจากอดีตพ.ศ.๒๕๐๔ ประเทศไทยมีพื้นที่ป่าประมาณ ๑๗๑ ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๕๓ ของพื้นที่ประเทศ ในพ.ศ.๒๕๑๖ ลดลงเหลือประมาณ ๑๓๘.๕๖ ล้านไร่ หรือร้อยละ ๔๓.๒ ของพื้นที่ประเทศ และเหลือเพียง ๑๐๒.๒๔ ล้านไร่ ใน พ.ศ.๒๕๕๘ หรือร้อยละ ๓๑.๖ ของพื้นที่ประเทศ (ศูนย์สารสนเทศกรมป่าไม้,๒๕๖๐) ในสถานการณ์ปัจจุบัน ปัญหาการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น โดยสาเหตุของการบุกรุกพื้นที่ทำลายป่า ประกอบด้วย การตัดไม้เพื่อการค่านักธุรกิจป่าไม้และชาวบ้าน การบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อครอบครองที่ดินทำประโยชน์ การส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวหรือเลี้ยงสัตว์เศรษฐกิจ การกำหนดพื้นที่ป่าที่ไม่ชัดเจนจากปัญหาความไม่ชัดเจนในนโยบายระดับต่างๆ การจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐานตามนโยบายของรัฐ เช่น เขื่อน เส้นทางคมนาคม เป็นต้น ไฟไหม้ป่าและการทำเหมืองแร่ เป็นต้น (สำนักงานความหลากหลายทางชีวภาพด้านป่าไม้ กรมป่าไม้,๒๕๖๐)

สถานการณ์ป่าไม้ของภาคเหนือพื้นที่ป่าไม้ในภาคเหนือครอบคลุมพื้นที่ ๗๗,๑๔๓ ตารางกิโลเมตร หรือร้อยละ ๔๕.๕ ของพื้นที่ประเทศ และจากการติดตามประเมินผลในภาพรวมได้ชี้ให้เห็นว่า ในปี ๒๕๔๓ พื้นที่ป่าไม้บริเวณลุ่มน้ำปิง วัง ยม และน่าน ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารที่สำคัญของประเทศ มีพื้นที่เหลืออยู่ประมาณ ๖๗,๕๕๐ ตารางกิโลเมตร และได้ถูกบุกรุกทำลายอย่างต่อเนื่อง โดยมีแนวโน้มลดลง (พ.ศ.๒๕๓๑-๒๕๔๑) เฉลี่ยประมาณ ๗๔๐ ตารางกิโลเมตรต่อปี หรือร้อยละ ๐.๔๔ ต่อปี(สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม,๒๕๖๐) โดยเฉพาะในผืนป่าจังหวัดน่านซึ่งถือเป็นพื้นที่ต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำน่าน ต้นสายของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยกว่าร้อยละ ๔๐ ของปริมาณน้ำเจ้าพระยาเกิดจากแม่น้ำน่าน โดยผู้วิจัยได้มีโอกาสรับราชการในพื้นที่จังหวัดน่าน ในตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดน่าน รับผิดชอบงานในด้านการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ การอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติซึ่งถือเป็นวาระสำคัญของจังหวัดน่าน โดยได้ร่วมกับส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาชน นักวิชาการในพื้นที่ ศึกษาสภาพปัญหาและวางแผนพัฒนาการพัฒนายั่งยืน ครบวงจร ในทุกมิติ

ทั้งนี้ในห้วงกว่า ๔๐ ปี ที่ผ่านมา จังหวัดน่านได้เผชิญกับปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตร ส่งผลให้ป่าเสื่อมโทรมและพื้นที่ป่าต้นน้ำลดลง จากข้อมูลจังหวัดน่าน พบว่าพื้นที่จังหวัดน่านได้รับการประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ตาม พรบ.ป่าสงวนแห่งชาติ ๒๕๐๗ รวม ๖.๔ ล้านไร่ แต่สถานการณ์พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านยังคงลดลงอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลการลดลงของพื้นที่ป่าที่สำรวจโดย ดาวเทียมไทยโชต หรือ Thailand Earth Observation Satellite (THEOS) ได้ทำการสำรวจทรัพยากรในประเทศ ผลการสำรวจข้อมูลเชิงสถิติของการบุกเบิกและขยายพื้นที่ป่าของจังหวัดน่านโดยภาพรวม ลดลงอย่างรวดเร็ว ดังเช่น ในปี ๒๕๐๗ - ๒๕๔๗ พื้นที่ป่าของจังหวัดน่านลดลง ๑๗,๙๔๒ ไร่ ปี ๒๕๔๗-๒๕๕๑ ลดลง ๕๒,๙๔๒ ไร่ และปี ๒๕๕๑-๒๕๕๖ ซึ่งทำให้เห็นพัฒนาการของพื้นที่ป่าลดลงอย่างต่อเนื่องจำนวนสูงถึง ๑๒๕,๔๐๒ ไร่ (<http://www.rakpanan.org/Pages/Index.aspx>) จากข้อมูลเชิงสถิติดังกล่าว แสดงให้เห็นชัดเจนถึงการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในช่วงที่ผ่านมาของไทย เป็นการจัดการที่ยังไม่เห็นผลในเชิงประจักษ์ สาเหตุหลักถูกระบุอย่างชัดเจนว่า พื้นที่ป่าธรรมชาติในจังหวัดน่านได้ถูกเปลี่ยนเป็นพื้นที่การเกษตรเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ โดยเฉพาะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และมีการขยายพื้นที่อย่างต่อเนื่องโดยประชาชนในพื้นที่ เนื่องจากสามารถทำรายได้ให้กับเกษตรกรเป็นจำนวนมาก ตามข้อมูลของแผนงานความยากจนและสิ่งแวดล้อม (Poverty-Environment Initiative: PEI) (๒๕๕๔) นอกจากนี้ การปลูกพืชเชิงเดี่ยวแบบเข้มข้นยังก่อให้เกิดปัญหาการเสื่อมคุณภาพของระบบนิเวศ และปัญหาความเสื่อมโทรมของดินในวงกว้าง ปัญหาป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชัน (เขาหัวโล้น) ทวีความรุนแรงขึ้นเป็นลำดับ ประชาชนในพื้นที่ยังขาดการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ และการแก้ไขปัญหายังมีลักษณะเฉพาะด้านในเชิงป้องกัน อนุรักษ์ โดยยังขาดการมองภาพรวมในมิติของการอนุรักษ์ พื้นฟู การพัฒนาอาชีพประชาชนในพื้นที่ การพัฒนาคุณภาพชีวิต ซึ่งจะทำให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว จึงเห็นว่า การบริหารจัดการพื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ ในยุคปัจจุบัน จำเป็นต้องมีการกำหนดแนวทางอย่างเป็นระบบโดยการพิจารณามิติที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้านเพื่อความยั่งยืนบนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องครอบคลุมถึง นโยบายในระดับชาติ ระเบียบกฎหมายและการบังคับใช้ของเจ้าหน้าที่รัฐ การเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร โดยยึดโยงกับการประกอบอาชีพและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ประเด็นสุดท้ายครอบคลุมถึงกระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน ดังนั้น การศึกษาแนวทางการพื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน จึงถือเป็นส่วนสำคัญเพื่อการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน บนพื้นฐานของการมีส่วนร่วมซึ่งจะเป็นตัวแบบ (Role Model) ในการอนุรักษ์พื้นฟูผืนป่าของไทยอย่างเป็นระบบต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์และพื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย โดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน

๒. เพื่อศึกษาแนวทาง ยุทธศาสตร์ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนโดยใช้จังหวัดน่าน เป็นกรณีศึกษา

๓. เพื่อนำเสนอตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อต่อยอดในการใช้ในพื้นที่ และปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง แนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน กรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ประกอบด้วยขอบเขตการศึกษา ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี สภาพปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทย โดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน การศึกษาแนวทาง ยุทธศาสตร์ ในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยใช้จังหวัดน่าน เป็นกรณีศึกษา และนำเสนอตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อต่อยอดในการใช้ในพื้นที่ และปรับใช้ในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป ทั้งนี้ โดยเน้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติ (๒) ข้อระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับ (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตร (๔) การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน

๒. ขอบเขตด้านประชากร ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) ในพื้นที่จังหวัดน่าน ประกอบด้วย ตัวแทนจากภาคราชการ จำนวน ๒ ท่าน ตัวแทนจากผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน ๒ ท่าน ตัวแทนภาคประชาชน จำนวน ๒ ท่าน และนักวิชาการอิสระในพื้นที่ จำนวน ๑ ท่าน รวมทั้งหมด ๗ ท่าน

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่ กำหนดพื้นที่สำหรับการศึกษาวิจัยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดน่าน

๔. ขอบเขตด้านระยะเวลา ตุลาคม ๒๕๕๙ – พฤษภาคม ๒๕๖๐

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาวิจัยสภาพปัญหาและสาเหตุของปัญหาด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนจังหวัดน่าน เพื่อความยั่งยืนในการฟื้นฟูป่าและการพัฒนาคุณภาพชีวิต มีวิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร และเก็บข้อมูลโดยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกโดยมีแบบสัมภาษณ์นำ เพื่อให้ได้มุมมองของผู้ที่เกี่ยวข้องในการฟื้นฟูป่าเสื่อมสภาพบนพื้นที่สูงชันและการพัฒนาคุณภาพชีวิตการศึกษาวิจัยครั้งนี้ดำเนินการศึกษา ๒ แบบ คือ

๑. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) เป็นการศึกษาโดยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ทั้งที่เป็นทฤษฎี แนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิดของการวิจัย ๔ ด้านที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ

๒. การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-Depth Interview) โดยเก็บข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย เป็นการกำหนดแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เน้นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านที่เกี่ยวข้อง จำนวน ๗ ท่าน

ผลการวิจัย

โดยมีรายละเอียด ผลการวิจัยที่ตอบวัตถุประสงค์ทั้ง ๓ ประการ ดังนี้

๑. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในประเทศไทยโดยเน้นกรณีศึกษา พื้นที่ป่าจังหวัดน่าน ในห้วง พ.ศ.๒๕๕๐ จนถึงปัจจุบัน โดยเน้น ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ๔ ด้าน ได้แก่

๑.๑ การกำหนดแนวนโยบายในระดับชาติพบว่า นโยบายเกี่ยวกับป่าไม้และการปกครองรัฐหรือผู้บริหารระดับสูงปรับเปลี่ยนบ่อยครั้งมีการโอนอ่อนผ่อนปรน เช่น ผ่อนผันผู้ที่บุกรุกอาศัยอยู่ในพื้นที่มานาน การชะลอการจับกุมผู้กระทำผิด ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาลุกลามต่อเนื่องออกไปมากขึ้นและประชาชนยังเชื่อว่าการมีพื้นที่แผ้วถางป่าจนเสื่อมโทรมแล้วในที่สุดรัฐก็ให้สิทธิครอบครองพื้นที่ผืนนั้น จึงทำให้เกิดความยุ่งยากแก่การปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ นอกจากนี้นโยบายหลายๆ นโยบายยังสวนทางกับนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เช่น นโยบายการจัดที่ดินอย่างเร่งรัด นโยบายกินดีอยู่ดีของประชาชนหรือนโยบายส่งเสริมไร่เพื่อการส่งออก ภาครัฐมีเงื่อนไขในการสนับสนุนในรอบ ๕-๑๐ ปีนี้ เช่น นโยบายจำนำ นโยบายการชดเชย นโยบายประกันราคาเป็นต้น ซึ่งในทางอ้อมส่งเสริมให้มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่ามากขึ้นนอกจากนั้นนโยบายในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ เช่น ถนนตัดเข้าไปในพื้นที่ป่า พร้อมทั้งมีการขยายและพัฒนาในพื้นที่ ๒ ข้างถนน ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไปอีกทั้งทำให้การบุกรุกและการลักลอบตัดไม้เป็นไปได้ง่ายยิ่งขึ้น

๑.๒ ข้อระเบียบกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐในทุกระดับพบว่า ข้อจำกัดทางกฎหมาย เช่น การประกาศป่าสงวนแห่งชาติ ประกาศป่าเขตอุทยาน ไม่ได้กันเขตทำกิน เขตชุมชนก่อน จึงปรากฏว่าการประกาศเขตป่าทับที่ชุมชนทั้งพื้นที่ทำกิน และพื้นที่อยู่อาศัยซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ก่อนแล้ว จึงเป็นข้อจำกัดในการพัฒนาที่จะเข้าไปทำกิจกรรมตามแนวทางการส่งเสริมตามนโยบายของรัฐได้ นำสู่การเกิดความขัดแย้งกับหน่วยงานพัฒนาทั้งขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาครัฐที่มีหน้าที่ส่งเสริม ไม่สามารถเข้าไปดำเนินการส่งเสริมพัฒนาในพื้นที่ได้ หากมีการบังคับใช้กฎหมายให้เข้มข้น จริงจัง จะทำให้การพัฒนาทรัพยากรป่าไม้เป็นไปตามนโยบายได้ แต่ต้องมีการทบทวนในบางอย่างเช่น ขอบเขตป่าสงวนควรมีการสำรวจเขตป่าสงวนใหม่ ให้เป็นไปตามความเป็นจริง ตรงไหนพื้นที่ป่า ตรงไหนชุมชนที่อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น อำเภอลำปางหลวง จังหวัดสุโขทัย ปรับปรุงแนวเขตป่าสงวนที่ได้ประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของประชาชนให้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ป่าคงสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน

๑.๓ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพของประชาชน และการเติบโตของกลุ่มทุนอุตสาหกรรมเกษตรพบว่า ความยากจนและการขาดโอกาสจากการขาดแคลนพื้นที่ทำกินอันเป็นที่มาของการบุกรุกพื้นที่ป่า ทางเลือก องค์ความรู้ ในการประกอบอาชีพหรือการทำเกษตรกรรม ตลอดจนนโยบายการส่งเสริมการเกษตรเชิงเดี่ยวของรัฐบาล เช่น การประกันราคาข้าวโพด ทำให้จังหวัดน่านมีการบุกรุกป่าเพื่อเพิ่มพื้นที่การปลูกข้าวโพด มากขึ้น ๓ เท่าตัวจากปี พ.ศ.๒๕๔๘ - ปี ๒๕๕๒ โดยมีกลุ่มทุนผูกขาดขนาดใหญ่สนับสนุนการเกษตรเชิงเดี่ยวอีกด้วย

ทำให้นานเป็นจังหวัดที่ปลูกข้าวโพดมากเป็นอันดับ ๑ ของภาคเหนือ ประกอบกับ ความต้องการที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน สภาพทางเศรษฐกิจและการขยายตัวทำให้ที่ดินมีราคาสูงมากโอกาสที่ชาวบ้านจะหาซื้อที่ดินหรือเช่าที่ดินเพื่อทำการเกษตรกรรม จึงเป็นไปได้ยากที่ดินส่วนใหญ่ตกเป็นของนายทุนทำให้ชาวบ้านบุกรุกแผ้วถางป่าไม้ไม่มีที่สิ้นสุด ปัญหาเหล่านี้เองที่เป็นแรงขับให้ปัญหาการบุกรุกทำลายทรัพยากรป่าไม้มีความรุนแรงมากขึ้นและต่อเนื่อง

๑.๔ การสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู โดยการมีส่วนร่วม ของทุกภาคส่วน พบว่าการบริหารจัดการเพื่อสร้างความยั่งยืนยังเป็นปัญหาสำคัญของการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าไม้ เนื่องจากเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ ภาคราชการขับเคลื่อนโดยขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ประชาชนในพื้นที่ ทำให้เกิดความไม่ยั่งยืนในการอนุรักษ์และฟื้นฟู นอกจากนี้ ยังอาจนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างภาครัฐและประชาชนในการบังคับใช้กฎหมาย ความเห็นแย้งในการเป็นเจ้าของทรัพยากรอันเป็นรากฐานแห่งปัญหาเป็นบริบทการใช้ที่ดินของจังหวัดน่านที่ส่งผลมาจนถึงปัจจุบัน เพราะมีพื้นที่ที่ราษฎรอ้างว่าอยู่อาศัยและทำกินอยู่แต่รัฐนิยามว่าเป็นพื้นที่บุกรุกตามกฎหมายและไม่อาจแก้ไขได้จนถึงปัจจุบัน จังหวัดน่านมีทั้งหมด ๑๕ อำเภอ ๙๘ ตำบล ๘๙๐ หมู่บ้านประชากรทั้งหมด ๔๗๘,๕๐๗ คน

๑.๔.๑ มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ๓๕๖ หมู่บ้าน คิดเป็น ๔๐% ของหมู่บ้านทั้งหมด โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนประกาศเขตป่าสงวน ๓๔๕ หมู่บ้าน คิดเป็น ๙๗% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน ตั้งอยู่หลังประกาศเขตป่าสงวน ๑๑ หมู่บ้าน คิดเป็น ๓% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน

๑.๔.๒ มีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์ ๑๙ หมู่บ้าน คิดเป็น ๒.๑๓% ของหมู่บ้านทั้งหมด โดยเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ก่อนประกาศเขตป่าอนุรักษ์ ๑๙ หมู่บ้าน คิดเป็น ๑๐๐% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าอนุรักษ์

๑.๔.๓ รวมมีหมู่บ้านตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ จำนวน ๓๗๕ หมู่บ้าน คิดเป็น ๔๒.๑๓% ของจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด โดยตั้งอยู่ก่อนประกาศป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ ๓๖๔ หมู่บ้าน คิดเป็น ๙๗.๐๖% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์ ตั้งอยู่หลังประกาศเขตป่าสงวนและป่าอนุรักษ์ ๑๑ หมู่บ้าน คิดเป็น ๒.๙๓% ของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในเขตป่าสงวน/ป่าอนุรักษ์

ในมุมมองของนิเวศวิทยา ป่าไม้นานมีความสำคัญต่อประเทศไทยอย่างยิ่ง เพราะว่าเป็นที่ตั้งของป่าต้นน้ำใหญ่ ซึ่งมีมวลน้ำถึง ๔๐% ของมวลน้ำที่ลงไปรวมกันเป็นแม่น้ำเจ้าพระยา ฉะนั้นถ้าป่าต้นน้ำนานมีปัญหาจะมีผลกระทบต่อนิเวศวิทยาต่อที่ราบภาคกลางไปด้วย และที่แน่นอนสถานการณ์ป่าไม้ที่ถูกทำลายอย่างต่อเนื่อง ทำให้พื้นที่ซับน้ำในป่าต้นน้ำไม่มี ทำในบางพื้นที่แห้งแล้งขาดแคลนน้ำ ในบางพื้นที่เกิดอุทกภัยเนื่องจากน้ำป่าไหลหลาก นอกจากนั้นชาวบ้านยังมีหนี้สินเพิ่มขึ้นจากอาชีพปลูกข้าวโพด ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในวงวนหนี้ของสถาบันการเงินหลายๆ แห่งที่ปัจจุบันเข้าถึงได้ง่าย สุขภาพแย่ลงจากการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่องทุกปี ความสัมพันธ์ของคนกับป่าที่เคยอยู่ร่วมกันมาก่อนก็ถูกแยกออกจากกัน การมองคุณค่าของป่าเปลี่ยนไป ทั้งอุดมการณ์ วัฒนธรรมชุมชน ภูมิปัญญา และความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ เปลี่ยนไปสู่เงื่อนไขใหม่ของการดำเนินชีวิตที่เร่งรีบต่างคนต่างอยู่ วิธีการดำรงชีวิตมีความซับซ้อน และต้องพึ่งพากับภายนอก สูญเสียการพึ่งพาตนเองและมีการแข่งขันสูงภายใต้ค่านิยมการบริโภคแบบใหม่ ซึ่งทำให้กลไกของชุมชนอ่อนแอลงในที่สุด

๒. ผลการวิจัยต่อบัตถุประสงค์ข้อที่ ๒. เพื่อศึกษาแนวทาง ยุทธศาสตร์ ในการฟื้นฟู ทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยใช้จังหวัดน่าน เป็นกรณีศึกษาพบแนวทางในการดำเนินการ ดังนี้

๒.๑. แนวทางการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วน การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน จะต้องเกิดจากคน การสร้างความเข้าใจกับคน จึงเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งถ้าหากคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจที่ถูกต้อง ก็จะส่งผลต่อการเกิดความเป็นเจ้าของ ไม่ถูกมองว่าเป็นของราชการ หรือของหน่วยงานใดๆ จากนั้น คนก็จะร่วมกันปกป้อง และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของตน ควรบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ โดยให้ประชาชนเข้าไปมีบทบาทที่สำคัญในการบำรุงรักษาป่าไม้ ให้ต่างฝ่ายต่างได้ประโยชน์ คือ ต้องมีการส่งเสริมอาชีพที่เกี่ยวเนื่องให้ประชาชนอยู่กับป่าได้ เพราะวิถีชีวิตดั้งเดิมของคนน่านก็อยู่ร่วมกับป่า การบังคับใช้กฎหมายต่างๆ ควรมีทางเลือกที่สร้างรายได้ให้กับประชาชนไว้รองรับ เช่น การ ทวงคืนพื้นที่ป่าที่ถูกประชาชนบุกรุก ต้องคิดเผื่อด้วยว่าถ้าเค้ายึดพื้นที่ไปแล้วประชาชนจะมีรายได้จากทางไหนมาทดแทน

ภาครัฐควรเชื่อมั่นว่าชาวบ้านจัดการตัวเองได้ก่อน แล้วเกิดการเคารพภูมิปัญญาชาวบ้านอย่างจริงจัง แล้วนำมาสู่การวางแผนร่วมตั้งแต่ต้นว่ามีชาวบ้านเป็นผู้ช่วยเหลือคนสำคัญของผู้เชี่ยวชาญทั้งภาครัฐและภาคเอกชนหรือฝ่ายไหนก็ตาม ทุกฝ่ายต้องเคารพความเป็นมนุษย์ และศักดิ์ศรีของชาวบ้านก่อนเป็นอันดับแรกเพราะผู้ที่ทำหน้าที่ปกป้องดูแลรักษาป่าได้ดีที่สุดคือชาวบ้านในพื้นที่ ที่อยู่กับป่าและได้ประโยชน์จากป่า และผู้ที่ทำหน้าที่ฟื้นฟูและปลูกป่าขึ้นมาใหม่ได้ดีที่สุดคือชาวบ้านที่อาศัยในพื้นที่ป่า แม้พื้นที่ป่าจะมีสถานภาพทางกฎหมายเป็นที่ดิน และ/หรือพื้นที่ป่าของรัฐก็ตาม เพียงแต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องแสวงหามาตรการการสร้างแรงจูงใจ ทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมให้ประชาชนชนมีอาชีพ รายได้ และการปลูกป่าไปพร้อมๆ กัน หากมีการสร้างแรงจูงใจที่ดี และมีการจัดการที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมจะเป็นการคืนผืนป่าได้อย่างยั่งยืน แต่หากยังมีวิธีการฟื้นฟูป่าและมีวิธีปฏิบัติการทวงคืนผืนป่า ด้วยวิธีการแยกคนออกจากป่า อย่างที่รัฐพยายามจะทำ ซึ่งวิธีคิดดังกล่าว อาจจะได้เพียงแค่นั่นไม้ แต่ในระยะยาว อาจเกิดความขัดแย้งและยังส่งผลให้สถานการณ์ปัญหาภัยซบซอนบานปลายได้

ควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วน ในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการวางแผนจัดการ ปัญหาป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านร่วมกันในทุกระดับ และในทุกด้าน ไม่ใช่เฉพาะหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบเท่านั้น เพราะการแก้ไขปัญหา การพัฒนา หรือการจัดการใดๆ จะประสบผลสำเร็จได้ ขึ้นอยู่กับความร่วมมือร่วมใจของประชาชนคนจังหวัดน่าน หากเป็นดังนี้ได้ย่อมส่งผลอย่างแน่นอนต่อ ความรักความสามัคคีของชุมชน ความหวงแหนต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ซึ่งในท้ายที่สุดก็ย่อมพัฒนาไปสู่การมีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน ของผู้คนชาวจังหวัดน่านทั้ง ปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืนต่อไปนอกจากนั้น ในปัจจุบันมีหน่วยงาน และภาคเอกชน ต่างๆ เห็นความสำคัญของการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัว ให้คนจิตอาสารุ่นใหม่เข้ามามีบทบาท หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มากขึ้น

๒.๒ ระดับการมีส่วนร่วมและรูปแบบพบว่า

๒.๒.๑ ระดับสูงสุด ประชาชนและทุกภาคส่วนควรจะใช้สิทธิในการออกกฎหมาย ร่วมกันลงชื่อ ผลักดันให้เกิดข้อบัญญัติท้องถิ่น และกฎหมายเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมตามเงื่อนไขที่รัฐธรรมนูญกำหนด

๒.๒.๒ ระดับที่สอง ชุมชนท้องถิ่นหมายถึงองค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสามารถออกข้อบัญญัติด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พร้อมกับออกข้อบัญญัติงบประมาณในการส่งเสริม ดูแล พัฒนา ทำนุบำรุง

๒.๒.๓ ระดับสาม ส่งเสริมให้ประชาชนรวมกลุ่มในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับภาครัฐ ในการเข้าไปทำกิจกรรมบำรุง ดูแล รักษา ปกป้อง พัฒนาป่าไม้ นอกจากนั้นชุมชนยังต้องมีสิทธิในเอกสารสิทธิที่ดินทำกิน เพื่อที่จะสามารถปลูกต้นไม้ หรือเพาะปลูกใดๆ ที่เป็นการดูแลรักษา ดูแล รักษา ไม่กระทบต่อสภาพแวดล้อม และชักชวนให้ชาวบ้านมีระบบการผลิตที่ยั่งยืน โดยระบบเกษตรแบบประณีต ได้ผลต่างตอบแทนที่สูงกว่าโดยลดการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวตามความต้องการของตลาดซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญในการทำลายพื้นที่ป่า

ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมควรส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนและการบูรณาการทุกภาคส่วนในรูปแบบประชารัฐ ทั้งภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งหมดนี้ จะเป็นตัวแสดงสำคัญในการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและครบวงจร

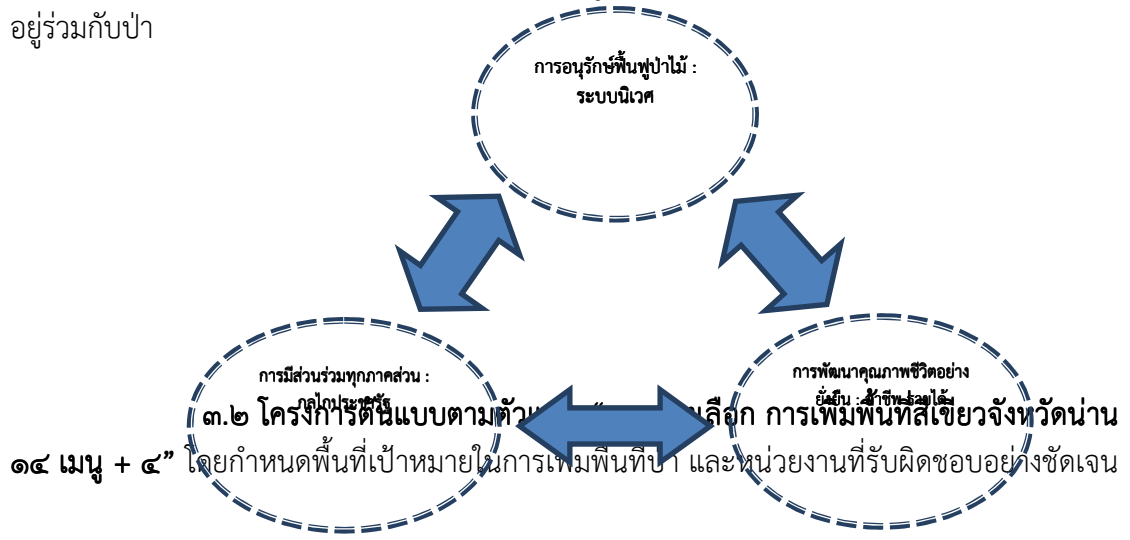
๓. ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓. เพื่อนำเสนอตัวแบบ (Role Model) ในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ เพื่อต่อยอดในการใช้ในพื้นที่ และปรับใช้ในพื้นที่ยื่นๆ ต่อไป พบว่าได้พัฒนาตัวแบบ “ประชารัฐพัฒนาป่าเมื่อนานอย่างยั่งยืน” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๓.๑ หลักการสำคัญของตัวแบบ

๓.๑.๑ การอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ หมายถึง การมุ่งเน้นการอนุรักษ์และฟื้นฟู ตามหลักการของระบบนิเวศวิทยาป่าต้นน้ำ ดิน สัตว์ป่า ตามหลักวิชาการ เนื่องจากป่าไม้นานถือเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศปลายน้ำอย่างมีนัยยะสำคัญ

๓.๑.๒ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน หมายถึง การให้ทุกภาคส่วนในพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจัง และดำเนินการโดยปรึกษาหารือและแลกเปลี่ยนข้อมูล องค์ความรู้ และทัศนคติระหว่างกัน ภายใต้กลไกประชารัฐ ได้แก่ ภาครัฐ เอกชน ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

๓.๑.๓ การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน หมายถึง การมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืนของประชาชน ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่ป่าไม้ โดยการพัฒนาอาชีพ การสร้างรายได้ที่ยั่งยืนและชีวิตความเป็นอยู่ วิถีชีวิตอย่างครบวงจร การส่งเสริมให้คนอยู่ร่วมกับป่า

โครงการย่อยเป้าหมาย ประกอบด้วย ๑) พื้นฟูป่าอนุรักษ์ ๒) พื้นฟูป่าสงวนแห่งชาติ ๓) ป่าชุมชน เศรษฐกิจและใช้สอย ๔) ชุมชนดูแลป่า ๕) สานพลังประชารัฐ พัฒนาเศรษฐกิจน่าน ๖) ศูนย์พัฒนา ชาวเขา จ.น่าน ๗) โครงการพระราชดำริ กรมป่าไม้ ๘) โครงการพระราชดำริ กรมอุทยาน ๙) โครงการสวมหมวกใส่รองเท้าให้ภูเขาหัวโล้น ๑๐) สวมหมวกให้ภูเขา สวมรองเท้าให้ตีนดอย ๑๑) นโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ๑๒) พี่ช่วยน้องป้องกันป่า ๑๓) อาสาสมัครรักษาดินป่า ๑๔) โครงการปลูกไม้ทดแทนการปลูกข้าวโพดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง +๑.พลิกฟื้นคืนผืนป่า ประชารัฐน่าน +๒. นวัตกรรมเพิ่มพื้นที่สีเขียวผ่านโครงการปลูกป่าทรมหาดไทยใช้เทคโนโลยี ๓ ผสาน +๓. โครงการนำร่องฟื้นคืนเขาหัวโล้นน่านด้วยธนาคาร์บอนไม้ +๔. โครงการพัฒนาพื้นที่ สูงแบบโครงการหลวง ทั้งนี้ โดยมีการกำหนดผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจนในแต่ละโครงการย่อย เพื่อก่อให้เกิดช่องทางที่หลากหลายในการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะในระดับชาติ/กฎหมาย ระเบียบ/นโยบาย

๑.๑ การสร้างจุดสมดุลในเชิงนโยบายระหว่างการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ โดยเฉพาะป่าต้นน้ำในจังหวัดน่าน และทิศทางการพัฒนาพื้นที่และส่งเสริมอาชีพประชาชน

๑.๒ การทบทวน ปรับปรุงกฎหมาย ล้าหลังที่ไม่เหมาะสมกับสถานการณ์ป่าไม้ ปัจจุบัน เช่น พระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติและพระราชบัญญัติอุทยาน ควรมีการทบทวน ในบางอย่างเช่น ขอบเขตป่าสงวนควรมีการสำรวจเขตป่าสงวนใหม่ ให้เป็นไปตามความเป็นจริง ตรงไหนพื้นที่ป่า ตรงไหนชุมชนที่อยู่อาศัย ตัวอย่างเช่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ปรับปรุง แนวเขตป่าสงวนที่ได้ประกาศทับที่อยู่อาศัยและที่ดินทำกินของประชาชนให้เป็นไปตามสภาพพื้นที่ป่า คงสภาพที่มีอยู่จริงในปัจจุบัน

๑.๓ การพิจารณาออกกฎหมายใหม่ในการสนับสนุน พื้นฟู และส่งเสริมการมีส่วนร่วม ของชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น พระราชบัญญัติป่าชุมชน กองทุนที่ดิน พระราชบัญญัติภาษีก้าวหน้า ในการจัดเก็บภาษีก้าวหน้าในการถือครองที่ดินเกินกำลัง การผลิตรับรองการออกข้อบัญญัติท้องถิ่นในการทำนุบำรุง

๑.๔ การพิจารณากฎหมายเฉพาะเนื่องจากพื้นที่จังหวัดน่านจัดเป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ที่สำคัญของประเทศ ความเป็นพิเศษเฉพาะตัว ควรมีการประกาศให้เป็นพื้นที่ควบคุมสิ่งแวดล้อม พิเศษ มีระเบียบบางอย่างที่แตกต่างจากพื้นที่อื่น เช่น การห้ามใช้สารเคมีทางการเกษตรบางชนิด ในพื้นที่ต้นน้ำ เพราะโดยบริบทของจังหวัดน่านมีความแตกต่างจากพื้นที่อื่นควรมีการพิจารณา เป็นกรณีเฉพาะการประกาศห้ามให้ยาฆ่าหญ้าในพื้นที่การเกษตรที่อยู่ในพื้นที่ต้นน้ำอย่างเด็ดขาด มีหน่วยงานเข้าไปบังคับใช้ระเบียบอย่างเข้มข้น ก็จะเป็นการช่วยลดสารเคมีปนเปื้อนในดินและ น้ำของจังหวัดคุณภาพชีวิตโดยรวมของคนจังหวัดน่านก็จะดีขึ้น สืบเนื่องจากการห้ามใช้ยาฆ่าหญ้า ก็จะทำให้ประชาชนที่บุกรุกไปทำการเกษตรในพื้นที่ต้นน้ำมีข้อจำกัดเรื่องแรงงานในการจัดการพื้นที่ เพาะปลูก ก็จะหันมาปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวที่ใช้พื้นที่เยอะ มาเป็นการเกษตร ที่ใช้พื้นที่น้อยแรงงานน้อยได้ผลตอบแทนสูงทดแทน จะเป็นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชน ไปอย่างยั่งยืน เป็นต้น

๒. ข้อเสนอแนะในระดับพื้นที่

๒.๑ การส่งเสริมบทบาทของภาคประชาชน และในระดับชุมชน ซึ่งต้องเน้นการสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของในทรัพยากรป่าไม้ ประโยชน์และหน้าที่ความรับผิดชอบที่จะต้องดูแล ป่าไม้ทรัพยากรป่าไม้ ในฐานะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรงจากพื้นที่ป่า อย่างมองว่าเป็นเรื่องของเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภาครัฐควรสร้างความเข้าใจ และสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยให้เกิดจากการทำงานร่วมกันในพื้นที่แบบประชาอาสา

๒.๒ บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีบทบาทด้านการสนับสนุนงบประมาณให้กับโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของจังหวัดน่านอย่างต่อเนื่องเพียงพอ และได้สนับสนุนการดำเนินโครงการให้กับหน่วยงาน หรือองค์กร ภาคประชาชน ที่ต้องการงบประมาณตามอำนาจหน้าที่ที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดน่านสามารถดำเนินการได้ หรือให้การสนับสนุนบุคลากรร่วมดำเนินโครงการตามที่หน่วยงาน องค์กรต่างๆ ขอรับสนับสนุนเข้ามา

นอกจากนั้น ควรมีการพัฒนาองค์ความรู้ของบุคลากรด้านการพัฒนาทรัพยากรป่าไม้ มีความรู้ด้านวิชาการที่เพียงพอต่อการดำเนินโครงการต่างๆ ให้เป็นไปตามหลักวิชาการที่ดี สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ต่างๆรวมถึงเป็นที่ปรึกษาให้กับประชาชน ในด้านของงบประมาณควรจัดสัดส่วนการจัดสรรงบประมาณมาสนับสนุนด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มากกว่าเดิม อาจจะต้องเป็นร้อยละ ของงบประมาณทั้งหมดขององค์กร ตามความเหมาะสม โดยเฉพาะบทบาทในการดูแลรักษาทรัพยากรผืนป่าที่ปลูกใหม่

๒.๓ การบูรณาการหน่วยงานทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง ในปัจจุบันมีหน่วยงาน และภาคเอกชนต่างๆ เห็นความสำคัญของการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านมากขึ้น ทำให้เกิดกระแสการตื่นตัวให้คนจิตอาสารุ่นใหม่เข้ามามีบทบาท หน่วยงานที่เกี่ยวข้องก็มีการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้มากขึ้นดังนั้น จังหวัดน่านและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องจึงจำเป็นต้องส่งเสริมการบูรณาการของหน่วยงานต่างๆ มีการกำหนดแผนการปฏิบัติงานที่เป็นเอกภาพ อย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และมีการกำหนดทิศทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่จังหวัดน่านอย่างมีเอกภาพ โดยมุ่งเน้นการดำเนินงาน ดังนี้

๒.๓.๑ สนับสนุนวิชาการมีบทบาทของการให้เกิดการจัดการสังคมด้วยข้อมูลและความรู้ผ่านงานวิจัยแบบใหม่ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม โดยสถาบันทางวิชาการที่อยู่ในจังหวัดเป็นการนำข้อมูล ข้อเท็จจริง และสร้างองค์ความรู้มาปรับแนวความคิดพัฒนาแบบใหม่ ให้กับกลไกการจัดการ ตั้งแต่เริ่มต้นการสร้างภาคี การขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ จนถึงปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

๒.๓.๒ สนับสนุนด้านนโยบาย ทรัพยากร งบประมาณรวมถึงกฎเกณฑ์ต่างๆ ในที่นี้ถือว่า จังหวัดเป็นหน่วยจัดการที่พอจะเป็นไปได้มากที่สุด เพราะตามโครงสร้างในปัจจุบันมีหน่วยงานภาครัฐ ส่วนกลางและภูมิภาคที่รับผิดชอบการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในทุกเรื่องอยู่แล้ว มี หน่วยงานพัฒนาเอกชน ประชาสังคมและสถาบันทางเศรษฐกิจและสังคมที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีการกิจหน้าที่ตามการจัดตั้งอยู่

๒.๓.๓ ภาครัฐมีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินของประเทศ ควรมีความกล้าในการที่จะทดลองรูปแบบการ จัดการที่แตกต่างไปจากเดิม เพราะแบบเดิมพิสูจน์แล้วว่าใช้ไม่ได้ผลและต้องเกิดการเรียนรู้อย่างมหาศาลโดยเร็วในทุกคนที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำให้พื้นที่ที่จำกัดของจังหวัดน่าน สามารถที่จะมีผลผลิตสูงพอที่จะสามารถเลี้ยงชีวิตของคนในจังหวัดน่านได้ และต้องทำให้ไม่เกิดความกดดันที่จะทำให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่าเหมือนที่ผ่านมา

๒.๓.๔ การส่งเสริมโครงการและกิจกรรมเกี่ยวกับการคุ้มครองพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผสมผสานระหว่างองค์ความรู้สมัยใหม่และภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน เช่น การบวชป่า การทำแนวกันไฟในพื้นที่อนุรักษ์ การสร้างฝายดักตะกอนเพื่อปรับปรุงพื้นที่พระบวรนิเวศน์ลุ่มน้ำ รวมไปถึงการออกตรวจลาดตระเวนในการดูรักษาและรับผิดชอบพื้นที่ร่วมกันระหว่างเจ้าหน้าที่และชุมชน เหล่านี้ล้วนเป็นกิจกรรมที่พยายามที่จะฟื้นฟูธรรมชาติและระบบนิเวศน์ และแหล่งต้นน้ำลำธาร

๒.๓.๕ สร้างทางเลือกใหม่ทางอาชีพ ให้มีหมู่บ้านท่องเที่ยวโดยเปลี่ยนพื้นที่ป่า พื้นที่อนุรักษ์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมรายได้นอกภาคการเกษตรแก่ชุมชน ได้แก่ บ้านหาดผาขน และบ้านสบยาว

๒.๓.๖ บทบาทการสื่อสารสาธารณะ ได้จัดทำสื่อ และให้สัมภาษณ์ในรายการสื่อท้องถิ่น และสื่อส่วนกลาง และ สารคดีต่างๆ เพื่อรณรงค์ปัญหา และยกระดับรูปแบบที่เป็นตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ พื้นที่

๓. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๓.๑ การวิจัยเพื่อการขยายผลต่อยอดตัวแบบ “**ประชารัฐพัฒนาป่าเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน**” เพื่อการขยายผลในพื้นที่อื่น อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในประเด็น การศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนารูปแบบความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ภายใต้กลไกประชารัฐในการบริหารจัดการทรัพยากรป่าไม้ตามสภาพภูมิสังคม ภูมิรัฐศาสตร์ ของแต่ละพื้นที่จังหวัด นอกจากนี้ อาจมีการพัฒนาการศึกษาวิจัย การใช้กลไกประชารัฐในการบริหารจัดการพื้นที่ในมิติต่างๆ เช่น การแก้ไขสินค้าการเกษตรตกต่ำอย่างยั่งยืน การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของจังหวัด การแก้ไขปัญหา ยาเสพติด การแก้ไขปัญหาสังคม เป็นต้น

๓.๒ การวิจัยศึกษาในประเด็นการต่อยอดการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาอาชีพและสร้างรายได้ที่เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์พื้นที่อนุรักษ์ป่าไม้ โดยหลักการ “**คนอยู่ร่วมกับป่า**” เช่น การวิจัยการตลาดสินค้าการเกษตรในพื้นที่ การวิจัยต่อยอดการแปรรูปสินค้าการเกษตรเพื่อยกระดับรายได้ การวิจัยพันธุ์พืชการเกษตร การปลูกสัตว์ ที่สามารถเพาะปลูก เพาะเลี้ยงในพื้นที่ป่าได้ การวิจัยการส่งเสริมการท่องเที่ยวป่าชุมชน การวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ การวิจัยเพื่อการเกษตรแบบผสมผสานเพื่อลดปัญหาการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่เป็นสาเหตุหลักในการบุกรุกพื้นที่ป่า เป็นต้น

๓.๓ การวิจัยเพื่อพัฒนาปรับปรุงแบบมาตรการทางกฎหมาย มาตรการทางปกครอง เพื่อรองรับแนวทางการฟื้นฟูทรัพยากรป่าไม้ของไทย โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม